

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA SEVGİ SOYSAL'IN
ROMANLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kadir AYDOĞDU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER

2020

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA SEVGİ SOYSAL'IN
ROMANLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kadir AYDOĞDU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER

2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER'in danışmanlığında Kadir AYDOĞDU tarafından hazırlanan "Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Sevgi Soysal'ın Romanları" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2020

..... (Başkan)

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2020

.....

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Sevgi Soysal’ın Romanları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2020

Kadir AYDOĞDU

ÖN SÖZ

Sevgi Soysal, birçok türde eser vermiş olmasına rağmen daha ziyade dönem romanlarıyla tanınmaktadır. Yapılan bu çalışmada, yazarın *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, *Yürümek*, *Şafak* ve *Hoş Geldin Ölüm* isimli dört adet romanı edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilip, Sevgi Soysal cephesinden yapılan dönem eleştirileri ele alınmaktadır. Böylece günümüzde hâlen edebiyat ile sosyoloji arasındaki ilişkinin tartışma konusu olmasının önüne geçilip, disiplinler arası bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Edebiyat ve sosyoloji, yaklaşım ve yöntemleri yönüyle iki farklı disiplin gibi görünseler de ham maddelerinin insan ve yaşam olması münasebetiyle birbirlerine yaklaşmaktadırlar. Pek çok disiplinler arası etkileşimde olduğu gibi birbirlerine kaynak olması bakımından yakınlaşmaları doğaldır. Çalışmada edebiyat sosyolojisi kullanılarak yapılan değerlendirmeleri, bir edebiyatçı olarak gerçekleştirdiğimiz için romanlar bağımsız bir şekilde ele alınıp, edebi eserin ön plana çıkarılması sağlanmış; böylece çalışmanın daha etkili olacağı değerlendirilmiştir.

Araştırmanın zeminini oluşturan bu disiplinler arası incelemede Sevgi Soysal’ı tercih etmemizin nedeni; yazarın da bir 12 Mart mağduru olmasıdır. Onun hem bu dönemde düşünce suçundan tutuklanmış olması hem de dönemin toplumsal yapısında bulunması nedeniyle, eserlerinde önemli ölçüde sosyolojik öğeler bulunmaktadır. Yazar, romanlarında edebiyatçı kimliğini ön planda tutmaya özen gösterip dili ustaca kullanmakla birlikte, karakterler üzerinden dönem hakkında detaylara da sıkça yer vermiştir.

Her çalışma bağımsız olarak kendi kuramlarını oluşturmalıdır. Bunu oluştururken elbette var olan çalışmalardaki kuramlardan faydalanılır ancak çalışma ilerledikçe kuram, uygulandığı çalışmayla bütünleşir ve kendisini şekillendirerek yeni bir boyut kazanır. Bu yüksek lisans tezinde de Naci Soykan ve Medet Turan’ın alanla ilgili çalışmalarından yararlanılsa da elbette onlarla bazı hususlarda farklılık göstermektedir. Çalışmada bu iki ismin inceleme yöntemleri referans alınıp değerlendirme yapılmış ancak onlardan farklı olarak bu çalışmada dönem analizi yalnızca genel anlamda değil aynı zamanda şahıslar bazlı yapılarak, bireyin toplumsal yapıdaki anlayış tiplerine de değinilmiştir. Böylece yalnızca dönem şartları değil aynı

zamanda bireylerin dönem içerisindeki konumları da belirtilmiştir. Uygulama anlamında bu iki isimden birisi olan Medet Turan'dan ayrılan bir diğer fark ise inceleme yapılırken romandaki bireyin genel hatlarıyla özetini çıkarmak ve yalnızca siyasi olaylara değinmek yerine bireyin dönemde karşıladığı düşünce ve toplumda temsil ettiği anlayış tipi, kendini olumlama süreci, karanlık veya aydınlığa olan yolculuğunda davranış modelleri, toplumsal yapının kurulu dünya düzeni tarafından biçimlendirilmesi, kimlikli bakış açısı, kapital sistem, kurulu dünya düzeninin biatçı kesim tarafından bir anlamda tanrılaştırılması, dönemin toplumsal yapısında kadın erkek ilişkileri ve eşitsizlik, sosyokültürel ve sosyoekonomik yapı gibi konular işlenerek çalışma detaylandırılmış; böylece yazara sadece 12 Mart siyasi gerilimini yansıtan bir kalem profili çizilmemiştir. Bu anlamda sosyolojinin getirisi olarak toplumu ilgilendiren diğer konulara da değinilmiş ve böylece çalışma yalnızca siyasi boyutlu olmaktan çıkarılmıştır. Araştırmada, Sevgi Soysal için çizilen siyasi yazar profili de bu anlamda kırılmaya çalışılarak toplumcu gerçekçi yönünü siyasi olaylar dışında da uyguladığı ve tam bir dönem analisti olduğu gösterilmiştir. Böylece edebiyat sosyolojisinde, 12 Mart denilince akla yalnızca siyasi olaylar değil aynı zamanda insan ve toplumsal yapının tutumu da gelecektir.

Araştırma boyunca pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlileri; edebiyat sosyolojisi alanında yeterli sayıda eserin bulunmayışı, bu disiplinler arası alanın günümüzde hâlâ daha tartışma konusu olması, edebiyatın göreceli yapısı, yazarın siyasi ve feminist duruşunun yansıdığı taraflı aktarımların çalışmayı yönlendirme ihtimali, Sevgi Soysal'ın son romanı olan *Hoş Geldin Ölüm*'ü tamamlayamadan vefat etmesi ve bu nedenle romanın olay akışıyla ilgili yeterince bilgi bulunmaması olarak sıralanabilir.

Bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan, çalışmamda bana her zaman yol gösteren ve desteğini eksik etmeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER'e teşekkürlerimi sunarım. Evlatları olmaktan her zaman gurur duyduğum, hayattaki en büyük destekçim olan biricik aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Kadir AYDOĞDU

Kırıkkale, 2020

ÖZET

AYDOĞDU, Kadir, “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Sevgi Soysal’ın Romanları”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2020.

Her ne kadar iki farklı disiplinmiş gibi dursa da edebiyat ve sosyoloji, birçok anlamda ortak bir çatıda buluşurlar. Elbette edebiyatın üslup özellikleri, salt bir bilim dalı olan sosyolojiden daha farklıdır. Sosyoloji, bilim dalı olarak tarafsızlık ilkesiyle hareket edip daha resmi bir dil kullanırken; edebiyat güzellik ilkesiyle hareket eden bir sanat dalı olması hasebiyle daha sanatsal bir söyleyişe sahiptir. Bununla birlikte ortak ham maddesi insan ve onun yapıp etmeleri olan iki disiplin, elbette birbirlerine fayda sağlamaktadır. Tez çalışmasında bu konunun seçilmesinin amacı hem mevcutta bu disiplinler arası çalışma alanına ait fazla çalışma olmadığından edebiyat sosyolojisi alanına katkı sağlamak hem de Sevgi Soysal romanlarının yansıttığı dönem özelliklerinden hareketle toplumsal yapı analizini sağlamaktır. Bu çalışmada Sevgi Soysal romanlarında sistemin halk üzerinde uyguladığı baskıları, dönemin çarpık yönetim anlayışını, iki yönlü toplumsal yabancılaşmayı, kimlikli bakış açısını ve bireyin kimlik arayışını, dönemin kültürel ve ekonomik özelliklerini ve gerek sistemin gerekse geleneklerin toplumu biçimlendirme çabasını ele aldığını gözlemlemekteyiz. 12 Mart dönemini ele alan yazar, dönem içerisinde düşünce suçundan tutuklanması ve haksızlığa uğraması nedeniyle dönemini tüm çıplaklığıyla yansıtan bir yazar olma özelliği taşır. Toplumun biatçı kesiminin konformist ve pragmatist yapısına romanlarında sıklıkla yer veren yazar, kapital sistemin toplumu hem maddi hem de manevî anlamda köleleştirmesine işaret ederek bu anlamda edebiyat sosyolojisine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada, Sevgi Soysal’ın romanlarına edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirme yapıp, yazarın dönem eleştirileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sevgi Soysal, Edebiyat Sosyolojisi, Toplumsal Biçimlendirme, Toplum Eleştirisi, Disiplinler Arası Etkileşim.

ABSTRACT

AYDOĞDU, Kadir, “Sevgi Soysal’s Novels in The Context of Literature Sociology”, Master Thesis, Kırıkkale, 2020.

Although they seem like two different disciplines, literature and sociology assemble in many ways under a common roof. Certainly, the stylistic features of literature are different from sociology, which is a pure science. Sociology as a science acts on the principle of neutrality and uses a more formal language; literature, on the other hand, has a more artistic discourse as it is an art branch that moves with the principle of beauty. Nonetheless two disciplines, the common raw material of which are human beings and their actions, benefit each other definitely. The purpose of selecting the relevant topic in the context of my thesis is to contribute to the field of sociology of literature since there is not much work in this interdisciplinary field, and to provide a comprehensive analysis of the social structure based on the characteristics of the period reflected by Sevgi Soysal novels. In this study, it is observed that Sevgi Soysal's novels covered the pressures of the system on the public, the distorted management understanding of the period, the two-way social alienation, the perspective of identity and the search for identity of the individual, the cultural and economic characteristics of the period and the efforts of both the system and traditions to shape society. The author, who covers the period of March 12, reflects the period in all its reality due to her arrest and injustice for thought crime. The author who frequently includes the conformist and pragmatist structure of the obedient part of the society in her novels, makes significant contributions to the sociology of literature in this sense by pointing out that the capital system enslaves the society both materially and psychologically. In this study, the author’s novels are assessed in the context of sociology of literature, and the author's period criticisms are discussed.

Keywords: Sevgi Soysal, Literary Sociology, Social Tuning, System Criticism, Interdisciplinary Interaction.

KISALTMALAR

CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
DİSK	:	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Ed.	:	Editör
Em. Alb.	:	Emekli Albay
Pol. Md.	:	Polis Müdürü
Pol. Me.	:	Polis Memuru
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
Türk-İş	:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Vb.	:	Ve Benzeri

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM, TEKNİKLER VE ESİNLENİLEN ÇALIŞMALAR	7
2. BÖLÜM: ROMAN KAVRAMI VE TOPLUMBİLİM İLE İLİŞKİSİ	9
3. BÖLÜM: SEVGİ SOYSAL	12
3.1. Hayatı ve Sanat Görüşü	12
3.2. Romanlarında Kullandığı Zaman ve Mekân	14
4.BÖLÜM: YENİŞEHİR’DE BİR ÖĞLE VAKTİ ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ	16
4.1. Yabancılaşma Kavramı ve Bunun Romana Yansıması.....	16
4.2. Necip Bey, Ailesi ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi	30
4.3. Mehtap, Ailesi ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi	35
4.4. Güngör’ün Anlayış Şekli ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi	38
4.5. Salih Bey ve Eşi Mevhibe Hanım’ın Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi.....	43
4.6. Olcay’ın Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, Kaçış Teması ve Aşma Metaforu	46
4.7. Olcay ve Ali Bağlamında Toplum Tarafından Farklılaştırılan ve İstenmeyen Bir İlişki Türü: Zengin Kız Fakir Oğlan ve Bunun Türk Aile Yapısına Yansımaları	57

4.8. Doğan ve Ali'nin Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, İki Zıt Kutup Teması ve Kurulu Dünya Düzenine Olan Bakış Açıları.....	61
4.9. Ali'nin Anne ve Babasının Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, Hayata Bakış Açıları ve Kurulu Dünya Düzeni Karşısındaki Tutumları.....	68
4.10. Kavak Ağacı Sembolizmi ve Toplumun Farklı Kesimlerinden Üyelerinin Bu Sembole Bakış Açıları.....	69
4.11. Ali'nin Direnişi ve Doğan'ın İkilemi Bakımından Toplumsal Düzene İsyan	71
4.12. Toplamların Labirenti	74
4.13. Suç ve Suçlunun Toplumsal Biçimlendirilmesi	75
4.14. Boyacı Necmi'nin Gözünden Toplumsal Yapı	77
4.15. Toplumun Ahlâki Çöküntüsü, Düşmüş Kadın Modeli ve Aysel'in Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi	78
5. BÖLÜM: YÜRÜMEK ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ.....	82
5.1. Lakap Takma İhtiyacı ve Gündelik Hayatta Kullanımı	84
5.2. Akran Zorbalığı	84
5.3. Toplumsal Sınıflandırma	86
5.4. Ergenliğin Toplumsal Sistemdeki Yeri, Bireylerin Ergenlere ve Ergenliğe Bakışı	87
5.5. Gelenek Baskısı, Kimlikli Bakış Açısı, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Bunların Toplumsal Düzene Etkileri.....	90
5.6. Dönem Gençliği ve Üniversiteler.....	95
5.7. Toplumsal Baskı, Bekaret Kavramı ve Evliliğin Sorgulanışı	98
5.8. Zıt Kutupların Birleşmesi: Elâ ve Mehmet	104
5.9. İmroz Çıkartması	105
6. BÖLÜM: ŞAFAK ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ.....	108
6.1. Dönemin Kimlikli Bakış Açısı ve Maraşlılık.....	108
6.2. Kurulu Dünya Düzeni ve Dönemin İkilem Doğuran Yapısı	110

6.3. Devrimci Ruh, Grev Hakkı ve Döneme Yansımaları.....	114
6.4. Toplumsal Yapıda Kadına Yaklaşım, Kurulu Dünya Düzeninin Uyguladığı Cinsel İşkenceler ve Cinsiyetçi Söylemler.....	118
6.5. Dönemin Romana Yansıyan Siyasi Zeminini	124
7. BÖLÜM: HOŞ GELDİN ÖLÜM ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİYLE BAKIŞ.....	127
8.BÖLÜM: SOYSAL’IN TÜM ROMANLARINDA YER ALAN İKİ YÖNLÜ YABANCILAŞMANIN VE TOPLUMSAL BİÇİMLENDİRMENİN İZLERİ	133
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	146

GİRİŞ

Edebiyatın genel bir tanımını yapmak zordur. Zira bu konu yıllardır tartışılmaktadır. Bu nedenle hakkında pek çok öznel tanım yapılmıştır ancak en genel haliyle “...*tarihsel, sosyal ve kültürel olandan hareketle, dille gerçekleştirilen güzel sanat etkinliklerine ve eserlerine verilen genel addır.*” (Aktaş, 2009: 188) şeklinde ifade edilebilir. Bu tanımdan hareketle içerisinde pek çok kültürel kod barındıran edebiyat, var oluşundan itibaren ortaya çıktığı toplumların birer yansımasını oluşturmaktadır. Bu yansıma, eserin kurmaca olup olmamasından bağımsızdır. Yani bazı eserler her ne kadar kurmaca bir gerçekliğe dayandırılrsa da döneminden, dönem insanından ve yazarından bağımsız düşünülemez. Her ne kadar yazarların bir kısmı, eserlerinde gerçek dünyadan izler veya kendi yaşamlarından izler yansıtmayı istemeseler de edebiyat biliminin doğası gereği bundan kaçmak mümkün değildir. Bu durumda da edebiyat biliminin, diğer bilimlerle ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Tüm bunlar aslında Escarpit’in “*Kitap hangi sınırlar içinde geçerlidir?*” sorusuna cevap olacaktır. (Escarpit, 1992: 74) Diğer bilimler de kendilerine bu sorunun varyasyonlarını sormalı ve bu durumu kendi alanlarına müdahale olarak görmek yerine sınırlarının keşfi veya kendinin farkında olmanın gereği olduğunu bilmelidirler. Sırf bu alanlar arası müdahale algısı ve yazarların eserlerde yanlış davranabilme ihtimalinden dolayı bilimsel bir veri elde edilemeyeceği algısı nedeniyle edebiyat sosyolojisi alanı yeterli sayıda esere sahip olamamıştır. Ülkemizdeki bu anlamda en büyük problem araştırmacıların disiplinler arası çalışmalara güvenmemeleri ve bu alanları yetersiz görmelerinden ileri gelmektedir. Böylece araştırmacılar yalnızca hangi alandan mezunsa, o alanda çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu durumda da disiplinler arası alanlarda yeterince kaynak bulunmamaktadır. İsmet Emre de bu hususta “...*edebiyat sosyolojisiyle ilgili herhangi bir çalışmada, sosyoloji literatürüne bakıldığında oldukça kısır bir alanla karşı karşıya olduğumuz görülecektir.*” (Emre, 2010: 73) ifadesiyle alanın oldukça sınırlı kaldığı kanısındadır.

Eagleton’a göre, edebiyat ile sosyolojinin arasındaki alana müdahale algısında oluşan cephelerden birisi edebiyatın kurmaca mı yoksa gerçek mi olduğu sorunsalıdır.

Bu kısır döngü halini almış soruna Eagleton daha geniş perspektiften bakmış ve bize bu sorunda gri bakmanın gereğini anlatmıştır. Zira bu durum radikal bakmanın ötesindedir. Metinler kurmaca olsa dahi yazar, kalemiyle kendi gerçeğinden bir parça muhakkak bırakacaktır. (Eagleton, 2014: 16-17) Yazar, eserlerinde gerçek hayat yerine düşlediği hayatı da yansıtabilir. Bu durumda ütopyalar, bohemyalar, distopyalar devreye girerek metni, toplum-zaman bağından sıyrıp tamamen hayali toplum-zaman-mekân kavramlarıyla eşleştirir. (Şatıroğlu, 2005: 174) Ancak yine de bu husus, metnin gerçeklerden beslendiği gerçeğini değiştirmeyecektir. Zira edebiyat bir kurmacalıktan ibaret olsa dahi içerisinde barındırdığı toplumun acısı, sevinci gibi duyguları da ortaya koyar. Bizlere ulusal, ideolojik ve dinsel bir yol çizerek aslında toplumla arasındaki ilişkinin varlığını belirtir. (Can ve Özbay, 2014: 65)

Her ne kadar bir kısım yazar kitlesi, romanlarında; kendilerinden, belirli bir toplumsal yapıdan, dönem olaylarını işlemekten kaçındıklarını belirtse de en ufak bir ayrıntı bile bize; dönemle, toplumsal kurallar ve değer yargılarıyla, kurulu düzenin işleyişiyle ve toplumsal ilişkilerle ilgili bilgiler verebilmektedir. Bu durum tamamen yazar dışında gelişmektedir. Bir kısım yazar kitlesi ise yukarıda bahsetmiş olduğum maddeleri özellikle işlemektedir. Dolayısıyla farklı bir açıdan bakıldığında bu yaklaşım bizi, edebiyatın bir sanat dalı mı yoksa bir bilim dalı mı olduğu yönündeki tartışmadan da kurtaracaktır. Zira her ne kadar hayali unsurlar barındırsa da hem bilim hem de sanat olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir.

Edebiyat ve sosyoloji, iki farklı disiplin gibi dursalar da esasen ortak malzemeleri toplum konuları olan iç içe geçmiş bilim dallarıdır. Edebiyatın kaynağı yaşantılardır ve yaşantılar bize sosyolojik unsurları sağlarlar. Bu durum aralarındaki görünmez bağın simgesidir. (Aytaç, 1999: 11) Pek çok bilimin az ya da çok etki alanına giren konu insan ve onun yapıp etmeleridir. Dolayısıyla ortak ham maddelerinden kaynaklı, pek çok bilim dalı birbiriyle yakın ilişki içerisinde. Bu yakın ilişkilerden birisi de edebiyat ve sosyolojidir. Hem sosyolojinin hem de edebiyatın ortak ham maddeleri insan, toplum, dil, okuma ve yazmadır. Emre, bu husus için “*Edebiyat sosyolojisinde değerlendirilmesi gereken bir diğer konu, edebi metnin içindeki sosyal tabakaların, statülerin, topluma hakim olan modaların, toplum içindeki birey davranışlarının, anomilerin tespiti.*” (Emre, 2014: 113) diyerek sıraladığımız ham maddelere yenilerini eklemektedir. Ortak ham madde olarak

sıralanan kavramlar, yaşamın içinde yer alması sebebiyle sosyolojinin, sanatla ve edebiyatla organik bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Zira edebiyat tarihçileri ve eleştirmenleri, hayatın dolayısıyla da toplumun, edebiyatı etkilediğini kabul ederler. (Escarpit, 1992: 11)

Edebiyat namına her ne varsa, bu hem günlük hayatta standart işlerle yaşamını sürdüren tipik insana hem de aydın diye tabir edebileceğimiz insan kesimine hitap edeceğinden, toplumsal bilinci etkilemektedir. Bu da sosyokültürel değişim ve gelişimlere zemin hazırlamaktadır. Nitekim edebiyatın, *“toplumun belli bir dönemini anlatan ve geleceğini de hazırlama yönünde önemli bir etki gücüne sahip olduğunu göz ardı etmemek gerekir.”*. (Cuma, 2009: 83)

Çeşitli etmenlerin, kültürler arasında farklılıklar oluşturması kaçınılmazdır. Din, dil, ırk, gelenek vb. birçok unsuru bu etmenler arasında kabul edebiliriz. Her ne kadar günümüzde teknolojik imkanların hayatımızda önemli bir yeri olması sebebiyle, milletler arası kültürel kod paylaşımı söz konusu olsa dahi yine de her milletin temelinde muhafaza ettiği kültürel kodları vardır. Bunların da nesiller arası aktarımının en ideal yolu edebiyat eserleridir. (Kaplan, 1998: 23) Bu da bize iki disiplinin arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Edebiyatı, döneminden bağımsız veya apolitik bir sanat ve bilim dalı olarak görmek yersizdir. Bu, onun potansiyelini küçük görmek anlamını taşımaktadır. Ancak örneğin 1940 yılına kadar edebiyat dünyamızda politik konular boy göstermekteyken, 1940 sonrasındaki konularda toplumun sorunlarına değinilmeye başlandı. Bunda toplumsal değerlerin revizyona uğraması düşüncesi hüküm sürer. Zira Türkiye’de yaşanan gelişimdeki ani ivmelenme, toplumsal anlamda da bir değişime neden olmuştur. (Karpas, 1962: 22) Toplumun içinde bulunduğu sıkıntılar, uğraştığı sorunlar, yaşadığı kültür alışverişleri ve bu alışverişler sonucunda toplumun bir kesiminin sürüklendiği yanlış duruş bu konulardan sadece birkaçını oluşturmaktadır. Kendi edebiyatımızdan hareketle düşündüğümüzde pek çok döneme ayrıldığını görmekteyiz. Bu dönemlerin isimleri bile içinde bulunan şartların, olayların, eleştirilerin izlerini taşımaktadır. Toplumu; şekillendirmek, bilinçlendirmek ve içinde bulunduğu durumun farkına varmasını sağlayarak bir nevi uykudan uyandırmak amacı taşır. Bunu yaparken ise sanatın gereklerini önemser.

İletişimin türlerinden biri olan edebiyat, temel yapısını oluşturan yazar-mesaj-okur sacayağından ibarettir. Bu sacayağında yer alan okurun, edebi metinleri kesin yargılar elde etmek için okuma kaygısı gütmesi doğru olmaz. Edebiyat biliminin, diğer bilim dallarından ayrılan yönü, öznelliği ve estetik yapısıdır. Bu özellikleri onu diğer bilim dallarından ayırmaktadır. (Aytaç, 1999: 13) Diğer bilim dallarında aktarılabilecek olan bilgi, duygudan uzak ve kesin yargılar içerirken; edebiyatta aktarılabilecek olan bilgi duyguyla harmanlanmış ve yorumlanabilir yargılar olabilmektedir. Yani edebiyatı sadece bir bilim dalı olarak görmek; onu sınırlandırmaktan başka bir şey değildir. Bu anlamda edebiyatın hem bir bilim hem de bir sanat dalı olduğunu aktaran R. Kaplan, edebiyatın diğer sosyal bilim dallarına kaynaklık yapabileceğini “...*edebiyat eserleri, bir toplumun geçmişteki durumunun bilinmesinden başka, geleceğine ait sonuçlara varmak bakımından da bütün sosyal bilimcilerce yararlı belgeler olarak kullanılabilir.*” (Kaplan, 1998: 25) sözleriyle ifade eder.

Sosyoloji çok komplike bir kavram olmakla birlikte basitçe tanımlandığında; “...*toplumun, insan etkileşiminin veya sosyal davranışın bilimsel açıdan incelenmesidir.*” (Fichter, 2001: 3) şeklinde ifade edilmiştir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu bilim dalının ham maddesi, toplumun en küçük unsurunu oluşturan birey yani insan ve onun yaşayışlarıdır. Bu bilime isim veren kişi Auguste Comte’dur. ‘Socius’ ve ‘logos’ kelimelerinin birleşiminden oluşan bu kavram insan birlikteliği hakkında söylenen söz anlamına gelmektedir. (Yeniçırak, 2015: 138) İnsanlar arası etkileşim olumlu veya olumsuz içeriğe sahip olabilmektedir. Bu etkileşim, güncel dönem sosyolojisine etki edebildiği gibi aynı zamanda genel bakımdan sosyoloji bilimine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Yani bu etkileşim zamansal bazda anlık veya belirli bir dönemlik olabileceği gibi yüzyıllar sonrasını da etkileyebilecek potansiyele sahip malzemeler içerebilmektedir.

Etkileşimin aktörleri olan insanlar gerek karakter olarak gerekse toplumsal anlamda birbirlerinden tamamen farklı yapıdalarıdır. Zaten yeryüzündeki tüm insanlığın birbirleriyle aynı şeyleri düşünüp, aynı şeyleri yapıp etmeleri ve aynı şekilde davranmaları beklenemez. Şayet böyle olsaydı insanlar, aynı fabrika bandından çıkan, aynı şeyleri beğenen, düşünen ve aynı şekilde davranan birer robotu andırırlardı. Bu durumda da sosyal bilimlerden hiçbirisi tam olarak işlevini sağlayamazdı.

Gündelik yaşamda sıradan olarak görünen ve bizim de akışın verdiği yönde davrandığımız, takip edemediğimiz, üzerine çok da düşünmediğimiz her olay aslında alt metninde pek çok veri barındırmaktadır. Bize standart gelen her hareket, başka toplumlarda farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Yaşamımızda sıklıkla yaptığımız ve bunda da herhangi pozitif veya negatif etkisini düşünmediğimiz olaylar esasen çok büyük bir sosyal trajediyi, dramı veya zararı doğurabilir.

Küresel sermayenin etkisi, popüler kültürün insanı esir alması sosyal bir değişim ve dönüşümü doğurur. Böylece değişen kültür, bireyi; birey ise toplumu etkileyerek sosyolojik bir zincirin halkalarını oluşturur.

Sosyoloji bize toplumsal sorunları da göstermektedir. Sadece bireyin başına gelen bazı olaylar, genel bir ortalamaya vurulduğunda toplumsal bir sorun olarak dönüşünü de elde etmiş oluruz. Bireyden topluma gerçekleşen bu sorunlardan birisi de toplumsal biçimlendirmedir. Kurulu dünya düzeni ve gelenekçiliğin birey üzerinde uyguladığı baskı, bir bakıma toplumun karar alma mekanizmasını etkileyerek biçimlendirmeye neden olmaktadır. Bahsi geçen bu toplumsal biçimlendirmeler ise bizim kararlarımızın yöneticisi haline gelip sistem menfaatine karar almamızı sağlamaktadır. Yani oyun kurucu olarak sistem, kişiyi saf dışı bırakıp yerine geçmeye çalışmaktadır. Bu durumda alınan kararların, yapılan davranışların pek çoğu doğru-yanlış diyalektiğinin ve toplum tarafından öğrendiklerimizin tezahüründen başka bir şey değildir.

Özellikle ekonomik anlamda olmak üzere verdiğimiz bazı kararlar başka insanları etkileyebilmektedir. Bu durumda etkilediğimiz kişi veya kişiler de içinde yaşadığı çevreyi ve toplumu etkileyeceğinden ortaya dünyayı çepeçevre sarmış bir başka zincirin iç içe geçmiş halkaları gibi düşünebiliriz.

Toplumculuk kavramı ideolojik olarak Marksizmin kapılarını aralıyor olsa da toplumla ilgilenen, onun yaşadığı sorunlara değinen ve çözüm arayan herkes toplumcu olacağından Marksizm-Edebiyat Sosyolojisi ilgisi doğru değildir. (Kaplan, 1998: 26) Esasen toplum içerisinde büyük çoğunluk temelde aynı amaca hizmet ederler. Bu amaç, içinde yaşanan dünyanın, ülkenin ve en özelde insanın daha verimli, daha iyi olmasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek adına seçilen yöntemler veya araç olarak kullanılacak fikirler çeşitlenebilir. Nihayetinde toplumlar farklı kültürlerden pek çok

insanın bir arada bulunmasıyla oluşmaktadır. Yani her kültür, kendi hayat görüşüne sahiptir. Bu durum farklı ideolojik fikirleri, sosyal hayata farklı bakış açılarını da beraberinde getirmektedir. “*Toplum, karşıt sınıfların karşıt mücadeleleri ile belirlenir.*” (Aytaç, 1999: 134) Yine de her ne kadar bu ilgiye direkt anlamda doğru diyemesek de yanlış kavramını bu ilgi adına kullanamayız. Zira Marksist anlayış da toplum ve toplumla ilişkili konulara değinir. Ancak bu sahada tek başına değildir.

1. BÖLÜM: ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM, TEKNİKLER VE ESİNLENİLEN ÇALIŞMALAR

Çalışmada Medet Turan ve Ömer Naci Soykan'ın edebiyat sosyolojisi temalı çalışmaları ile İsmet Emre ve Ömer Solak'ın kuram çalışmaları referans alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bununla birlikte bahsi geçen araştırmacıların uygulama ve kuramları üzerine bir çalışma inşa edilmemiştir. Uygulama anlamında yukarıdaki isimlerin çalışmalarındaki tavsiyeler dikkate alınsa da daha özgün hareket edilmeye gayret edilerek çalışmanın kendi çizgisini belirlemesi sağlanmıştır. Ömer Naci Soykan, edebiyat sosyolojisi incelemeleri yaparken haritalama yöntemine başvurur. (Soykan, 2009: 13-16) Edebi ve nesnel harita çıkararak inceleme yapan Soykan'ın bu haritalama şekli dikkate alınmış ancak bu çalışmadaki romanlar incelenirken tekrara düşmemek adına zaman, mekân, kişiler ve dönemin toplumsal olaylarını sürekli yeni alt başlıklar açarak değerlendirmek yerine bunu incelemenin içerisine ekleyip bir bütünlük oluşturma düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Bu tez çalışmasını edebiyatçı kimliğiyle gerçekleştirdiğimiz için sosyologların yöntemlerinin daha teknik olduğuna kanaat getirilmiş; bu bağlamda eserler ve karakterleri bağımsız olarak ele alınmıştır. Bu gerçekleştirilirken de yansıttığı sosyokültürel ve sosyoekonomik unsurlar değerlendirilerek aktarılmıştır. Bir edebiyatçı gözüyle yapılan bu çalışmada, eserlerin ve karakterlerin bağımsız olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme yapılırken kullanılan “*Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi*” başlıkları, yine bir edebiyatçı olan Berna Moran'ın “*Yazar, eserinde kişiler, olaylar ve durumlarla bu tarihsel güçlere somutluk kazandırır. Öyleyse eserdeki kişilerin, olayların ve durumların tipik olması gerekir ki sosyal gerçekliği yansıtabilsinler. Tipik ya da temsil edici karakter hem tarihsel güçleri kendi kişiliğinde somutlaştırır, hem de kendine özgü nitelikleri ile yaşayan canlı bir birey olur.*” (Moran, 1991: 50) ve yorumuna dayanarak yapılmıştır.

Romanlar, giriş bölümünde de aktarıldığı üzere yazar istesin veya istemesin muhakkak kendinden ve hayatından bir parça taşımaktadır. Bu anlamda edebiyatın

doğası gereği her ne kadar ideolojik fikirleriyle beslemiş olsa dahi eser döneminin izlerini yansıtan bir yapıya sahip olacaktır. Böylece sosyolojik unsurları da içerisinde barındıracak ve edebiyat sosyolojisinin kaynağı durumunda olacaktır. Medet Turan, *“Yansıtma kuramına göre yazar, ele aldığı tarihsel döneme, sosyal ve siyasal olgulara tarafsız yaklaşırsa bile, sosyal gerçekliği eserlerinde çizmiş olur. Bu nedenle ister istemez içinde yaşadığı toplumun sorunlarını da ortaya koyar.”* (Turan, 2010: 41) sözleriyle edebi eserin ve yazarın sosyolojiye olan katkılarını gözler önüne serer. Bu yüksek lisans tez çalışmasında da Sevgi Soysal romanları, yansıtma kuramının varlığı kabul edilerek ele alınmıştır. Bunun yanı sıra yansıtmanın, edebi eserin sanatsal işlevinden ve yazarın esere dokunuşundan dolayı birebir olmayacağı da bilinmekte, Turan’ın *“Edebiyata özgü bilgi kavramsal bir bilgi olmadığından ne ideoloji gibi bir yansımadır ne de gerçek bilgidir. İdeolojiyi kavratmak bakımından bir ara aşamadır.”* (Turan, 2010: 44) yorumundan hareketle yazarın ideolojisinin esere yansıdığı kabul edilmektedir.

Edebiyat sosyolojisi kullanılarak yapılan bu tezde yazar olarak Sevgi Soysal seçilmiş; böylece değerlendirme yapılırken seçilen romanların içeriğinde yer alan toplumsal eleştiriler ve toplumsal gerçekliğin yansımalarından yararlanılmıştır. Bu anlamda 12 Mart dönemini ele alan romanların tercih edilmesi çalışmanın daha uygulanabilir olmasını sağlamıştır. Araştırmada sosyal bilimlerin sıkça yararlandığı yorumsamacı bilim paradigması bir metot olarak kullanılmıştır. Çalışmada tercih edilen araştırma yöntemi ise, alana olan uygunluğu ve alanla ilgili kaynakların bulunabilirliği nedeniyle nitel araştırma türleri arasında bulunan metin analizi yöntemidir. Bu yöntemde, konuya dayalı referans alınan metinleri inceleyip, değerlendirip, anlamlandırarak literatüre bu alanla ilgili katkı yapmak amaçlanmaktadır. Bu yöntemde, konuya dayalı referans alınan metinleri inceleyip değerlendirip anlamlandırarak literatüre bu alanla ilgili özgün bir çalışmayla katkı yapmak amaçlanmıştır.

2. BÖLÜM: ROMAN KAVRAMI VE TOPLUMBİLİM İLE İLİŞKİSİ

Dilimize Fransızcadan geçen roman kelimesinin, TDK Türkçe Sözlük'teki tam karşılığı; “*İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, itibarı veya gerçek olaylara dayanan uzun edebiyat türü.*” şeklinde ifade edilmiştir. (TDK, 1998: 1864) Tanım üzerinde yoğunlaşıldığında, çevre faktörünün, kültür unsurlarının ve bunların insan üzerindeki yansımalarının önemi fark edilmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken konu salt bu değildir. Roman, bireyin duygularını ve yaşayış şeklini de temel alan bir edebi türdür. Bu yönü onu yalnızca bir bilim dalı veya bir bilim dalı için faydalı sayılabilecek bir araç olmaktan çıkartır.

Aslında yukarıda kısaca belirtildiyse de “Roman nedir?” sorusu yerine “Roman ne değildir?” sorusunu sormak daha yerinde olacaktır. Zira romanın ne olmadığı konusu hem sanat alanına hem de sosyoloji alanına ışık tutacaktır. Roman kolayca kategorize edilebilecek bir tür değildir. Pek çok farklı amaca hizmet eden bu tür hem üslup hem de içerik bakımından bilim ve sanat dallarına yararlı olmaktadır.

Roman çoğu insanın düşündüğünün aksine, yalnızca görsel veya işitsel hazza ulaşmak amacıyla kaleme alınan ve zaman buldukça okunması belirtilen bir tür değildir. Alver bu konuda, *Edebiyat Sosyolojisinin İmkânı* isimli eserinde, romanın ve dolayısıyla “*Edebiyatın sosyolojik imkânı, toplum sorunlarının incelenmesi, açıklanması ve yorumlanmasında edebiyatın göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürmektedir. Buna göre edebiyat, yalnızca duygu ve düşüncelerin güzel ve etkili bir biçimde ifade edilmesi olarak değerlendirilmez.*” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. (Alver, 2006: 11) Bu tür; dönem analizi yapmak, öz benliğinin farkına varmak, etkili iletişim kurmak, toplum yapısının çözümlemesi, roman karakterlerinde kendini aramak, olası gündelik sorunlara alternatif çözümler bulma, duygu ve düşüncelerinde yeni bir arayışa girme gibi gayelere sahip her insanın hayatında büyük ölçüde yer edinir. Ancak şu unutulmamalıdır ki her ne kadar ortak ham maddelere sahip olsalar da edebiyatçı bir toplumbilimci gözüyle olaylara yaklaşmayabilir. Bu

nedenle edebi eserler, tam olarak sosyolojik bir çalışma olmayabilir. (Can ve Özbay, 2014: 62) Yine de ham maddesi insan olan bir sanat dalı olması sebebiyle hayata ayna tutar. Onda yer alanlar, günlük yaşamda yer alan sıradanlığın sanatlı bir yansımasıdır. Bunun pek çok örneğine tanık olmaktayız. “*Edebiyat, yaşanan dünyanın estetik tecrübelerini iletebilir, değişik yaşantı tarzlarını, toplumsal hayatın yaşam biçimlerini öyküye dönüştürerek gün ışığına çıkarabilir. Onları eleştirel bir gözle sınayabilir.*” (Cuma, 2009: 85) Çevresel faktörler ve toplumsal değerler, edebiyat için oldukça önemlidir. Bir yazarın estetik zevki, kurmaca karakterleri ve kurmaca dünyası çevreye göre şekillenir. (Yazıcı, 2009: 42-43) Edebiyat eserinin üslubu ile toplumsal çevre arasında bu anlamda bariz bir ilişki vardır. Eserdeki karakterlerin neyi nasıl ifade ettiği incelenerek, dönemin toplumsal özelliklerini, kelime dağarcığını ve kültürel birikimini tespit edebiliriz. Bu özelliğiyle edebiyatın yapısal olarak bazı taraflı yanları olsa da dönemi hakkında bir fikir verdiğini söyleyebiliriz. (Swingewood, 2006: 103) Ömer Solak’ın işaret ettiği üzere edebiyat sosyolojisindeki önemli sorunlardan birisi olan ve edebiyatın yapısında bulunan yazar ideolojili ilerleyiş, taraflılık durumuna da neden olabileceğinden daha dikkatli davranılarak tarafsızlık ilkesi göz ardı edilmemiştir. Bu yapılırken de sosyal bilimlerin çatısı altında yapılan pek çok araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da Yorumamacı (Hermenötik) bilim paradigması metodoloji olarak benimsenip kullanılmıştır. (Solak, 2014: 152-154)

Edebiyatın ve sosyolojinin arasındaki birbirlerinin alanına müdahale edildiğinden çekinerek, edebiyat sosyolojisi için olumsuz düşünen araştırmacıların ve bilim insanlarının kendilerini bir kalıba sokarak “*Edebiyat mı topluma şekil verir yoksa toplum mu edebiyata?*” (Dursun, 2018; 67) kısır döngüsüne karşı iki disiplinin, bir elmanın iki yarısı gibi düşünülmesi gerektiği cevabı verilmelidir. Her ikisi de birbirine yeni kapılar açacak, yeni olanaklar doğuracaktır. (Dursun, 2018; 67-68) Başka türlü bir cevap, toplum içerisinde yaygın olarak kullanılan tavuk-yumurta paradoksunu akıllara getirecektir. Yazıcı’nın yorumundan hareketle, Lukacs’a göre de edebiyat eseri ve ortamı arasında mutlak bir ilişki vardır. (Yazıcı, 2009: 45)

Edebiyat sosyolojisi terimini geniş bir çerçeveden incelersek edebiyat, geniş ve kapsamlı edebiyat bilimine ait verileri içerirken; edebiyat sosyolojisi ise sosyal boyutta değerlendirmesini içerir. (Kösemihal, 1964-1966; 10) Roman ve sosyolojinin en temel farkı kullandıkları üsluptur. Sosyoloji keskin bir üslup kullanırken roman dili bize

estetik bir kaygıyla yaklaşır. (Can ve Özbay, 2014: 63) Sosyolojinin misyonu yalnızca bilgi vermek veya herhangi bir konuda karanlık kalmış bir yönü aydınlatmak iken edebiyatın misyonu estetik haz duygusunun korunduğu bir hikâye oluşturmaktır. (Alver, 2018: 18) Zaten aralarındaki en bariz farkı oluşturan şey de budur. “Edebiyat, insanlık tarihi kadar eskiyken sosyoloji 19.yüzyılda bir disiplin halini almıştır. Ortaya çıkışının Batıdaki aktörü de Mme de Staël’dir. Onun “Sosyal Kurumlarla Münasebetleri Bakımından Edebiyat” isimli eseri edebiyat-sosyoloji ikilisinin bulunduğu ilk eser olarak kabul edilmektedir. (Escarpit, 1992: 10) Türkiye’de bu ifadeyi terim olarak kullanan ilk isim Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; bilimsel anlamda bu kavramı yürürlüğe koyan ilk kişi ise Nurettin Şazi Kösemihal’dir. (Dursun, 2018: 67-68)

İsmet Emre; Rene Wellek ve Austin Warren’dan aktardığı üzere bu isimlerin edebiyat sosyolojisi hakkında üç kavram üzerinde durduğundan bahseder. Bu kavramlar; “*Toplumun içinde yaşayan, nefes alıp veren, onun bir parçası konumundaki yazar; kendisi de toplumun içine dağılarak onunla bağlantı kuran, toplumu etkileyen bir nesne olarak edebi eserin toplumsal konuları ele alış biçimi ve yine benzeri bir bağlamda olmak üzere, okuyucunun metni alımlaması, ona verdiği anlam ve biçtiği rol...*” olarak sıralanmaktadır. (Emre, 2014: 112) Yine aynı isimler, bahsi geçen konuları da üç maddede toparlarlar: “*1.Yazar sosyolojisi, 2.Edebi eserin sosyal konusu, 3.Edebiyatın topluma tesiri.*” (Emre, 2014: 113) Bu çalışmada, belirtilen konulara hassasiyet gösterilmiş, konular harmanlanarak romanlar analiz edilmiştir. Bahsi geçen analiz yapılırken de Ömer Solak her ne kadar edebiyat sosyolojisi çalışmalarında ampirik ve nicel yaklaşımların tercih edildiğini ifade etse de bu çalışmada yorumsamacı yaklaşım tercih edilmiştir. (Solak, 2014: 152-153)

Kısacası edebiyat ve sosyoloji birbiriyle kısa ama etkili bir alışveriş içerisinde. Sosyoloji edebiyatın verilerini; edebiyat ise sosyolojinin metodolojisini kullanır. Böylece birbiriyle ham madde ve döngü sağlanmış olur.

3. BÖLÜM: SEVGİ SOYSAL

3.1. Hayatı ve Sanat Görüşü

Sevgi Soysal 1936 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ankara DTCF'de Klasik Filoloji bölümünü bitiren Soysal, TRT'de işe başlar. Buradaki konumu uzman programcıdır. Bir yandan TRT'deki görevine devam ederken diğer yandan da yazmayı sürdürür. Bu yıllarda yazıları edebi dergilerde yayınlanmıştır. Eleştiri yönü, ailesine olan yakın alakası, insana ve insanla ilişkili her şeye ilgi duyuşu onun en belirgin özellikleri arasındadır. Aile fertleri ile özellikle kendi belirlediği alanlarda olan tatlı sert mücadelesi, onun başarısında önemli ölçüde etkili olmuştur. Soysal, kendisine dışarıdan bakmayı başarabilmiştir. Genel anlamda insan en yakınındakinin farkında değildir. Kişinin en yakınındaki aslında kendisidir. Dolayısıyla kişi, içinde olduğu durumun farkına vardığı anda birey olmanın şartlarını yerine getirmenin ilk adımını atmış olur.

İlk romanı *Yürümek* ile 1970 TRT Roman Başarı Ödülü'nü aldı. Ancak 1971 yılında aynı roman müstehcen içerik nedeniyle toplatılır ve Sevgi Soysal'a konu ile ilgili dava açılır. 12 Mart döneminin sorunlarıyla sık sık baş başa kalır. Cezaevinde son eşi Mümtaz Soysal ile evlenir ancak bu dönemde ikisinin de sürekli cezaevine girmeleri dolayısıyla kavuştukları anlar çok nadirdir. 25 Ağustos 1976 yılında kanser teşhisi konulur. Londra'da tedavi gördü ancak sonuna kadar ümidi kırılmadan savaşmasına rağmen hastalığı yenemez ve 22 Kasım 1976 yılında vefat eder. Vefat ettiğinde 40 yaşındadır. Pek çok eser verebilecek kabiliyete sahip olan yazarın erken yaşta vefatı, edebiyatımız açısından büyük bir kayıp teşkil etmektedir. Bursa Nilüfer Belediyesi, 2013 yılından beri her yıl farklı bir şair ve yazar hakkında yaptığı öykü yarışmasını 2018 yılı için Sevgi Soysal adına düzenlemiştir. Bu durum onun önemli bir edebiyatçı olduğunun göstergelerinden biri sayılabilir. Eserleriyle olan bağı, tezin ilerleyen safhasında eserlerin inceleme aşamasında konu edilecektir.

Sevgi Soysal, tüm yazılarında cesaretiyle ön plana çıkmıştır. Dönem psikolojisine, şartların birey olmadaki elverişsizliğine, bireyin fıkırsel bazda kendini kaybetmesine, kurulu dünya düzeni eleştirisine, toplumsal biçimlendirmelere, baskı

altında kimi insanın döneme uyum sağlayıp hayatına devam etmek adına kişiliğinden ve fikirlerinden taviz veren yapısına, kimi insanın ise baskı altında dahi en güçlü silahı olan fikirlerinden asla vazgeçmediği ve bu uğurda pek çok fedakârlık yaptığına değinir. İnsanların zihinsel uyumalarını fırsat bilenler, onların uyanıp birey olduklarının farkına varabileceği tehlikesine karşı kurulu düzen, Sevgi Soysal'ı defalarca cezaevine atmıştır. Edebiyat sosyolojisi bakımından bu durumu, önemli bir özelliği olarak kabul edilebilir. Zira içinde bulunduğu dönemin insanı olması ve toplumun yaşadığı baskıdan nasibini alması, onun eserlerinde dönem yapısının daha fazla yer bulmasını sağlamıştır.

Soysal, burjuvaziye de ustaca ele almıştır. Burjuva olarak adlandırılan tabaka yüzyıllardır var olan ve her döneme adapte olabilen bir topluluktur. Burjuvalar, her ne kadar topluluk çatısı altında bulunsalar da diğerlerinden bazı özellikleriyle ayrılan bir kısım aydın kesimi de barındırmaktadır. (İdil, 1990: 31) Bu topluluk için sadece bir ev, bir araba, çocuklar ve parayla mükemmel bir hayatın formülü oluşmamaktadır. Aynı zamanda özgür fikirler üretebilmek de bu formülün değişmez parçasını oluşturmaktadır. Soysal da bunu göz önünde bulundurarak romanlarında kent insanını ve yaşamını işlemiştir. (İdil, 1990: 35)

Soysal'da sıklıkla gözlemlenen bir diğer husus da ideolojik yansımalarıdır. İdeolojik yansıma denilen kavram yalnızca siyasal bir unsur değil aynı zamanda sosyal, kültürel bir dünya görüşünün de karşılığı olabilmektedir. (Can ve Özbay, 2014: 66) Onun romanlarındaki ideoloji de kapitalizm, cinsiyetçi yaklaşım, kimlik arayışı sorunu, yabancılaşma kavramlarıdır. Bunları yansıtırken, idealize ettiği devrimci anlayışı ve uyanan aykırı insan modelini yaratır. Böylece onun dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için topluma örnek olarak çizdiği roller vasıtasıyla ideolojik döngüsünü sağlanmaktadır. (Turan, 2010: 44-45)

ESERLERİ:

Hikâye: Tutkulu Perçem (Sevgi Nutku adıyla, 1962), Tante Rosa (Sevgi Sabuncu adıyla, 1968; Aliye Yenen çevirisi ve Selçuk Demirel'in çizimleriyle Almanya'da 1981), Barış Adlı Çocuk (1976).

Roman: Yürümek (Sevgi Sabuncu adıyla, 1970), Yenişehir’de Bir Öğle Vakti (1973), Şafak (1975), Hoş Geldin Ölüm (bitmemiş son romanı, ilk hikâye kitabı Tutkulu Perçem’le birlikte, 1980).

Anı: Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu (1976).

Fıkra: Bakmak (1977).

Çeviri: Mezar Bekçisi (F. Kafka’dan, 1966), Godot Geldi (M. Bulataviç’ten, 1969), Beş Paralık Roman (B. Brecht’ten, 1972).

ALDIĞI ÖDÜLLER:

1970 TRT Roman Başarı Ödülü (*Yürümek*), 1974 Orhan Kemal Roman Ödülü (Yenişehir’de Bir Öğle Vakti).

3.2. Romanlarında Kullandığı Zaman ve Mekân

Yazar Sevgi Soysal; *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, *Yürümek*, *Hoş Geldin Ölüm* eserlerinde mekân olarak Ankara’yı tercih etmektedir. Ankara’yı ve Ankara insanını yansıtırken de betimlemelerden yararlanarak dönemin Ankara’sını ustaca kaleme almaktadır. Bu tercih ve betimleme ustalığında, hayatının büyük bir kısmının Ankara’da geçmiş olması önemli bir etkindir. Ankara içerisinde Kızılay, Ulus, Samanpazarı gibi yerleri daha çok tercih eden yazar, böylece hem toplumun hemen hemen her kesimini ele almakta hem de zaman ve mekânın kişiler üzerindeki etkisini göstermektedir. Tüm romanlarına köyden kente göç, çarpık kentleşme, mahalle hayatı gibi konularla giriş yapan yazar, bu anlamda mekân tercihlerini titizlikle yapmaktadır. Bununla birlikte iki romanında mekân olarak Ankara’ya alternatifler üretmiştir. Bu romanlar *Hoş Geldin Ölüm* ve *Şafak*’tır. Tamamlayamadığı romanı olan *Hoş Geldin Ölüm*’de Ankara’ya ilaveten ikinci bir yer olarak İstanbul tercih edilmekte ancak bu mekânın üzerinde fazla durulmamaktadır. *Şafak*’ta ise Ankara hiç tercih edilmeyerek olay akışı Adana’da sağlanmaktadır.

Diğer bir unsur olan romanın aktardığı zamana bakıldığında, Türkiye’de siyasi ve sosyal anlamda derin izler bırakan bir süreç olan öncesi ve sonrasıyla 12 Mart’ı seçildiği görülmektedir. Yazar, seçtiği bu zaman aralığını romanlarında açıkça belirtmese de gerek 12 Mart mağduru oluşu gerekse romanları yazdığı tarihler

değerlendirildiğinde, eserin yazarından ve döneminden bağımsız olamayacağı fikri benimsenerek yansıttığı dönemin bu olduğu kanısına varılmıştır.

Sevgi Soysal tüm bu zaman ve mekân unsurlarını romanlarına betimleyici öğelerle aktarırken aynı zamanda bu unsurların birey üzerinde bıraktığı etkileri de karakterler üzerinden aksettirmektedir.

4.BÖLÜM: YENİŞEHİR'DE BİR ÖĞLE VAKTİ ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ

4.1. Yabancılaşma Kavramı ve Bunun Romana Yansıması

Roman, Sevgi Soysal'ın sıklıkla ele aldığı yabancılaşma unsuruyla başlar. Peki, nedir yabancılaşma? Yabancılaşma, insana en temel haliyle nasıl dokunur? Bu soruların cevaplarını veren ve bu kavramın temsilcisi olan kişi Karl Marx'tır. Marx aslında kapitalizmin uyuşturucu etkisinde kalmış ve bilinci kısmi olarak kapalı olan insanlığa, bu uyku halinin sebeplerini ve nasıl ortadan kalkması gerektiğini anlatmaktadır. Tüketim çılgınlığına günbegün daha fazla sürüklenen toplumlar, kapitalizmin çarkının daha hızlı dönmesini sağlamakta ve dolayısıyla kaybeden taraf hep toplumlar olmaktadır. Bu durum, toplumsal deformasyonu ve dejenerasyonu da beraberinde getirmektedir. Düşünüp üreten toplumlar yerine, hakkında sürekli kararlar verilen ve sürekli tüketen –buna tek yönlü bilgi tüketimi de dahil- materyalist bir toplum yapısının genel hatlarını çizmektedir. Bu tüketime endeksli toplumlar, materyalist ruhlarının gereği olarak, üyelerini bir yarış içerisine çekmektedir. Rekabet hissini olumsuz yönde kullanıp, düşmanlığı kamçılar. (Özbudun, 2008: 216-220)

Küreselleşen dünyada erdemli davranışların yerini hızla para ve güç hırsı almaktadır. Böylece toplumdaki tüm bireyler, kendilerine düşman olarak yine bireyi referans edinmiştir. Ancak unuttukları konu, kazananın daima sistem olduğu gerçeğidir. Yapılan sadece toplumsal sınıflandırmadır ki bu da aslında haksız bir yargılamayla insana biçilen değerden başka bir şey değildir. Bu sınıflandırmada çok kazananlar, mevcut durumu korumak adına çabalarlar. Orta ve az kazanan sınıflarda ise kazanma çabası dışında yetersizlik ve eziklik hissi ağır basmaktadır. (Özbudun, 2008: 221)

Yabancılaşma; bireyin içinde bulunduğu toplumdan, sistem karşısı aykırı düşünce ve davranışları nedeniyle uzaklaştırılması veya bireyin düşünce yapısından dolayı içinde bulunduğu topluma ve kültüre kendisini uzak hissetmesi, böylece topluma ait olmayı reddetmesi demektir. Bu kavrama bağlı olarak Sevgi Soysal'ın, romanlarında kahramanlar üzerinden sıkça işlediği aşırı uyum ise toplumsal kurallara aşırı uyum anlamına gelmektedir. Yani reklam, moda, kitle iletişim araçlarının

güdümü altındaki kamuoyu, bireye gerçek seçeneklerinin bulunmadığı çok küçük bir alan bırakmıştır. Muhammet Ertoy'un ifadesiyle, Martin Heidegger'in tanımlamasına göre insanın arayışı aidiyet duygusudur. Birine, bir fikre ya da eyleme ait olmak düşüncesi onu sorumluluklarından kısmen uzaklaştırır. Aidiyet eksikliği ise derin uyku hali olarak nitelendirebileceğimiz kendinin farkında olmama durumundayken bireyi gerçeklerle sarsar. Bu sarsıntı, toplumun büyük bir kesiminde etkisini göstermektedir. (Ertoy: 2007: 21)

Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* isimli romanında Ahmet karakterinde görülen yabancılaşma modeli de kısmen aşırı uyum kategorisine dâhil edilmelidir. Kendini yaşadığı çevreden, toplumdan soyutlayıp; popüler kültürden beslenir. Moda ve ünlülerin sıkı takipçisi olan Ahmet, normal olanın bu davranış olduğunu düşünür ve toplumu kokuşmuşlukla suçlar. İçinde olduğu ancak farkında olmadığı bu durum, benliğinde yer alan gayrisahih varlığa kulak vermesinden ileri gelir. Gayrisahih varlık bireyi mutlak yanılsa sürükler. Birey bu sese kulak verdiğinde olaylara kimlikli ve materyalist bakış açısıyla yaklaşır. Bu bakış, bireyi sürekli toplumsal soyutlamaya olumuz anlamda iter. Ahmet de gayrisahih varlığıyla kendini eşleştirip; sahii olana kulaklarını tıkamaktadır. Tabii ki bu davranışları yalnızca Ahmet'le sınırlamak doğru olmaz. Necip Bey ve oğlu da bu kapsama rahatlıkla alınabilir. Bununla beraber örnekler arasında Hatice Hanım'ı da saymak doğru olacaktır. Zira Hatice Hanım da yabancılaşmanın birçok çeşidinin vücut bulmuş halidir. Toplumsal yalnızlık, normsuzluk ve soyutlama bunlardan yalnızca birkaçıdır. Otorite aşığı kuralcı yapısının altında, saygınlık kaygısı ve hırsızlık gibi davranışlara sahiptir.

Sevgi Soysal, her zamanki gibi karakterlerini olası gündelik kişilerden seçmiştir. Ama romanlarını okurken yakaladığımız nüans farkları hissedilir derecededir. Onun romanlarında kişiler büyük oranda yabancılaşma örneğı gösterir. Roman başlangıcında yazılan bir cümle bunun açık göstergelerindendir. Gürültüyle birlikte sallanan kavak ağacından bahsederken “*O her an oluşan, değişen şeyleri göremeyenler sezmediler bunu.*” (Soysal, 2001: 5) Bu durum içinde olunan ancak farkında olunmayan durumun basit bir göstergesidir. Kentleşmenin doğayla olan mücadelesini kazanmasının simgesi olan bu durum karşısında dahi insanların kayıtsızlığı açık bir duyarsızlığı göstermektedir. (Öcal, 2011: 1480)

Liberal-Kapital dünyanın sorgulamaz, biatçı kahramanı Ahmet de bu örneklerden birisidir. Ahmet, Kızılay’da bir mağaza çalışanıdır. Hayattaki tek gayesi insanların kendisini fiziksel bağlamda beğenmesini sağlamak ve hatta kıskandırmak olan bir delikanlıdır. Mağazaya gelen müşterilere, ürünleri satmaya çalışan Ahmet, kapitalist dünyanın milyonlarca çarkından birinin dönmesini sağlayan sıradan bir insan modelidir.

Çiftler, alışverişe çıktıklarında sanki hayatlarında devrim yapacakmışçasına davranıp, küçük değişiklikler ile hayatlarını canlandıracaklarını düşünmektedirler. Hatta yeni nişanlanmış yahut yeni evlenmiş çiftlerin evleri için yaptıkları alışverişlerde, çiftler tarafından o kadar gereksiz bir anlam yüklenmektedir ki bu durum sanki hayatlarının amacıymış ve olmazsa büyük bir sorunla karşı karşıya kalacaklarmış gibi davranmaktadırlar. Sevgi Soysal romanda bu tür çiftlerin evleri için kafes benzetmesini yapmıştır. Bu anlamda, “... kafeslerine delice meraklı, kafesleri için durmadan para ve emek tüketen tutsak kuşları ...” (Soysal, 2001: 6) ifadeleriyle etkin bir mecaz kullanmıştır. Tutsaklıkları el âlem olarak adlandırdığımız çevresel faktörlere ve gösteriş budalalıklarınadır. Bu çıkarım, dönemin sosyal şartlarıyla eşleştirildiğinde toplumsal faktörlerin ve alışkanlıkların, yeni evli çiftler üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Sevgi Soysal’ın dönem bazlı eşleştirmeleri, genellikle kapitalizm ve yabancılaşma üzerinedir. Büyük Mağazanın çalışanlarından ve müşterilerle olan etkileşiminden bahsederken şu sözlere yer vermektedir: “*Alıcılar haklarının yendiğini anlamamaları gereken haklılardı. Tezgahtarlar bu tutarsız durumun suçu kendilerininmişçesine koşturuyor, ter döküyor..., sinirli kocaları paracıklarının boşa gitmediğine inandırarak kimsenin yüklenmediği suçu kapatmaya çalışıyorlardı.*” (Soysal, 2001: 7) Bu yaklaşımı bunun gibi pek çok cümleyle ifade ederken, aslında dönemden ziyade genelin sorununa işaret etmektedir. Bahsi geçen konuyu yalnızca iş bazlı düşünmekten ziyade, her alana adapte edebiliriz. Dolayısıyla buna, geçmişten günümüze aktarılmış kurulu dünya düzeni eleştirisi gözüyle bakılabilir.

Bireyin; kendine, içinde bulunduğu topluma ve değerlerine ait vazifelerinin olduğunu hissettirmek, sistem olarak isimlendirilen kurulu dünya düzeninin önemli

vazifelerindendir. Sistemin çarkını döndüren ve bunun normallliğini savunan insanlar için düşünmek, boş bir uğraştan ibarettir. Bunun yerine, hâlihazırda düşünenlerin oluşturduğu kurallara uymak daha caziptir. Düşünme yetilerini kullanmamaları ve çalışmalarının karşılığında da nispeten sus payı olarak kabul edilebilecek bir meblağ, aylık olarak verilmektedir. Sevgi Soysal, bu durumu romandaki mağaza çalışanlarından hareketle şu cümlelerle özetler: “*Düşünme yeri değildir burası. Seyretme ve gözleme yeri de değil. Haksız bir iş bölümünün kırbacıyla ağırlığı üzerinde düşünmedikleri bir yükü aylarca ve yıllarca taşımaya mahkûm kölelerdi hepsi.*”. (Soysal, 2001: 7) Bu cümleler de gösteriyor ki sistemin kölesi asla sorgulamaz. Onlar, Oğuz Atay’ın bu tiplerle ilgili olarak Tutunamayanlar isimli romanında adlandırdığı “*yumuşakçalar*” (Atay, 2008: 332 ve 349) lakabı ile eşleşebilir. Esasen distopik bir toplum yapısının insanlar üzerinde sağladığı kabulleniş, sorgulamanın dışlanma sebebi sayılması insanları farkında olmadan yumuşakça yapmıştır. Distopyalarda sistem tarafından bireyin düşünmesi istenmemiştir. Zira hakikat, zaten yönetenler sınıfı tarafından verilmiştir. Yönetilenler sınıfı eğer özgür olmak istiyorlarsa, az düşünüp yöneten sınıfın belirlediği kurallara sorgusuz bağlılık göstermesi gerekmektedir. (Ağkaya, 2016: 32) Sevgi Soysal’ın romanında da bunu sıkça görmekteyiz.

Toplumsal dejenerasyon ve asimilasyon, insanlığın önemli bir sorunu haline gelmiştir. Bu durumun yansımaları, toplumlarda da bir ikiliğe sebep olmaktadır. Zira insanların bir kısmı statükocu yaklaşımı bir hayat felsefesi olarak benimsemişken –ki bu her zaman kötü değildir- bir kısım ise modernleşme çatısı altında taklitçiliğe yönelerek hem içinde bulunduğu toplumun dejenerasyonuna sebep olmakta hem de kültürleri değiştirerek asimilasyona sebep olmaktadır. Sevgi Soysal’ın romanında yer verdiği bu husus, batı taklitçiliğinin toplumda nasıl bir ikiliğe sebep olduğunu ve toplumu nasıl sınıflandırıldığını gözler önüne sermektedir. Romana dönem bazlı bakıldığında, sosyete olarak sayılacak tabakanın standart gündelik yaşamdan sıyrılıp biraz da gösteriş adına tozpembe gözlüklerle hayatı farklı yorumlayışı olarak adlandırabiliriz. Kendini toplumun üst tabakası olarak gören ve bu seçkin azınlığa herkesin kabul edilmemesi gerektiğine inanan Mine ve arkadaşı arasındaki konuşmalarda, sıklıkla aralara serpiştirilen İngilizce kelimeler ve diyaloglarda hissettirilen gösteriş meraklısı yaşam tarzı; toplumsal sınıflandırma, dejenerasyon ve

asimilasyonun bir örneği olarak kabul edilebilir. “*Türkiye’de 1950 sonrası ‘Barış Gönüllüleri’ vasıtasıyla Amerikan kültürü yaygınlaşır. Amerikalılar, Türkiye’ye gelir. Amerikan yaşam tarzına rağbet artar. Özellikle bayanlar arasında İngilizce konuşmak moda olur. Ankara’da, Amerikan hayranı bir kitle oluşur. Bu kitle yozlaşmayı hızlandırır. İngilizce bilmek, derneklere üye olmanın ön koşulu hâline gelir.*” (Yüce, 2010: 1431) Böylece halk arasında yabancılara karşı sempati de artmaya başlamış ve bu bir yaşam stili halini almıştır. Ayrıca menfaat duygusunun sosyal gruplarda bulunmak için belirleyici olması da insanlar arasındaki bağın genel anlamda hangi şartlarda kurulduğunu göstermektedir. Yani kapitalizm o denli yaşamın içerisinde kendini göstermektedir ki birey bunu arkadaşlıklarına dahi uygulamak istemektedir. Kendisinin ya da eşinin mesleğiyle ilgili bir kâr-zarar analizi yapılarak, sosyal çevrelerine dahil edilip edilemeyeceğinin kararı verilmektedir. (Soysal, 2001: 10)

Ahmet, sınıfından ayrılmak adına kendinden daha üst tabaka olarak düşündüğü ünlü kişilerin kılık kıyafetlerini tarz olarak benimsemiş, onların yeme içme alışkanlıklarını uygulamış ve şekilcilikle avam tabakası olarak gördüğü kendi tabakasını yükseltme çabası içine girmiştir. Ahmet’e göre hangi genç gibi olmak istiyorsa onun kılığına girmek gereklidir. (Soysal, 2001: 12) Ahmet için kıyafet değiştirmek sınıf değiştirmekle aynı şeyi ifade etmektedir. Ayrıca bu tutumunu sosyal çevresinin büyük bir kısmına da aşılması, toplumun popüler kültüre olan yatkınlığına işaret eder. Zira yaşadığı yerde bulunan gençlerdeki moda algısı ve dolayısıyla kimlik değiştirme isteği kendisiyle aynı biçime bürünmüştür. (Soysal, 2001: 12) Bununla birlikte Ahmet’in ve aslında onun gibi düşünen şekilci toplumun gözünde “halk” denilen topluluk; kılıksız, sünepe, bayağı olmakla eş anlamlı bir ifadedir. (Soysal, 2001: 13) Esasen bunu yapmasındaki diğer amacı Şükran’ı elde edebilmek olarak kabul edilmelidir. Zaten Şükran’a da ilgi duymasındaki tetikleyici unsur, moda düşkünlüğü ve Şükran’ın diğer kızlar gibi standart kalıplara bürünmemesinden ileri gelir. Şükran kendini dönem şartlarının belirlediği tipik Türk kızı kimliğinden sıyrıp, “Şükran” kimliğinin hakkını vermeye çalışmıştır. Toplumun büyük oranda cinsiyeti referans olarak oluşturduğu ahlâkî kurallar, Şükran için ikinci plandadır.

Genel duruma bakıldığında Ahmet, kendi içinde bir ikilem içerisinde. Bu da onun, içinde olduğu duruma ne denli yabancı olduğunun göstergesi kabul edilebilir. Örneğin; hem Şükran’ı elde edip cinsel dürtülerinin aracı olarak kullanıp hem de bu

eylemi gerçekleştiren kadının, toplumun gizil yasaları gereği namussuz olarak görüleceği düşüncesiyle hareket etmekte ve ataerkil toplum düzeninin bir ürünü olarak görülen bu anlayıştan hareketle, böylesi bir kadınla izdivaç kurmanın “*enayilik*” olarak görüleceği düşüncesini ifade etmektedir. (Soysal, 2001: 28) Bu onun aslında sıyrılmaya çalıştığı toplumun kodlarından her halükârda etkilendiğini ve toplumun kadın ile namus arasında kurduğu dönem bağını göstermektedir. Kaldı ki Şükran ve Ahmet’in, Günseli hakkında konuşmaları esnasında geçen bekâretinin bozulması muhabbetinden de esasen kadının bekâretinin bir namus kimliği olduğu ve bozulması durumunda kimliğini kaybettiği sonucu çıkarılmaktadır. Ayrıca bakire kadının bir beyaz çamaşıra benzetilmesi ve ilişkiye girdikten sonra kadına kirli çamaşır gözüyle bakılması da geleneksel Türk toplumunun bakireliğe karşı tutumunu ve bu konuya verdiği önemi göstermektedir. (Soysal, 2001: 24-25) Yine romanda bu hususla ilgili bir örnek olarak Ahmet’in, hayat kadınına para harcamak yerine Şükran’a harcayıp tatmin olmak peşinde olduğunu çıkarmaktayız.

Toplumun materyalizm anlayışına istem dışı duyduğu aşk nedeniyle, paranın toplumsal yapıda etkisi yadsınamaz. Para; statü, mal varlığı, hayaller gibi pek çok şeye erişim için kullanılacak yegâne unsurdur. Kitapta Ahmet’in çalıştığı Tezkan mağazasının satış politikasından bahsederken yapılan şu açıklama, aslında bizlere toplumun paraya verdiği değeri göstermektedir: “... *aldatılmış olanın mağaza değil müşteriler olması konusunda uyanık olmaktan da sorumluydu. Zor bir işti, ince bir işti para tarafından boynuzlanmamak.*”. (Soysal, 2001: 6) Müşteriler ise mümkün olan en az paraya en iyi ürünü almak istemektedirler. Bu durumda da toplumdaki büyük çoğunluğun, birbirini hissettirmeden kandırmanın peşinde olduğu görülmektedir. Böylece satıcı ürünü övüp müşterinin gözünü boyamaya çalışacak; alıcı ise bu durumu zorlaştıracak ve kandırılmadığına kendini inandıracak ne kadar zorlama eylem varsa hepsini isteyecektir. Romanda bu husustan sıklıkla bahsedilmektedir. En güzel örneği ise seyyar satıcının turnike olarak adlandırdığı taktikle, sahte müşterinin gerçek müşterileri ve satışı kızıştırmış; böylece seyyardaki tüm ürünlerin kısa sürede satılmasını sağlamıştır. Zira bizim halkımız, kaliteli olduğuna inandırıldığı bir ürünü ucuza almaya meraklıdır. Bu durumda, kurban konumundaki müşteri de satıcıyı kandırdığını ve fırsatı kaçırmadığını düşünerek sevinir. (Soysal, 2001: 11) Diğer bir

örnek ise Hatice Hanım'ın çay bardağı altlıklarından en az tozlanmış ve en düzgün olanını seçmek için ayrı bir mesai ayırmasıdır. (Soysal, 2001: 11)

Hatice Hanım, halk arasında kraldan fazla kralcılık tabirinin vücut bulmuş halidir. Yani kuralcı kişiliğiyle ön planda yansıtılmasına rağmen, içindeki bastırılmış bazı davranışları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bunu yaparken de mesleğinin vermiş olduğu dürüstlüğü ve aydın yapıyı kullanmaktadır. Esasen bu, kimlikli bakış açısının bir getirisidir. Öyle ki o, bahsi geçen bakış açısına kendisini kaptırmış ve kendine dahi kimlikle bakmıştır. Böylece toplumsal statüsünü kullanmış ve normalden fazla saygınlık beklemiştir. Beklediğini alamadığında ise her bir bireyi azarlayarak, onlar üzerinde otorite kurarak istediğini elde etmeye çalışmıştır. İster esnaf ister kendi kızı olsun bu durumu değiştirmemiştir. Toplum içerisinde korkuya dayalı bir saygınlık elde etmesi bittabi onun için yeni bir şey değildir. Eğitici kimliğinde olduğu gibi toplum içerisindeki salt vatandaş kimliğinde de diğer insanları korku ile sindirmek gayesi içerisinde. Nitekim bu tutumu onu kendi silahıyla vurmaktadır. Zira toplumda eleştirdiği insanlar için kullandığı tüm sıfatlar, toplumun diğer fertleri tarafından kendisine atfedilmektedir. (Uğurlu, 2008: 164)

Toplumlarda dinin menfaat bazlı kullanımı, sıklıkla görülen bir durumdur. *“İnsanın doğası, varlığının kaynağı ile ilgili sorulara Tanrı kavramıyla cevap vermeye çalışan bir inanç sistemi olarak din, aynı zamanda insanın tutum ve davranışlarını düzenleyen değerler manzumesinin belirleyicisi ve gündelik yaşamındaki yol göstericisi olarak çok önemli rolleri yerine getirir.”* (Abuzar, 2011: 145) Toplamların hassas noktası olduğu bilinen dinler, insanların davranışlarında da etken unsur halini almaktadır. Buna örnek olarak Sevgi Soysal, bir sokak satıcısının konuşmasını vermiştir. Sokak satıcısının, *“Siz Müslüman kardeşlerimle, şurda camide Cuma namazını beraber eda ettik. Bu sebep münasebetiyle sözlerimde yalan, riya ve de hakikati hilaf asla aramayın.”* sözleriyle toplumun değer yargılarını ne denli kullandığı görülmektedir. (Soysal, 2001: 13) Bu şekilde satışını gerçekleştirecek ve manevî bir kimliği maddi bir kazanca dönüştürecektir. Bir bakıma dinin para karşılığı satılması olarak da görülebilecek bu durum, toplumlar üzerinde etkili bir silahtır.

Günümüzde de karşılaştığımız bir diğer husus, mekânların statü ile olan ilişkisidir. Toplumdaki burjuva diyebileceğimiz kesim, hangi dönemde olursa olsun

muhakkak ayrıcalıklı olduğunu hissetmek ve hissettirmek ister. Ayrıcalığını da öncelikle mekânsal anlamda ister. Eğer halkla beraber oturup halk gibi davranırsa ayrıcalığı ortadan kalkar. Ahmet karakteri, sınıf değiştirmek isteyen halkı temsil etmektedir. Ona göre bazı farklar illa ki olmalıdır. Bu farklardan romanda belirgin olarak bahsedilenler; kıyafet, meslek, maddi imkânlar ve mekânlardır. Ahmet için ayrıcalıklıların olması gereken yer Kızılay iken, Olcay için Kavaklıdere bağlarıdır. (Soysal, 2001: 13 ve 124)

Toplumun en büyük tabusu bakirelik meselesidir. Cinsellik olgusu, toplumda cinsiyet ayrımının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Erkekler için övünülecek ya da mahcup olunabilecek bir duruma neden olurken; kadınlar için namus kelimesinin eşdeğeri olarak kabul edilmektedir. Erkek, cinsel birliktelik yaşadığında övünebilmekte ancak kadın evlilik dışında bir cinsel birliktelik yaşadığında bu durum onu toplum gözünde hayat kadını yapabilmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet ayrımının bariz göstergelerinden kabul edilmelidir. Öyle ki evlilik dışı cinsellikte kadın kötü yola düşen kişi olarak görülüp namusunu koruyamamasından dolayı kabahatin neredeyse tamamı kadına yüklenirken; erkek yalnızca yoldan çıkmış bir birey olarak lanse edilmektedir. Sefa Doğru'nun ifade ettiği üzere Aristo'nun cinselliğe yaklaşımında erkek etken, kadın ise edilgen bir bireydir. Yani eylemi gerçekleştiren ile o eylemden etkilenen olarak iki bireyi ele almaktadır. Bu da bize erkek hegemonyasının o dönemde dahi ne derece etkin olduğunun bir göstergesidir. (Doğru, 2017: 6) Ataerkil toplumlardaki cinsiyetçi yaklaşım bu fikirden beslenmektedir. Toplumda namus kavramının kelime anlamı bekâret olarak algılanmaktadır. Bu kavramın toplum gözünde kadınlarla ilişkisi ise su götürmez bir gerçektir. Bu sebeple ataerkil toplumlarda kadın, bedenine sahip çıkması gereken ve erkekler tarafından bedeninin korunması gereken bir birey olarak görülmektedir. Erkekler ise kadının cinselliğini denetleyen bir mekanizmanın parçasını oluşturmaktadır. (Topçu ve Baş, 2018: 175-176) Klasik Atina döneminde dahi cinsellik kavramı evlilik ilişkisi içerisinde yer almıştır. Böylece partner seçimlerinde yalnızca birbirilerini tercih ettiklerini resmi bir karara bağlamışlardır. Kısacası yasalar kadının, iffetini koruması gereken bir birey olması gerektiğini ve erkeğin bu hususta baskın olmasını desteklemiştir. (Doğru, 2017: 6) Toplumsal yapıda kabul görmüş bu anlayıştan dolayı Ahmet ve Şükran'ın arasında geçen cinsellik hakkındaki muhabbet ve Ahmet'in Love Story albümünün kapağında

yer alan kızı beğenip hemen bekâretini sorgulaması, albümdeki fotoğrafta kızın yanında yer alan oğlanın ise ufak tefek olduğundan onun bekâretini alamayacağını düşünmesi gibi fikirleri aklından geçirmesi olağandır. (Soysal, 2001: 14-23) Aslında bu düşünceler Ahmet nezdinde tüm toplumun tabularını yansıtmaktadır.

Toplumdaki bir diğer önemli düşünce sistemi de olaylara hayallerin penceresinden gerçekle yüzleşerek yaklaşımdır. Burada kastedilen şey hem içinde bulunulan şartlarda hayal kurulması hem de kurulan bu hayalin gerçekleşmesinin imkânsızlığının farkında olarak olaylara yaklaşılmasıdır. Ahmet, Love Story kapağındaki kızla hayalinde sevgili olmayı planlarken bir yandan da yanındaki oğlanın yerine kendisinin geçmesinin imkânsızlığı üzerine düşünmeyi sürdürmektedir. Gerek zevkleri ve yaşam tarzları gerekse aile varyetlerinin farklılığı, onu gerçekçi olmaya iten faktörlerdir. (Soysal, 2001: 15)

Toplum içerisinde çocuk ve genç olarak kabul edilebilecek yaş grupları, sıklıkla kendisine kimlik belirlemeye çalışmaktadır. Bu kimlik belirleme çabası, kişiliklerini oturtmada, değer yargılarını belirlemede, hayatlarına olumlu veya olumsuz yön vermede etkili olmaktadır. Böylece birey, seçtiği rol modelini taklit ederek kimliğini şekillendirmektedir. (Kabaklı Çimen, 2019: 89) Taklidi ise yalnızca konuşma veya fiziksel duruşuyla sınırlandırılmamalıdır. Kılık kıyafetin de bu taklit tanımının içerisine dahil edilmesi gerekmektedir. Zira rol model dediğimiz kişi, hemen hemen her özelliğiyle ve her davranışıyla birey tarafından örnek alınan kişi olmalıdır. Sadece dış görünüşle hayatta pek çok şeyi elde edebileceğine inanan Ahmet, kendine rol model olarak Alain Delon'u belirlemiştir. Sosyal çevresindekileri sıklıkla eleştirip, çevresini sığ ve bayağı gördüğü için rol model belirlemede akraba ve yakın çevresinden bir belirlemede bulunmamıştır. Bunun yerine, sıradan bir meslek yaparken birden yükselen Alain Delon'u seçmiştir. Zira onun, çevresindekilere göre daha çok vizyon sahibi olduğunu düşünmektedir. Babasının hayat görüşünü, kıyafetlerini, önlemciliğini sevmeyen Ahmet, onu rol model almaktan özellikle kaçınmıştır. (Soysal, 2001: 15) Babası veya çevresindekiler yerine Alain Delon'u seçmesinin bir diğer nedeni de zenginlik hayalidir. Onun yaşadığı hayatı yaşamak, mevcutta yaşadığı tüm sıkıntılardan kurtulmanın anahtarı olacaktır. Tüm bu sebepler, Ahmet'in burjuva yaşamına duyduğu sempatiyi açıklamaktadır.

Toplum düzeninin gösteriş karşısındaki hayranlığı ve yine aynı düzenin itibarı konusundaki eleştirilerini sıralayan Sevgi Soysal, bunu yaparken olay akışını bozmamaya gayret etmektedir. Toplumun, saygı duygusunu atfederken aradığı önceliğin gösterişli bir yaşam tarzı olduğunu Ahmet aracılığı ile bizlere iletmektedir. Ahmet'e göre para sahibi olmak tek başına yeterli değildir. Para sahibi olup bunu insanlara hissettirmek lazım gelmektedir. Bunun da dönem için en bariz gösterme şekli araba sahibi olmaktır. Zira bankadaki bol sıfırlı hesaplar gösterilemediği müddetçe yalnızca sayılardan ibarettir. (Soysal, 2001: 16) Böylece kendisine toplum tarafından sıklıkla yoksunluğunun hissettirildiği saygı görme, itibar etme ve tercih edilirlilik hislerini de satın alma hedefindedir.

Toplumda yenilik anlayışı, batı hayranlığı ile eşdeğer görülmektedir. Batı hayranlığı ise bir müddet sonra batı taklitçiliğine dönüşmektedir. *“İlerlemenin yöntemi Batılıların yaptıklarını yapmaktır; bunları almak, taklit etmektir. Batılılaşma bu anlamda ilerlemedir.”* (Akça ve Hülür, 2004: 261) görüşüyle hareket eden toplum, gelişimin ve değişimin yegâne unsurunun ancak batıyı bire bir almakla mümkün olduğunu savunmaktadır. Uyarlama yerine kalıp bir kültür ve yaşam tarzı alındığını varsaydığımızda, bu durum bize kültür çatışmasını ve çarpık bir ara kültürü oluşturmaktadır. Bu birebir alım toplum içerisinde, kültürel bir alışverişmiş gibi lanse edilmektedir. Ancak bunun en belirgin sebebi tüketim kapitalizmidir. *“Küreselleşme hakkında belki de en yaygın inanç kültürel özellikler ile pratiklerin birbirine yaklaşmasıdır.”* (Holton, 2013: 62) Günümüz toplumlarının da dahil olduğu bu küreselleşmeden ilk nasibini alan kavramımız kültür olmaktadır. Yenilikler, bir zaman sonra hayatın içerisinde sıradan hale gelmektedir. Bu kültürel kod güncellemesinin bir örneği olarak Ahmet ve Şükran'ın sandviççide buluşması ve bu sahnede sandviçin abur cubur olarak belirtilmesine rağmen hâlâ müşteri portföyünün zenginliğinden bahsedilmektedir. Bahsi geçen olayda, insanların sandviçi ve sandviççiyi seçmelerinin nedeni olarak yeni bir kavram oluşu, hızlı bir gıda olması, lezzeti ve mekân bakımından evde yemektense buranın daha farklı hissettirmesi gibi pek çok olgu sıralanmıştır. (Soysal, 2001: 17)

Ahmet ve Şükran, yoksul bir ailede yetişmiş ve yoksul bir hayat sürmekte olan iki gençtir. Sevgi Soysal, onlar üzerinden kenar mahalleli kimliğinin nasıl bir yaşam sürdüğünü bizlere anlatmaktadır. Onların seçimlerinin aslında toplumsal sınıflarının

ortak seçimi olduğunu ve yaşam tarzlarının bir gereği olarak benimsediklerini göstermektedir. Örneğin ikisinin de sandviççide “*Goralı*” adı verilen bir sandviç türünü tercih etmeleri, açgözlü bir yapıya sahip olduklarını ve bu sebeple yaşamlarında sıklıkla yiyemedikleri katıkların karışımından oluşan bir yiyecek çeşidi tercih ettiklerini göstermektedir. Aslında bu durum, daha önce bahsi geçen en az paraya en iyi ürünü almak isteyen müşteri profiline de bir örnek sayılabilir. “*Goralı*” denilen sandviç, tüm katıkların içerisine doldurularak kişide her şeyden bir parça yiyip ziyafet çektiğini ve çevreye zengin bir izlenim sağladığını hissettirmektedir. (Soysal, 2001: 18)

Romanda sıklıkla köy-kent hayatı kıyaslaması yapılmaktadır. Bu kıyaslamaysa Şükran ve Günseli arkadaşlığı üzerinden bizlere verilmektedir. Şükran, kötü koşullarda yaşamasına rağmen sıklıkla haline şükretmektedir. Günseli’nin yatılı olarak öğrenimini gördüğü öğretmen okulundan sonra, zorunu görev olarak tayin olduğu Şahinler köyündeki hayatını duydukça, içinde bulunduğu tüm hayat zorluklarına karşı daha polyannacı bir duruş sergilemektedir. (Soysal, 2001: 19) Bu, bir bakıma toplumun şükürcü yapısından ileri gelmektedir. Kapitalist sistemin sözlükteki karşılığı; “*üreticilerin dolayimsız ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, satış, mübadele ve kâr amacını güden bir ücretli emek ve meta üretimi sistemi.*” dir. (Marshall, 1999: 382) Sisteme göre iyi yoksullar, minnet duygusuna sahiplerdir. (Wilde, 2018: 12) Bu duygu, hayatın birçok alanında öğretilen ve otonom hareketler zincirine kattığımız bir histir. Bu duyguya sahip olmayan birey toplumun dışladığı, yabancılaştırılan bir insandır.

Günseli’nin maceraları bize köylü-kentli arasındaki farklı bakış açılarını sunmaktadır. Şahinler köyü sakinleri, sırf şehirli olduğu için Günseli’ye hayranlık duymaktadır ancak kendi içlerine alacak kadar da yakın görmemektedirler. Hayranlıkları o kadar uç boyuttadır ki uyurken Günseli’yi insan dışı bir varlıkmışçasına en ince ayrıntısına kadar incelerler. (Soysal, 2001: 20) Şehirli olmak bir ayrıcalıklmış gibi davranılmaktadır. Aslında bu, toplumun sınıflanmasına razı olmak ve sınıf atlamak için şehre yerleşmek anlamlarına gelmektedir. Sonra da toplumsal sınıfını garanti altına almak için eski bağlı olduğu sınıfla diyaloglarını keserler. (Soysal, 2001: 20)

Toplumun bir diğ er tabusu da cinsellik meselesidir. Cinsellik, her yerde konuşulamayacak kadar mahrem kabul edilen ve özellikle cinsiyetçi bakışta kadınlar tarafından toplum içerisinde bahsi geçmeyen bir konudur. Erkek hegemonyasının baskın olduğu geleneksel Türk toplum yapısında, umuma açık yerde ya da yabancı olarak tabir edebileceğimiz insanların yanında bu konuyu konuşmak ayıp kabul edilmektedir. Ayrıca cinsellik kavramı erkeklerin, geleneksel toplum yapısında gücünün simgesi olarak görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri toplumun erkeğe yüklediği sorumluluklar ve erkeğin diğer erkekler arasından soyutlanma tehlikesidir. Böylece erkek ve kadın, toplumsal cinsiyetin belirlediği kurallara göre hareket edip yaşamlarını bu kavrama göre şekillendirirler. (Topçu ve Baş, 2018: 177) Sevgi Soysal, romanında Günseli'nin ve nispeten Olcay'ın üzerinden bu algıya aykırı kişilerin olabileceği göstermiştir.

Günseli, cinselliği kendi hür iradesi olarak gören bir hanımefendidir. Kendi kararlarını kendisi alabilen ve kendi iradesi doğrultusunda dilediğince yaşayan Günseli, toplumun yapısına ve özellikle ataerkil toplumlarda kadınların süregelmiş  ekingenliğine karşı bir başkaldırı karakteridir. Akranı kabul edilen diğer kadınlar ona hem saygı duymakta hem de yaptığını eleştirmektedir. şükran, onun her anlamda kabiliyetli bir kız olduğunu sıklıkla vurgulamakla birlikte, bir yandan da sevgilisi Ahmet'in yanında onun cinsel hayatı ve tercihlerinin dedikodusunu yaparak eleştirmektedir.

Bir yandan insan i yanının sesiyle düşünen, bir yandan da toplumun alışıl gelmiş yapısına göre hareket eden şükran; Günseli'yi cinsel kararlarıyla ilgili eleştirmektedir. Günseli'nin asteğmen ile olan ilişkisini cinsel bir alışveriş olarak algılatan söylemleri, onun eleştiri anlamındaki bencil yapısını da göstermektedir. Zira Ahmet'e karşı olan zaafı dolayısıyla Büyük Mağazanın deposunda Ahmet ile aralarında geçen anlar da yine şükran tarafından yaşanmıştır. Bu durum, aslında insanların eleştiriye bakış açısını göstermektedir.

Günseli'nin zorunlu hizmet yaptığı köyde yaşayan bir hanımefendi, evli olmasına rağmen bir başkasıyla cinsel ilişkiye gireceği sırada eşi tarafından yakalanır. Toplum tarafından kabul gören ahl ki kuralları gereği evlilik dışı ilişki, kabul edilemez niteliktedir. Basılma hadisesi sonrası eş, akrabalar ve köy halkı tarafından toplumun

kendi belirlediği yazılı olmayan kanunlar çerçevesinde cezalandırılmak istenmiş ve de kısmen başarılı olunmuştur. (Soysal, 2001: 22-23) Böylece hem toplumun ahlâkî adına belirlediği kuralların mutlak ve değiştirilemez olduğunu hem de köylünün kendi kanunlarını kendisinin belirlediği bir yaşam stiline sahip olduğunu görmekteyiz. Köylünün içinde bulunduğu yaşam stilini, derebeylik sistemine benzetebiliriz. Derebeylik kavramı, TDK'nin sözlüğünde “*Özellikle Batı Avrupa'da toprağı ve üzerinde yaşayan köylüleri tek bir kimsenin malı sayan Orta Çağ siyasî düzeni, feodalite*” olarak ifade edilmektedir. (TDK, 1998: 561) Burada da yapılan, kendine kanunlar belirlemek ve belirlenen kanunların uygulanması için köyün sözü dinlenenlerinin oluşturduğu kısa bir mahkeme sonrası hükmün verilmesidir. Köylünün; kocasını aldatan Döndü'nün cezasını belirlemesi, tarlasına giren tavuğu vurma hakkını kendisine vermesi, mahkeme kurup Emri Allah kuyusuna suçluları atması, tecavüzcüyü çıplak şekilde eşek üstünde köy meydanında gezdirilip küçük düşürmesi gibi kurallar belirlemesi bunun açık bir örneği kabul edilmelidir. (Soysal, 2001: 21-22)

Hatice Hanım, yabancılaşma kavramıyla o kadar bütünleşmiştir ki kendine dahi itiraf edemeyeceği bazı duygu ve düşüncelerini davranışlarıyla gerçekleştirmiştir. Kendini toplum nazarında dürüst, saygılı, adaletli bir vatandaş ve örnek bir öğretmen olarak göstermeye çalışan Hatice Hanım, hırsızlık suçu işlemektedir. Herkesi doğru yola sokmaya çalışan bir bireyin kendisinin suç işliyor olması, sistem insanı olan Hatice Hanım'ın aynı zamanda sistemin ikiyüzlülüğünü yansıttığını göstermektedir. Despotizm ve kuralcılığın simgesiymiş gibi davranan bu hanımefendi, kuralcılığı ile dominant yapısından çevresine adeta bir zırh, bir duvar örmüş kadın modelidir. Dönemin toplumsal anlamda acımasız eleştirisini en fazla yapan kişi odur. Adeta eleştirilerini acımasız bir kılıç gibi kullanmış ve hem bireyin hem de toplumun içinde bulunduğu durumu kendi monologlarıyla sıkça değerlendirmiştir. Kendisini, uygar insan olarak tanımlamaktadır. Ona göre, “*uygar insan affetmez ve unutmaz. Uygar insan cezalandırır; affetmek ve unutmak barbarlık, ilkeliktir. Bu memleket yumuşak kalplilikten kalkınamamaktadır.*” (Soysal, 2001; 39) Bu cümleleriyle aslında kişilik özelliklerini sıralamaktadır. Affetmeyi zayıflık olarak kabul eden ve basit de olsa kuralları çiğneyen her insanın muhakkak cezasını bulması gerektiğine inanan Hatice Hanım, kurulu dünya düzenine riayet etmektedir. Sistemin belirlediği kurallara harfi

harfine uymakta; uymayanları ise ya diliyle ya da hareketleriyle muhakkak cezalandırmaktadır. Eğer herhangi bir sebepten dolayı cezalandıramıyorsa – hizmetçisine ihtiyacı olduğundan çay kaşıklarını çöpe attığında ceza veremediğinde olduğu gibi – ona keseceği cezayı muhakkak bir başka kişiye keserek zinciri bozmamaya çalışmaktadır. Cezanın yalnızca suçu işleyene değil aynı zamanda bu suçla ilişkilendirilebilecek kişi veya kurumlara da kesileceğini düşünmektedir. Zira ona göre, suç işlendiyse ceza kesilmesi gereklidir. Halk arasında kraldan çok kralcı olmak deyimiyle açıklanabilecek bu duruma rağmen yine de züccaciye de çay kaşıklarını çalması onun kendi içindeki gayrisahih varlıkla olan mücadelesini ve bu mücadeleden aldığı mağlubiyeti göstermektedir. Kendisiyle ve çevresindekilerle olan çatışması, onun kimliğini sağlamlaştırma çabasını yansıtmaktadır. Öğretmenken öğrencilerinden gördüğü korkuyla karışık saygıyı, emekli olduğunda da çevresindeki insanlardan görme peşindedir. Beklentisini yüksek tutmasından dolayı, insanlardan hürmet görmediğinde bunu toplumun deformasyona uğramaya başladığına bağlamaktadır. Zira ne esnaf ne de gençlikte gerek saygı namına gerekse iş ahlâkı adına en ufak zerre dahi kalmadığını düşünmektedir. Sonrasında, günümüzde de hâlâ toplumsal anlamda uygulanan yurtdışı ile kıyaslama yoluna gitmektedir. Sevgi Soysal’ın bu romanında kurmuş olduğu ironik karakter Hatice Hanım, hem içinde bulunduğu toplumun bozulduğuna inanarak dönem, düzey ve toplum eleştirilerini yapmakta hem de hırsızlık yaparak savunduğu değerleri reddetmektedir. Toplumsal anlamda bakıldığında Hatice Hanım, toplumun bencil, menfaatçi, memnuniyetsiz ve kurulu düzenin yanlısı olan tarafını göstermektedir. Mükemmeliyetçi yapısı, daha önce de bahsedilen çay tabağının en sağlamını seçmek için verdiği mücadeleyle, istediği her şeyin nizamında gerçekleşmesi gerektiğine olan inancıyla ilişkilendirilebilir.

Kadın günleri, geniş bir perspektiften bakıldığında sosyal medya ağı gibi çalışmaktadır. Bireylerin birbiriyle etkileşimini sağlayan, altın veya kısır günü olarak da adlandırılan bu tip günler, bir haberleşme ağı oluşturmaktadır. Böylesi bir haberleşme ağı, temellerini dedikodu, menfaat ve uyum üçlüsüne dayandırmaktadır. Gerek Mine ve arkadaşı arasındaki diyalogda geçen altın gününün gerçekleşeceği mekân ve katılımcıların titizlikle seçilmesi gerekse Hatice Hanım’ın katılım sağlayacağı günde kendisinin belirlediği ve karşılaşacağını öngördüğü konu başlıkları,

kadın günlerinin değişmez kuralları olan grup içi uyum, statü, ekonomi gibi başlıkların önemini göstermektedir. (Büyükokutan, 2012: 121)

4.2. Necip Bey, Ailesi ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi

Necip Bey, Frenk adetleriyle yetişmiş bir bireydir. Alafranga görüntüsünü muhafaza etmek isteyen, bu uğurda varını yoğunu harcayan, her gün İsviçre gazetesi okuyan bir tiptir. Bu sebeple, tıpkı Mine Hanım ve arkadaşının yaptığı gibi konuşmalarının arasına yabancı dilde birkaç kelime serpiştirerek görüntüsünü pekiştirme gayreti içerisinde. Necip Bey, kolay paraya sahip olan bir mirasyedidir. Adeta toplumumuzun “*Hazıra dağ dayanmaz.*” atasözünü desteklemek üzere hareket eden bir bireydir. Bir yandan her şeyin hesabını soran diğer yandan bazı olmazsa olmaz olarak gördüğü şeyler için lüks harcama yapan; böylece kendi tezatını yaşayan bir yapıya sahiptir. Karısıyla arasının bozulmasının temelinde de bu yatmaktadır.

Davranışları, onun bakış açısındaki yargılayıcı tavrı açıklamaktadır. Hatice Hanım hakkında yaptığı değerlendirmeler, onun doğu-batı eleştirilerini yansıtmaktadır. Ona göre toplumun büyük bir kısmı medeniyetten nasibini almamıştır. Medeniyeti batılı bir duruşa ve anlayışa sahip olmak olarak algılamaktır. Öyle ki annesi dahi birini eleştireceği zamanlarda “*Anadolulu ne olacak, yoktur bunların efendiceliği, ayıdır ki bunlar, bakmayacaksın kusurlarına...*” ifadelerini kullanmaktadır. (Soysal, 2001: 45) Necip Bey ve ailesine göre Batının eleştirilecek bir yanı yoktur ancak Doğu medeniyetlerinin pek çok yönü eleştirilmelidir. Cemil Meriç, Batı hayranlığı konusuna “*Her medeniyet kendine has değerleri gerçekleştirerek insanlığın ortak hazinesini zenginleştirir. Bir medeniyet başka bir medeniyeti bütün unsurlarıyla benimseyemez.*” şeklinde yaklaşmıştır. (Meriç, 1974: 104) Meriç’in düşüncesiyle konuya yaklaşmak Necip Bey ve ailesi için topluma uyum adına bir yol olabilecek iken, onlar yalnızca mutlak hayranlık ve taklit yolunu tercih etmişlerdir. Necip Bey’in davranışları, toplumumuzda Avrupa hayranı, yanlış batılılaşıma örneği, taklitçi insan tipini bizlere yansıtmaktadır. Gerek yetiştirildiği ortam, aldığı eğitim, ekonomik şartları gerekse yurt dışı görmüş insan tavırları bu hayranlığa zemin hazırlar. Bu kavramlar, diğer insanlardan ayrılmalara yardımcı olur. Toplumlarda yer alan bu tip insanlar, Necip Bey gibi şekilci, kuralcı bir yapıya bürünürler. Bununla birlikte

diğer insanları kendilerinden aşağıda görüp, onları eğitmek, onlara yol göstermek amacıyla hissederler.

Necip Bey, içinde bulunduğu topluma karşı kendini yabancı hissetmektedir. Birlikte yaşadığı topluma karşı aidiyet hissinin eksikliği, onda aradığı niteliklere uygun bir toplum arayışını da beraberinde getirmektedir. Zira bu duygu insanın temel ihtiyacı olarak kabul edilmelidir. *“Birey ya da grup, aidiyet hissettiği toprağı korur ve şekillendirir. Bu şekillendirme, topluma ait zevk, alışkanlık ve atılımlar ile gerçekleşir. İnsanlar, kendilerini yansıtan ve kendilerini temsil eden eklemeler yaptıkları yerlere kendilerini bağılı hissederler, kendilerini o yerin bir parçası olarak görürler.”*. (Şentürk ve Gülersoy, 2019: 147) Çocukluğunda öğrenim gördüğü Papaz Mektebi, onda algı değişimlerine ve asimilasyona neden olmuştur. Bu nedenle de kendini Batı’ya ait hissetmiş ve onun değer yargılarına sahip çıkmıştır.

Tıpkı Ahmet gibi Necip Bey de kıyafetlerine önem vermekte; görünüşün bir saygınlık ve ayrıcalık yarattığına inanmaktadır. Kasketine, pantolonuna gereken hassasiyeti göstermektedir. Öyle ki kendi kıyafetlerini, Atatürk Müzesinde gördüğü seyahat kıyafetlerine benzetmekte; Atatürk’ün Selanik doğumlu oluşuyla kıyafet zevkini eşleştirerek onun ince zevkiyle Selanik’in Avrupa topraklarında sayılmasını referans alıp kendisini Avrupalı bir zevk sahibi olarak görmektedir. Kısaca şekilcilikle, elit bir kimlik sahibi olma peşindedir. Bu kimlik arayışının sebeplerinden birisi el âlem baskısıdır.

Necip Bey ve annesi için kimlik bir toplumsal yapı içerisinde olmazsa olmazlardandır. Bireyin toplum içerisindeki yeri, saygınlığı, güvenilirliği hangi aileden geldiğine, hangi okullarda eğitim aldığına ya da nerede doğduğuna bağlıdır. Nelikli bakış açısı yerine kimlikli bakış açısını tercih eden bu bireyler, içinde yaşadığı toplumu eksik bulmaktadır ve bu toplumdaki her bireyi beğenmemektedir. Avam takımı olarak nitelendirebileceği, görgsüz, saygısız insanlarla münasebet kurmak; onun adına son derece yanlıştır.

Necip Bey materyalist, pragmatik anlayışa yakın bir bireydir. Bu özellikleriyle birlikte kendisini toplumdaki pek çok bireyden üst seviyede görmesi, onu aynı zamanda yardımsever bir birey haline de getirmektedir. Yalnız düşünce dünyasında her yardım için bir sınır belirlemiştir. Bu sınırı materyalist yaklaşımı çizmektedir.

Pragmatik yani faydacı yaklaşımıysa onun için yalnızca maddiyatla ölçülebilecek bir olguya dayandırılmaz. Minnet duygusu, ego tatmini, toplumsal sınıfını insanlara hissettirme isteği ve kısmen iyilik yapma isteğiyle ilişkilendirilebilir. “*Pragmatizm doğruluğu ve gerçekliği tek taraflı olarak sadece eylemlerin sonuçlarıyla değerlendirir ve onları yalnızca fayda açısından irdeler. Önemli olan sorunun çözümüne katkıda bulunmaktır.*” (Bakır, 2006: 53) Necip Bey’in de sorunu ya da ihtiyacı olarak nitelendirebileceğimiz şey ise itibar ve yüksek zümre ayrıcalığıdır. Arayışını kendi benliğinin farkına varmak yerine bu iki kavram üzerine yoğunlaştıran Necip Bey, bu konudaki aile mirasını sürdürme yolunu tercih etmiştir.

Ondaki bu Avrupa hayranlığı biraz da çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Yani Usta’dan aldığı resim dersleri, onu batıya yaklaştırmıştır. Babasının kiracısı Yunus Bey’in, kerevetlerin arkasına gizli gizli resim çizen Necip’in resme yönlendirilmesi gerektiğine inanması, bu sebeple de Necip’in babası İzzeddin Bey’i ikna etmek için çaba sarf etmesi Necip Bey’deki hayranlığın göstergesidir. İslam dinini benimsemiş toplumlara göre resim sanatı sakıncalı görülmektedir. Bunun sebebi Hristiyanlık dininde olduğu gibi bireyin kendi yaptığı resim ve heykellere tapınmanın, İslamiyet’e aykırı olmasıdır. (Akın, 2009: 2) Toplumdaki bazı dini, milli ve ahlâkî öğelerin değiştirilmesine sıcak bakılmamaktadır. “*Neredeyse tüm sanat alanı, tarihten beri bazı muhafazakâr çevrelerce kuşkulu alan muamelesi görmüştür.*”. (Yaşaroğlu, 2016: 83) Toplumumuzda hassas diye tabir edilecek manevî hususlara aykırı davranıldığında, toplumun dışlamasına maruz kalmak neredeyse kaçınılmazdır. Gayrimüslimlerin davranışlarından bazıları da toplumsal dışlamayı getirebilmektedir. Kültürümüzün resmi bu denli yadırgaması da bizlere doğu-batı kültür alışverişinin sınırlarını çizmektedir.

Necip Bey’in toplumsal yapı açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer yaşantısı kuşkusuz karı-koca ilişkilerinin topluma uygun olmayışıdır. Boşanmak üzere olduğu hayat arkadaşıyla mahkemelik olduklarında, aralarında geçen olumsuzluklar bizlere toplumda karı-koca ilişkisinin nasıl olması gerektiğini; gizliliğin ve ahlâkî öğelerin neleri kapsadığını gözler önüne sermektedir. Eşi, mahkemelik olduklarında sergilediği davranışlarla bireyin menfaatçi yanını bizlere yansıtmaktadır. Onunla, sırf nafaka olarak eşinin sahibi olduğu apartmandan hisse alabilmek için elinden gelen her şeyi yapmaya hazır bir birey olarak karşılaşmaktayız. Bu amacı doğrultusunda, eşiyle

arasındaki cinsel fantezilerini komşularına ve mahkemeye aktarmıştır. Böylece eşinin itibarını zedelemiştir. Yalnız toplum kuralları gereği cinselliğin konuşulması hele ki umuma açık yerlerde konuşulması yadırganacak bir davranıştır. “17. yüzyıl, burjuvazinin ve baskı çağının başlangıcıdır. Bu tarihten itibaren cinsellikten bahsetmek güç ve tehlikeli bir hal almıştır. Düşünceler, arzular, şehvete ilişkin hayaller, zevkler, ruhla bedenin uyumlu devinimleri günah çıkarma ve yönlendirme işleminin kapsamına girmiştir.” (Doğru, 2017: 4) Kısacası eski zamanlardan beri süregelen bu anlayış, bize kadın erkek ilişkilerinde gizil olarak kalması gereken anların olduğunu ve bunların paylaşılmaması gerekmektedir. Dönem şartlarında da bu anlayış fazlasıyla hakimdir. Öte yandan insanları kamçılayan merak duygusuyla baş edemeyen bireyler, konuşulmasının yanlış buldukları konu hakkında dedikodulara ortak olmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken’in tanımıyla aile; “*Toplum şekillerine göre üyelerinin sayısı değişen ve cinsi bağlantı ve soy üzerine kurulmuş zümre.*” demektir. (Ülken, 1969: 6) Buradan da anlayabileceğimiz gibi toplumlarda en küçük topluluk, aile olarak isimlendirilir. Aile olmanın, bazı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklardan en önemlisi uyum içerisinde yaşamaktır. Necip Bey’in oğluyla ve kızıyla yaşadıkları sosyolojik açıdan bakıldığında bir kuşak çatışmasına örnektir. Kızının basit bir aile olarak gördüğü bir ailenin kızıyla arkadaşlık kurmasını ve oğlunun sırf babasına karşı gelmek adına farklı bir siyasi anlayışın sempatzanı olması kuşak çatışmasının örneğidir.

Necip Bey liberal-kapital dünyanın bir yansımasıdır. Liberalizm, serbestliği hedefler. Bu serbestlik, sonsuz bir serbestliktir. Kendi içerisinde kollara ayrılrsa dahi temel mantığından ayrı düşünülemez. Klasik ve ekonomik liberalizme baktığımızda temelde her ikisi de devletin ekonomiye minimum müdahalesi ile hareket edip serbest piyasa ekonomisini faal duruma getirmeyi amaçlar. (Tayyar ve Çetin, 2013: 108-113) Liberalizm’in temel ilkeleri arasında kabul edilen piyasa ekonomisi ilkesi, *rekabete dayalı, kârı esas alan, özel mülkiyet, miras, sözleşme yapma, teşebbüs ve tercih özgürlüğünün güvence altına alınmış olduğu ve devletin fiyat mekanizmasının işleyişine en az düzeyde müdahale ettiği bir ekonomik sistem modelidir.* (Tayyar ve Çetin, 2013: 113) Bu ilke, liberalizmin kapitalizmle olan bağıını ortaya çıkarmaktadır. Zira kontrol kaybedildiği takdirde rekabet yerini çıkarıcılığa bırakacak ve serbest

piyasa ekonomisi kapitalizme hizmet etmeye başlayacaktır. Necip Bey, ekonomik ve dönem şartlarını mutlak bir kabullenme içine girmiştir. Bu kabullenişinde ise dönem şartlarını bizlere yansıtmaktadır. Örneğin; pahalılığın, satıcıların fırsatçılığının, insanların her şeyi tükettiği gibi kibarlığını da gitgide tüketmesinden kendisini sorumlu tutmamasının altında dönem için yaptığı eleştiriler de bulunmaktadır. (Soysal, 2001: 71)

Ona göre komünizm boş bir uğraştır. Vurdumduymazlık hissi, içinde bulunduğu toplumu hiçleştirmeye dönüştürmüştür. Toplumsal sınıflar, Necip Bey'in olmazsa olmazlarından birisini oluşturmaktadır. Ona göre eğer yüksek bir sınıftaysan alt sınıfların sıkıntılarıyla ilgilenmek gereksiz bir uğraştır. Oğluyla olan kuşak çatışmasının nedenlerinden birisi budur. Diğeri ise kuşku yok ki karısıyla boşanmasıyla aynı sebep olan hassas bir ekonomik politikaya sahip olmasıdır.

Kuşak çatışmaları, toplumların uzun zamandan beri etkisi altında kaldığı hastalığıdır. Her birey farklı özelliklere sahip olduğundan, çoğu zaman aynı fikre sahip olmalarını beklemek olağan dışıdır. Zira her birey aynı şekilde düşünseydi, aynı özelliklere sahip olsaydı; aynı fabrikanın ürünü olan birer robottan farkları kalmazdı. Toplumlar tek düze bir yaşamı benimseyip, kültürler tek bir forma sahip olurlardı. Böylece ne sosyoloji ne de edebiyat ortaya farklı bir ürün koyabilirdi.

Kuşaklar arasındaki çatışmaların sebepleri, gençlerin yaşlıları geri kafalı, statükocu, bencil ve korkak olmakla suçlaması; yaşlılarınsa gençleri ukala, bencil, saygısız, sorumsuz, dik kafalı ve inatçı olmakla suçlamasıdır. (Yeşilyaprak, 1989: 50-51) Necip Bey ve çocukları arasındaki anlaşmazlıklar, yukarıdaki sebeplerle bakıldığında kuşak çatışmasıyla açıklanabilir. Oğluyla aralarında geçen siyasi anlaşmazlık nedeniyle çıkan kavgada, oğlunun silah bulundurmasıyla ilgili tartışmada, tartışma esnasında kullandıkları kelimelerde yukarıda yer alan tüm sebepler açıkça kendini göstermektedir.

Necip Bey'in yaşadığı dönem şartları değerlendirildiğinde bakılması gereken bir diğer konu ırkçılıktır. *“İrk kavramı; toplum tarafından yaratılan, insanlar arasında geçmişten günümüze devam eden eşitsizlik ve ayrımcılığı destekleyen, ikili ilişkilerde objektifliğin yitirilmesine neden olabilecek kadar güçlü ve kadim bir kavramdır.”* (Sayın ve Candan, 2016: 36) Kimlikli bakış açısının ürünlerinden olan ırkçılık, eski

düşünce sistemine sahip toplumların, ilkel yaşam şekillerini yansıtmaktadır. Bu tip toplumlarda nasıl bir insan olduğundan daha değerli olan şey, nerede doğduğun ve atalarının hangi milliyete dayandığıdır. Böylece baskın olan toplum, zayıf olan toplum üzerinde üstünlüğünü dikte edebilecektir. Günümüz toplumlarında dahi bu düşünce şekli devam etmektedir.

Her ırkın kendine has bir kimliği vardır. Necip Bey'in oğlu da babasına varyemezliği nedeniyle Yahudiliği uygun bularak “*Korkak Yahudi sen de!*” (Soysal, 2001: 59) sözleriyle kendi babasına karşı ırkçılık yapmıştır ancak unutulmamalıdır ki ırklar kan bağıyla oluşurlar. Bu durumda kimlikle baktığı babasının kimliğine sahip olduğunu göz ardı etmektedir. (Soysal, 2001: 59) Üstelik Necip Bey yıllarca doğum yerinin Selanik olması ve fiziksel özellikleri nedeniyle toplum tarafından etnik kimliği hakkında sorulara maruz kalmış bir bireydir. Lozan'da eğitim gördüğü dönemde Nazilerin Yahudilere karşı güttüğü ırkçılık fikri, bir bakıma üstünlük kurma fikridir. İnsanları etnik kimlikleriyle yargılama uygulaması dönemde Avrupa'da da görülen bir durumdur. Kendisi öğrenim gördüğü dönemde toplum tarafından sıklıkla Yahudilikle ilişkilendirildiği için, bu ırktan nefret etmiştir. Böylece o da farkında olmadan ırkçılık fikrini destekleyenlerden birisi olmuştur. Zira bir insana, insan olduğu için değil de taşıdığı kimliğiyle bakmak ve sırf bu kimlik nedeniyle nefret veya sevgi duygusuna kapılmak da ırkçılık anlamına gelmektedir.

Son olarak Necip ve çocuklarının kuşak çatışmalarını geleneksel Türk aile yapısının penceresinden incelersek bize, gelenek dejenerasyonunun izlerini göstermektedir. “*Geleneksel Türk aile yapısının ahlâkî, mânevî ve sosyolojik sağlam temelleri vardır. Baba ailenin reisi ve başıdır. Bu rol adetâ kutsal bir roldür.*” (Gümüş, 1993: 86) Bununla birlikte oğlunun, kızının ve eşinin geleneksel Türk aile yapısına aykırı davranması, toplumun gelenek bağlamında çözülmeye başladığını göstermektedir.

4.3. Mehtap, Ailesi ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi

Mehtap, emekçi ve yoksul bir ailenin imkânsızlıklar içinde büyütülmüş iki evladından biridir. Annesi, Necip Bey'in aksine çocuklarıyla daha fazla ilgilenen bir ebeveynidir. Tüm imkânsızlıklarına rağmen çocuklarını fazlasıyla tokgözlü yetiştirmiştir. Mehtap ise hayatının merkezine annesiyle babasına olan minnettarlık

duygusunu yerleştirmiştir. Bahsi geçen durumdan dolayı oluşturduğu minnettarlık hissiyle derslerine daha sıkı çalışmış ve kendisiyle birlikte ailesinin de geleceğini garanti altına almak istemiştir. Normal şartlarda sağlanan imkânlardan ötürü toplumlarda st tabakanın çocuklarından başarı beklenirken, Mehtap bu açığı daha fazla çalışarak ve hayatının merkezine oturttuğu minnet duygusunun yerine başka hiçbir duyguyu –aşk dahil– yerleştirmeyerek sağlamıştır. Böylece hedefinden asla vazgeçmeyerek ‘akademik dirençlilik’ göstermiş ve bir bankada memur olarak işe girmiştir. Akademik dirence sahip bireylerin başarılarının sırrı “... kendileri ile ilgili olumlu algıları, eğitimle ilgili yüksek beklentileri, empatik anlayış, derse istekli ve hazır olmaları, çok ders çalışmaları yanında gelecek için taşıdıkları umutları...” dır. (Yaşar, 2016: 215) Tüm bunların yanında Mehtap’ın akademik başarısını destekleyici bir diğer husus aile faktörüdür. Düşük gelir gruplarına sahip bir aileden beklenmeyecek şekilde kültürel birikime sahip olmaları, onu her daim desteklemeleri Mehtap’ın başarısının tetikleyicilerindendir. Annesinin, daha ocuk yaştayken onlara okuma-yazma öğretmesinden hareketle kültürlü bir hanımefendi olduğunu görmekteyiz. Ayrıca sırf ailesinin maks talihli hayatını bir nebze olsun düzeltebilmek için okulundan arta kalan zamanında abisiyle birlikte seyyar satıcılık yapmasını da amaca ulaşmadaki hırsıyla ve kararlılığıyla ilişkilendirmek gerekir.

İçinde bulundukları hayatın gerçeklerinden bir nebze olsun soyutlanmak için hayaller dünyasına geçiş yaparak mutlu olmaktadır. Bu, onun için gerçek hayattan bir kaçış kapısı, bir tatmin olma isteğidir. Ancak toplumlarda göz ardı edilen önemli bir konuyu Mehtap da dikkate almamıştır. Bu konuyu, Oscar Wilde’ın yoksullara yönelik bakış açısıyla izah etmek gerekirse, “*Zengin bir adamın masasından düşen kırıntılar için neden minnettar olmaları gereksin ki? Onlara sofrada yer verilmesi gerekiyor.*”. (Wilde, 2018: 12-13) Mehtap ise toplumun yarı şükürcü kısmını temsil etmektedir. Yarı şükürcü söyleminin sebebi, ara ara da olsa sistem eleştirileri ve benlik sorgulaması yapmasındandır. Onun kutsalı babasıdır. Kutsalına yaklaşan her sıkıntıda eleştirisini yapmaktan çekinmemektedir. Ancak hayatın gerçekleri vardır ve bu gerçekler babasının emekli olmasıyla beraber ekonomik anlamda sıkıntı oklarının hedefi haline gelmesidir. Sevgi Soysal’ın romandaki düşüncesi olan “*Mehtap’ın bütün çocukluğunu, inanç ve çabalarını hiçe indirgeyen, gözünü bile kırpmadan düşündeki yaşlı kurdu babasının üzerine salan birileri vardı.*” cümlesindeki “birileri” kelimesi

sistemdir. (Soysal, 2001: 67) “Yaşlı kurt” ise babasının hayatı boyunca peşinden hiç ayrılmayan geçim sıkıntısı, ekonomik kaygıdır. Öyle ki babası emekli olduğunda dahi “yaşlı kurt” onun peşini bırakmamış ve emekli olduğu halde kapitalizmin çarklarında un ufak etmek için yeniden çalışmaya sürüklemiştir. Yaşlı kurt savımızı destekleyen bir diğer kısım, hayat standartlarını değiştirmek için ev alma planıyla para biriktirirken, fiyatların gün geçtikçe artması ve kendisinin ekonomik anlamda yerinde sayması hakkında söylediği; “*Evet değişiyordu bir şeyler, ama hep o büyük başlı kurdun işine geliyordu bu.*” cümlesi bize ekonomik sıkıntının, kapitalizmin yaşlı kurt olarak imgelendiğini göstermektedir. (Soysal, 2001: 68) Kapitalizmin çarklarını çevirenler, o gün de bugün olduğu gibi hayalleri ve hayatları parçalayan bir vahşiydi. Onun çocukluğunu çöpe atan sistem, büyüdüğünde de hayatını çöpe atmak peşindedir.

Mehtap’ın umut dünyasını budayan Necip Bey’in, Mehtap’ı küçük görmesi aslında o dönem toplumumuzda sınıfsal farkların olduğunu göstermektedir. “*Tarihin her döneminde bu özelliklerden hangisinin öncelik kazandığı, o dönemin toplumsal yapısına göre değişkenlik göstermiştir.*”. (Başaran, 2017: 216) Bu toplumsal yapı liberal-kapital dünya düzeninde mülkiyet veya para üzerine oturtulmuş bir sınıf sistemidir. Sınıflar eşitsizlikler üzerine kurulmuştur. Tabii bu eşitsizlikler ve ekonomik konum için yapılan meslek de önem arz etmektedir. Böylece sınıflandırma konusuna yapılan meslek de dahil edilmelidir. (Başaran, 2017: 217-219) Necip Bey politikayla uğraşı dahi orta tabakanın bir uğraşı olarak görerek mesleklere de sınıflandırmanın bir parçası olarak bakıldığını göstermektedir. Ayrıca Mehtap’ın toplumsal sınıfıyla ilgili kısa bir değerlendirme yapıp, hiyerarşik konumuna karar vermiş, ona göre iletişim kurmak istemiştir.

Necip Bey, Mehtap’ın umut dünyasındakileri bankadan para çekerek tükettiği gibi tüketmektedir. Hayaller dünyasına olan inancının sarsılması, onun hayata bakışını biraz daha realist bir anlayışa çevirmiştir. Gerçeklerin içinde yaşamasına rağmen bunun henüz farkına varmış olması, bize içinde bulunduğu durumla yüzleşmesini gösterir. Toplumun en büyük sorunu, en yakınındakinin farkında olmamaktır. Zira insan hep kendinden uzaktakilere, gelecek hedeflerine, ideallere odaklanmaktadır. Bu da günümüzde dahi kendinin farkında olmama durumunu doğurmaktadır.

4.4. Güngör'ün Anlayış Şekli ve Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi

Güngör, toplumdaki fırsatçı tüccar tipidir. Yabancı ülkelerden permiyle mal getirmekte ve onları aldığı fiyatın çok daha pahalısına satmaktadır. Permi, TDK Büyük Sözlük'te yer alan anlamıyla “Özellikle dış ticarete ilişkin olarak devletçe verilen izin.” demektir. (TDK, 1998: 1793) Bu şekilde mobilya getirtmekte; Avrupa hayranı, gösteriş meraklısı insanlara çok daha pahalı fiyatlara satmaktadır. İşi nedeniyle sık sık toplumdaki Necip Bey ve Ahmet gibi şekilci kişilerle sık sık karşılaşmaktadır. Ayrıca maddi anlamda hayata sıfırdan başlayan bir bireydir. Sırf bu açıdan bile onun hırslı ve kurnaz bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“Sosyologların çoğunluğu için yeni gelişen toplum ve sorunları, her şeyden önce ekonomik niteliktedir.” (Therborn, 2001: 196) Dolayısıyla insanlar, uzun süre boyunca –ki bu durum içinde bulunduğumuz zamanda da etkisini göstermektedir– materyalizmin pençesi altında yaşamışlardır. Çıkarlar üstüne kurulmuş bir yaşam, materyal fetişizmini de beraberinde getirmektedir. Öyle ki hayatlar, evlilikler dahi bunun üzerine kurulmaktadır. Mülkiyete, paraya olması gerekenden fazla değer vermek ve onu arzulamak kapitalist toplumlarda sıklıkla rastlanan bir durumdur. Zira *“Modern kapitalizmin temel karakteri, işgücünün alınır satılır bir meta haline gelmiş olmasıdır. Yani böyle bir sistemde ücretli işçiler kendi işgüçlerini yaşamlarını sürdürmek için belli bir ücret karşılığında satmak zorunda kalmakta; işveren de bunun ücretini ödeyerek (ki bu ücret her durumda işçinin emeğinin ve hak ettiğinin her zaman çok altındadır) satın almaktadır.”* (Topakkaya, 2009: 70) Liberal- Kapital dünya düzeninde sınıfları dahi belirleyen materyalizm, çıkarıcılıkla da bağdaştırılmaktadır. Tarihsel materyalizmin topluma sunduğu ‘öz çıkar’ ve ‘toplumsal değerler’, bu iki önemli sorun, bizlere kurulu dünya düzeninin materyal fetişizmini desteklediğini ve insanlara burjuva olma isteği aşıladığını göstermektedir. (Therborn, 2001: 201-207) Güngör'ün nişanlısıyla olan münasebeti de tam olarak bu çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Kapitalist düzen, ilişkilerinin dahi belirleyicisi olmaktadır. Öyle ki aralarındaki ilişkiyi de tüketime indirgemişlerdir. Güngör ona haftalık olarak beğeneceği ürünleri almakta; böylece onunla nişanlı olmanın bedelini ödemektedir. Nişanlısı ise bu bedel karşılığında ona zamanını, duygularını, benliğini sunmaktadır. Bu bir çıkar anlaşmasıdır. İki taraf da çıkarlarını muhafaza ettikleri müddetçe sulh

içerisinde kapitalizmin getirisi olan alışverişlerine devam etmektedir. Nişanlısı, toplumun aile düzenine aykırı olarak evli bir adamla, boşanmak üzere olduğundan münasebetini sürdürmektedir. Bu da bize bazı bireylerin aile yapısının varlığına olan inancını dahi maddiyatla değiştirebileceğini göstermektedir. Tarafları değiştirip Güngör ve boşanmakta olduğu eşi Gülsen cephesinden duruma tekrar baktığımızda yine materyalist ve yararcı bir anlayışla karşılaşmaktayız. Hayata sıfırdan başlayan Güngör'ün, ekonomik anlamda dönüm noktası, zengin bir ailenin kızı olan Gülsen'le evlendiği zamandır. Gülsen, onun için bir sıçrama tahtası, bir basamaktır. Toplumun yararcı ve materyalist tarafını yansıtan Güngör ve çevresi, kurulu dünya düzeninde Oğuz Atay'ın tabiriyle “yumuşakçalar” (Atay, 2008: 332 ve 349) sınıfına girmektedir.

Güngör'e göre ahlâklı davranış, kişiye fayda getiren davranıştır. *“Faydayı ya da En Yüksek Düzeyde Mutluluk İlkesini ahlakın temeli olarak kabul eden öğreti, eylemlerin mutluluğa katkıda bulunma eğiliminde olması ölçüsünde doğru olduklarını, mutluluğun tersini yaratma eğiliminde olduklarında ise yanlış olduklarını savunur.”* (Mill, 2017: 28) Güngör ve çevresinin hayata, insan ilişkilerine yaklaşımı da bu yöndedir. Mutlak fayda, kişiyi mutlu eden şeydir. Mutluluk ise kişiden kişiye değişen bir kavramdır. Metayla mutlu olan kapitalist toplum, insanların hazlarını yalnızca maddeyle sınırlandırır. Eylemler, bireyin seçimleri sonucu yapılanlardır. Birey kendisi, ailesi ya da toplum menfaatini gözeterek seçimler yapar. Bu seçimler bir amaç uğruna yapılmaktadır. (Mill, 2017: 28) Böylece seçimler iyi kötü, doğru yanlış, kolay zor gibi fayda zarar diyalektiğinin süzgeçlerinden geçirilerek hayata geçirilir. Ahlâk anlayışının merkezine mülkiyeti koyan bireyler, toplumun kolay yoldan geçimini sağlamak isteyen kesimini oluşturur. Öyle ki Güngör Bey, babasının zimmetine para geçirdiği suçlamasıyla hapis yatmasını gurur kaynağı olarak görmektedir. Ona göre dürüstlük aptallıktır. Zira dürüst olan insanlar yalnızca sömürüyle beslenen sistemin, ona uygun gördüğü ücret karşılığında bilgisini ve vaktini kiralamış olacaktır. Hâlbuki alışverişlerde ürün bedelini satıcı belirlemektedir. O halde kişinin, kendi şartlarını kendisinin belirlemesi yerinde olacaktır. Güngör Bey de babası hakkındaki konuşmada kapitalist sistemin sömürüsüne maruz kalan her insanın, emeğinin tam karşılığını alamamasına değinip bunu açıklarken de toplum ve devlet yapısına ters düşen bir davranışı, şahsi kanaatiyle meşru kılmaktadır. Bunu bir başkaldırı, bir hak arama, sisteme karşı bir isyan olarak görmektedir. Wilde'ın söylemiyle, toplumun hakkını

arayan yoksul kesiminin en iyi olanı iyilikbilmez, hoşnutsuz, itaatsiz ve asidir. Bu özelliklere sahip olmayan, şükürcü ve sadık bireyler sisteme başkaldırmadıkları için sistemin çarkları arasında sıkışmaktadırlar. Mutlak şükürcü birey, hakkından daha azına razı olan bireydir. (Wilde, 2018: 12-15) Babası da tıpkı Wilde’ın söylemindeki iyi yoksullar gibi iyilikbilmez, hoşnutsuz, itaatsiz ve asi bir tavırla zimmetine para geçirmiştir. Toplum bunu ahlâk dışı bir davranış yasalarsa kanun dışı bir davranış olarak görse dahi, Güngör Bey bunu kıvanç duyulacak bir davranış olarak görür çünkü babası sisteme karşı bir başkaldırı sergilemiş ve hakkı olanı almak için çabalamıştır. Yalnız yakalanmasını babasının hatası olarak görmektedir. Yasal yollardan devleti dolandırmanın yollarını sıralayarak bize bunu hissettirmektedir. Aslında bu yolları sıralayarak toplumdaki üst tabakanın yasal yollarla zaten devleti soyduğunu ve bunun ceremesini itaatçilerin çektiğini bizlere göstermektedir. Böylece yazar, Güngör aracılığıyla hem sosyolojik anlamda toplumun itaatçi yahut baskılanmış ve zamanla mecburi olarak itaatçi olmuş kesimini hem de sömürücü sistemin destekçisi olmakla suçladığı devleti eleştirmektedir. Devlet yapıları kapital sistemle sıkı bir ilişki içerisinde. Kamusal, askerî, sivil harcamalar için paraya ihtiyaç vardır ve devletler sermaye lehine davranıp ekonomik anlamda sermayeyi güvence altına alırsa parayla aralarındaki sıkı ilişkiyi muhafaza ederler. (Zafir, 2009: 67) Bundan dolayı sistem, devlet, para üçgeni toplumlarla da aktif bir ilişki halinde olduğundan sosyolojik anlamda önemli bir malzeme haline gelmiştir. Sevgi Soysal da bu malzemeyi karakterler üzerinden ustaca yaptığı eleştirilerle kullanır. Aynı zamanda tezatların da yazarı olan Soysal, karakterler arasındaki güçlü zıtlık bağlarıyla ve karakterlerin kişilik özellikleriyle toplumsal yapıya ayna tutmuştur. Böylece meşhur dönem eleştirilerini de yaparak sosyolojiye de katkı sağlamıştır.

Güngör Bey, tıpkı Ahmet ve Necip gibi şekilciler kümesinde yerini almaktadır. Ona göre, bir insan iyi giyimli olmalıdır. Bireyin giyimi hem bireyi hem de yanındakileri temsil eder. Nişanlısını da kendisini temsil ettiği için modaya uygun giyinmesi konusunda sıklıkla uyarır. Güngör, ortak bir beğeni anlayışıyla kılık kıyafete karar verilmesi durumunda, herkesleşme tehlikesiyle karşı karşıya olunabileceği görüşündedir. Özellikle de modada alt sınıf insanların beğenilerinin diğer sınıflardan ayrılması gerektiğine inanmaktadır. Alt sınıfı kenar mahalle olarak tanımlayıp; “*Sarı saçlı bir kadın pembe giyerse kutu bebeklerine benzer. Kutu bebeği*

ise herkesin kenar mahalledeki küçük kızın bile zevkine uygundur. İlkel bir zevke göre yapılır. Bir daha pembe giyme.” diyerek zevklerin, renklerin sosyal kesimler hakkında ufak da olsa tüyolar verebileceğini ifade eder. (Soysal, 2001: 79) Uzun süre boyunca kılık- kıyafet, toplumun kimliği hakkında ayırt edici unsurdur. Ayrıca kültürün de bir simgesidir. Topumlarda ekonomik statüyü, yaşam alanını, otoriteyi, kültürel özellikleri simgelemesi anlamında gösterebilimsel olarak bir değer taşımaktadır. Toplumsal açıdan giysinin kumaş kalitesi, türü, rengi, kesimi bizlere bireyin ekonomik durumunu, dolayısıyla da bireyin çevresinin sosyoekonomik şartlarını göstermektedir. Şartlar toplumsal ve siyasal sınıfları oluşturmaktadır. (Köse, 2011: 458-463) Hem toplumbilim hem de edebiyat açısından bu çıkarımları bir eser üzerinden yapıyor olmak, gelecek nesillere kültürel kodlarımız, kültürel mirasımız ve toplumsal yapımızı aktarmak hususunda önem arz etmektedir. Hüseyin Köse’nin de söylemiyle; “*giysiler, sahip oldukları toplumsal işlevleri nedeniyle, öncelikle siyasal ve toplumsal sistem içinde ve bizatihi bu sistemin ürünü olan aktörler –siyasal topluluklar ve toplumsal sınıflar– açısından “okunmak” zorundadır*”. (Köse, 2011: 463) Güngör de nişanlısı Melahat Hanım’a verdiği moda nasihatinde bu noktalara dikkat çekmiştir. Tüm bu yaklaşımlarının yanı sıra giyim kuşamı işinin bir vitrini olarak görür. Bu da kendini metalaştırmanın farklı bir yoludur.

Melahat’in toplumdaki yerine bakılacak olursa o, menfaatleri uğruna nikâhını, benliğini, özgürlüğünü, fikirlerini, zamanını ve onurunu kiralayan insanı temsil etmektedir. Tüketim çılgınlığı öyle bir hal almıştır ki onun davranışlarının da müsebbibi budur. Hayata yalnızca alışveriş gözüyle bakan Melahat, zafere giden yolda gururunu ayaklar altına almakta ve kendisine yapılan tüm hakaret ve küçük görmeleri sineye çekmektedir. Zira büyük gün gelip zengin Güngör ile evlendiğinde, o da pastadan ufak bir pay alacaktır. Melahat’in tüketim anlayışı öyle bir hal almıştır ki bir müddet sonra kendi bedenini ve kadınlık gururunu da tüketmeye başlamıştır. Başkalarından ziyade kendi kendine cinsiyetçi bir tutum sergilemiştir. Güngör karşısında kadınlığını kullanmaya çalışan ve amaca giden yoldaki köprüyü geçmek için elinden gelen her şeyi yapmaya gayret eden Melahat, genel erkek modeli karşısındaki en güçlü silahı olan kadınlığını kullanmayı seçmiştir. Tercihler, insanın dolayısıyla da toplumların kimliğini belirler. Kendi cinsiyetini kişiliğinden soyutlayıp bedenini bir araç haline dönüştürmüştür. Böylece genel değerlendirme yapıldığında

Melahat'ın Güngör'ün elini tutarak kendine yaklaştırmaya çalışmasıyla, kadın bedeninin erkek cinsiyeti için yalnızca haz objesi olarak görüldüğünü anlamaktayız. (Bilgin, 2016: 222) Sonuç olarak Melahat'ın bu otonom hareketi için; kadına toplum tarafından aktarılan beğenilme kaygısı ile bayağı bir meta haline getirilip toplum nezdinde vücudunun cinsellik derecesi artırılarak estetik bir objeye bürünmesinin sağlandığını söylemek yerinde olacaktır. (Bilgin, 2016: 236-237) Gülsen'den ayrılması, Melahat ile birlikte olması bize ataerkil toplumların kadına arzulanır bir meta olarak baktığını ve kadının toplumdaki yerini, değerini muhafaza edebilmek için dış görünüşüne her daim dikkat etmesi gerektiğini düşündüklerini göstermektedir. Kadınlar ise bu kaygıyla kendine toplum içinde kimlik edinmek adına kendini metalaştırarak bu kaygıyla erkeklere hizmet etmeye ve onların beğenilerini kazanmaya çalışırlar. (Bilgin, 2016: 228)

Toplumların, ilk insanlıktan itibaren kapitalist sistemi benimsedikleri görülmektedir. Bu, ilk zamanlar fiziksel anlamda güçlü insanın zayıf insanı alt etmesiyle ve daha iyi avlanarak hayatta kalmasıyla açıklanabilirken günümüzde ekonomi ve zekânın birleşimi anlamında güçlü insanın zayıf insanı alt etmesi şeklinde yansımaktadır. Güngör ve ailesi, içinde oldukları durumun farkında olmuşlar ve kendilerini ileriye fırlatmaya çalışarak, daha iyiye gitmek için çaba sarf etmişlerdir. Yalnız bu ileriye fırlatma hadisesini, bencil bir ekonomik anlayışla gerçekleştirmişlerdir. Bu durum, bir müddet sonra kendisinde narsist bir yapı oluşturmuştur. Sıfırdan kendisini yükseltmesi, onu her aşamada biraz daha mükemmel olmak için hırslandırmış; böylece hırsını narsizme çevirmiştir. İnsanlara karşı olan tavrı, onları kategorize edip değerlendirmesi, kendini mutlaka diğer insanlardan daha üstte ve kusursuz görmesi içinde bulunduğu narsizmi desteklemektedir. Narsistik kişilik bozukluğu, *"...kişinin kendisine yönelttiği aşırı derecede şişirilmiş bir beğeniyle birlikte başkalarına karşı aşırı küçümseme, umursamazlık ve buna eşlik eden yüksek düzeyde eşduyumu (empati) eksiliğiyle ortaya çıkan bir kişilik örüntüsüdür."* (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013: 54) Psikolojik anlamda bu durumu yaşayan Güngör, sosyolojik anlamda da toplumun bencil ve narsist yönlerini yansıtmaktadır.

Son olarak Sevgi Soysal'ın, romandaki Güngör karakterinin ticari yükseliş hikayesinde işaret ettiği bir diğer husus, dönem gençleri ve onların moda tercihleridir. Dönem gençleri arasında Avrupai giyim tarzının; şıklığın göstergesi, özenilesi bir şey olduğunu anlamaktayız. Buradan hareketle gençlerin ne denli Batı hayranı ve taklitçi olduğu anlaşılmaktadır.

4.5. Salih Bey ve Eşi Mevhibe Hanım'ın Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi

Salih Bey, toplumun statükocu ve yabancılaşan insan profilini oluşturmaktadır. O da tıpkı Güngör Bey gibi ekonomik anlamda sıfırdan yetişmiş, bencil bir bireydir. Yaşanılan toplumdaki imkansızlıklar ve dönem şartları, onu hayatın gerçekleriyle yüzleştirilmiş ve çalışarak kendini içinde bulunduğu topluluktan ayırmıştır. Daha okul yıllarında kendisini yetiştirdiği çevreden, ailesinden, sosyal hayattan soyutlayarak yalnızca başarı odaklı bir dünya inşa etmiş ve kurduğu dünyaya manevî anlamda kimseyi kabul etmemiştir. Asosyallığın, bir bağlanma sonucu olarak ortaya çıkabileceğinden hareketle, ondaki bağlanmanın başarı olduğu söyleyebiliriz. Bu açıdan Güngör Bey ile ortak yönleri olsa da onun gibi moda anlamında şekilciliği ön planda tutmaz. Onun için şekilcilik başarıyla ilintilidir. Başarılı insanların giyim kuşam yönüyle diğerlerinden ayrılması gerektiğinden, kendisi de çocukluğundaki hasret ve yetişkinliğindeki temsil hissiyle kılık kıyafetine dikkat etmiştir. Güven konusundaki zayıflığı, davranış bazlı olarak babasını rol model aldığını bizlere göstermektedir. Bu sebeple, babasını yabancılaşmanın kısmen dışında tutmaya çalışmıştır. Bakkal olan babası, mahalleliyi küçük numaralarla kandırarak fazla para kazanıp, böylece hakkını aldığına inanmaktadır. Zira mahalleli, ucuz yerden toptan alışveriş yapıp kendisine para kazandırmama veya veresiyelerini ödememe derdindedir. Bu yönü babasının, Güngör Bey'in babasıyla aynı çizgide olduklarını göstermektedir. Babasının, mahalleliye güvenmeyişi ve sevgisizliğini kendisine örnek almış ve idealleri uğruna ailesi de dahil olmak üzere tüm insanlığa karşı sevgisizlik duvarını kendisi örmeye başlamıştır. Toplumlara ortak sorunu haline gelen, bireyin mutlak menfaat duygusuyla diğer insanları hiçe sayması, hümanizmin ve toplum bilincinin dejenerasyona uğradığına işaret eder. (Uğurlu, 2008: 165) Bu duvar; babasından Salih Bey'e, ondan da Olcay'a şekil ve taraf değiştirerek miras kalmıştır.

Başarı uğruna, kendisine bazı tetikleyiciler belirlemiştir. Vitrine bakarken gördüğü baba, oğul ve onların kılık kıyafeti, bu tetikleyicilerden birisidir. Sevgi Soysal bu tetikleyiciyle, toplumda moda yoluyla oluşturulan hiyerarşiyi bir kez daha göstermiştir. Yoksul çocuklar, kara çorap giyip Salih gibi canlı horoz taşırken; zengin çocuklar, beyaz çorap giyip elinde güzel bir top taşımaktadır. Hayatın acımasız gerçekleri, bir çocuğu canlı horoz taşımaya veya erişkin gibi davranmaya itebilmektedir. Toplumun ekonomi anlamındaki problematik durumu, çocuklar arasında dahi kapitalizmin duvarını örme yolundadır. Salih Bey, kendisini arkadaşlarından, duygularından ve ailesinden soyutlayarak başarıya giden yoldaki taşları tek tek döşemiş olacaktır. Duygular, bağlar, kısaca sevgi; onu yıkacak, güçsüz kılacak ve böylece başarıya ulaşmasında kendisini engelleyecek en büyük düşmanıdır. Toplumsal sınıfının, çocuk oyunlarında dahi kendisini içine çekip yutacağını düşünmekte ve adeta ateş çemberi olarak görmektedir. Daha ziyade realist bir bakış açısıyla olaylara yaklaşmıştır. Realist yaklaşımıyla kendisine kurduğu dünya da tek boyutlu bir dünyadır. Tek boyutlu düşünen insan modeli, amaçlar gerçekleşip meyvesini verdiğinde ne yapacağını bilemeyen insan modelidir. Bundan mütevellit hep sonuç odaklıdır ve sonuçla ne yapacağını bilemezler. Salih de hayatının merkezine koyduğu başarılı olma amacını büyük ölçüde halletmesine rağmen insan ilişkileri ve sosyalleşme konusunda zayıf olduğundan bu boşlukları, yine en büyük silahı olan zekâsıyla doldurmayı tercih etmiştir. Bilgisiyle sosyal çevre sağlamaya çalışmış ve bunda da nispeten başarılı olmuştur. Başarı, toplumdaki Salih gibi insanlar için geçici bir şey değil bir yaşam biçimidir. Bu tip insanlara göre, seçilen alanda en iyisi olmak için çaba sarf etmek gereklidir.

Mevhibe Hanım da tıpkı eşi gibi radikal bir muhafaza insanıdır. Onun için temkinli olmak, sağlam taşa basmak, hayatının en büyük kuralıdır. Hayatını kimlikli bir bakış açısı neticesinde şekillendiren Mevhibe Hanım için en büyük övünç kaynağı vekil babasıdır. Babası vefat etmesine rağmen o, bu kimliği kullanarak sosyal statüsünü muhafaza etme peşindedir. Bunun yanı sıra mükemmeliyetçi bir yapıya sahip olması da onun ve çevresindekilerin hayatını oldukça zor bir hale getirmektedir. *“Mükemmeliyetçilik, kişinin aşırı yüksek performans standartları oluşturması, kusursuzluk için mücadele etmesi ve kendi davranışlarını, değerlendirirken aşırı eleştirel olması eğilimi olarak tanımlanmaktadır.”* (Eryılmaz ve Kara, 2016: 15)

Toplumdaki Mevhibe Hanım gibiler, mükemmeliyetçi yapılarıyla hayatlarını hep övünülesi bir süreç olarak göstermeye gayret ederler. Onun davranışlarının analizinden, Ali Eryılmaz ve Ahmet Kara'nın makalesine göre toplumdaki üç farklı mükemmeliyetçilik tipinden, başkalarına yönelik mükemmeliyetçilik tipi uygun düşmektedir. Bu tip, *“başkaları adına kendi belirledikleri amaçlara başkalarının ulaşmalarını isterler.”* (Eryılmaz ve Kara, 2016: 15) Başkaları olarak adlandırılan kümeye yalnızca evinde çalışan yardımcısı Nurten Hanım gibi yabancılar değil, aile üyeleri de dahildir. Toplumun her şey hakkında gereğinden fazla hassasiyetle davranması ve sürekli en iyiye odaklanması, mükemmeliyetçiliğin kendisine ortam yaratmasına sebep olmuştur.

Nurten ve Mevhibe'nin aralarında geçen diyaloglar, iki hayatın şartlarının farkını ve bunun kendi iç düzenlerine etkisini göstermektedir. Ekonomik durum, aynı toplumu paylaşan iki kadının karar verme aşamasında dahi farklılıklar göstermesinin ve aile yapılarının farklılaşmasının nedenidir. Bu onların sosyal statülerini de doğal olarak farklı olması anlamına gelmektedir. Kişinin toplum içerisinde saygınlık görmesi, söz sahibi olabilmesi ve güvenilirlik derecesinin yüksek olması büyük oranda sosyal statüsüne bağlıdır. Toplumdaki Mevhibe Hanım gibiler, karşısındakinin ekonomik imkânlarının düşük olması, yaptığı iş, kültür seviyesi gibi sebepler yüzünden bireye ikinci sınıf insan muamelesi yaparak ötekileştirmektedir. Böylece kendisine boyun eğecek ve üstün görececek bir sınıf yaratmak daha kolay olacaktır. Öyle ki sürekli her şeyin en doğrusunu bildiğini gösterme ve üstünlük kurma çabasıyla psikolojik baskı kurup hor görmesinin nedeni de budur.

Salih Bey ile aralarındaki ilişki, yalnızca toplumun gözünde kusursuz bir aile portresi çizmek üzerinedir. Onun dışında, aralarında mutluluk ve aile bağı adına hiçbir şey yoktur. Kızları Olcay dahi annesi ve babası arasında aşk namına, cinsellik namına bir şeyin olmasını imkânsız kabul etmekte; onların yalnızca toplumdaki vazifelerini yerine getirmek üzere çocuk yaparak zorlama bir cinselliğinin olduğunu düşünmektedir. (Soysal, 2001: 110) Ayrıca miras parası hakkında bilgi verilirken yazar; Mevhibe Hanım'ın, eşi Salih Bey'e yönelik düşüncelerinde yer alan *“Kocasına hiç vermezdi bu paradan. Evine bakmak onun işiydi.”* ifadesiyle onun ataerkil anlayışın asimilasyonuna uğramış, bunu kabullenmiş bir gelenekçi olduğunu göstermektedir. (Soysal,2001:106) Ayrıca bu ifadelerden, dönemde ekonomik refahın

olduğu sınıflarda dahi ataerkil düzenin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ataerkil toplumlarda özellikle ev hanımlarının ekonomik olarak eşlerine bağımlı olmaları, toplumun bu anlayışını daha da kuvvetlendirmektedir. Toplumda kadınlara atfedilen görevler yemek yapma, çocuk doğurma, çocuk bakma ve sadakatken; erkeklere atfedilen görevler para kazanma, aile geçindirme, namusuna sahip çıkma gibi çeşitlendirilebilir. Bu sosyal sistemin oluşması, aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğini de oluşturmaktadır. Böylece kadınlar, toplumun ikincil bireyi olarak gösterilmektedir. (Sultana, 2019: 421-423) Örgensel dayanışma, “*Bir toplumda, üyelerin birbirini tümlemesine, başka deyişle işpayları arasında karşılıklı bağımlılık bulunmasına dayalı olan dayanışma*” anlamına gelmektedir. (Ozankaya, 1984: 95) Mevhibe Hanım’ın düşüncesine bakılıp bunun üzerinden toplumsal bir değerlendirme yapıldığında, düşüncelerinde bizlere yansıttığı yaşam biçimi bir bakıma olumsuz anlamda örgensel dayanışma olarak da ifade edilebilir.

Son olarak Mevhibe Hanım ve kızı Olcay arasındaki diyaloglar toplumsal anlamda incelendiğinde, yazar ikisi arasında her ne kadar kuşak kıyası yapsa da Mevhibe Hanım kurulu dünya düzeni çarkının işlemesi gerektiğine inanmaktadır. Ona göre iyilik; yardım etmek, kapitalist sistemde birini ezerek köle yapıp yine de günün büyük bir kısmında sıcak bir ortamda çalıştığı için şükretmesi gerektiğine inanmak anlamına gelmektedir. Kızı üzerinden genç kuşağı eleştirmesine rağmen olumsuz bir yaşam biçimiyle hayatını idame ettirmesi, içinde bulunduğu tezatı simgelemektedir. Sürekli aralarında yaşanan gerilimin zeminini bu tezat oluşturmaktadır. Olcay, kendisini ve içinde bulunduğu durumu keşfeden genç bir bireyi karşılarken; annesi ise hayatında pek çok imkânı olmasına rağmen içinde olduğu durumun farkına varmak ve kendini olumlamak yerine bencilliğin, fikrî esaretin ve kimlikli bakış açısının tarafını seçmiştir.

4.6. Olcay’ın Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, Kaçış Teması ve Aşma Metaforu

Olcay, roman boyunca içindeki gayrisahih varlığın sesinden, çevresini saran sevgisizlik duvarından ve içinde bulunduğu burjuvazinin tozpembe gözlüklerinden kurtulma savaşı içerisindedir. Bu hususları başarısındaki en önemli iki etken, abisi Doğan ve abisinin arkadaşı – sonrasında Olcay’ın erkek arkadaşı olmakta – Ali’dir.

Toplumsal çıkar ilişkisini, en yakını olan anne babasından görmeye başlar. Annesi ve babası, zorunluluk veya yasak savmak dışında aralarındaki ilişkiyi minimal düzeyde tutarak, toplumda diğer insanların fikirlerini hayatının merkezine oturtan şekilci insanların iletişim zayıflığını bizlere yansıtmaktadır. Olcay da çocukluğunda deneyimlediği bu olumsuzluğu kendi yaşamı için tersine çevirmek üzere annesi ve babasını –özellikle de annesini- olumsuz örnek olarak belirlemiş ve onların sergilediği davranışları ve fikirleri ya hiç yapmadan ya da minimum düzeyde tutmaya gayret ederek benliğini olumlamaktadır. Böylece en basit anlamda toplumu; fikri, iradî anlamda aydınlanma yaşayanlar ve içinde olduğu durumun farkında olmayanlar olacak şekilde iki gruba ayırırsak Olcay ilk gruptan ikinci grupta geçiş yapmaya çalışan bir bireydir. Ağırlıklı olarak ikinci grup içerisinde yer aldığı için bu geçiş esnasında Ali gibi bir rehber eşliğinde kendini aşabilecektir.

Sevgisizlik duvarı, ebeveynleri tarafından her geçen gün bir tuğla daha koyularak örülmüş ve böylece Olcay, aile içi sevgiyi tadamadığı için masalsı sevgilere inanmıştır. Aile içinde yer alan ilgisizlik, sevgisizlik, pozitif ayrımcılık, materyalist yaklaşım gibi unsurlarla kalenin duvarlarına bir adet daha taş koyarak Sevgisizlik duvarlarından oluşan bir ‘*Sevgisizlik Kalesi*’ inşa etmiştir. “*İçinde büyüdükları kalenin sevgisizlik duvarları aralarında yükseldi yeniden.*” (Soysal, 2001: 214) ifadesi, bu duvarların uzun yıllardır varlığını muhafaza ettiğini göstermektedir. Kurulu dünya düzeninin acımasızlığıyla ve onun acımasız adaletsizliğiyle küçük yaşta tanışan Olcay, sistemin çarklarına karşı uyanmış ve kısa bir süre de olsa toplumu uyandırma çabası içerisinde girmiştir. Çocukluğunda inandığı masalsı sevgilerle arasına ebeveynleri tarafından örülen duvar, onu gelecek ve sistem mücadelesi hakkında umutsuzluk içerisine sürüklemiştir. Bencil değil toplumcu düşünen Olcay, çocukluğunda balon motifiyle toplumun ezilen kesimini sömürü düzeninden kurtarmayı istemiştir. Sisteme karşı açabileceği tek savaş, balonlarıyla babaannesinin anlattığı masallardaki gibi Kafdağı’nın ardına, sömürülen insanları taşıyacağına inanmaktadır. İnsan umut ettiği müddetçe vardır ve olumsuzluklarla karşılaşsa dahi onu karanlıktan çıkaran ve huzur veren şey umuttur. (Ertem, 2019: 288-289) Aşma metaforuna ve bu metaforu ilintilediği balon motifine bakıldığında, küçük yaşta hümanistlik davranışlar sergilediği görülmektedir. Ayrıca balonun temsil ettiği imgelem; özgürlük, çocukluk ve eğlencenin kesişiminden oluşmaktadır. Özellikle özgürlük hissiyatıyla, toplumun

özgürlük kavramına yaklaşımı konusundaki farklı yaklaşımları olabileceğini göstermektedir. Genel görüşe göre esaret altında olmamak, özgür anlamına gelmektedir. Fakat her ne kadar TDK Türkçe Sözlük'teki “özgür” kelimesinin anlam karşılıklarından biri “*Tutuklu olmama durumu.*” (TDK, 1998: 1747) olarak geçse de sanılanın aksine özgürlüğün tanımı bu kadar sığ değildir. Yine aynı sözlükte yer alan özgürlük kelimesinin karşılıklarından birisi olan “*Herhangi bir kısıtlamaya zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma. Herhangi bir şarta bağlı olmama durumu. Serbesti.*” tanımı, kelimenin karakterini yansıtmada daha yeterli olacaktır. (TDK, 1998: 1747) O halde öncelikle esaretin sınırlarını belirlemek gerekir. Olcay'ın yaklaşımında bu sınır, liberal-kapital dünyanın adaletsiz yapısı ve samimiyetsiz toplumsal ilişkilerdir. Bu yapının ve samimiyetsiz ilişkilerin esareti altında olanların sınırı geçip özgür olmasına yani adaletli tarafa geçmesine yardımcı olacak olan motif, balonlardır. Bu sevgisizlik duvarının içinde yetişmiş olmasına rağmen Olcay; sevgiyi hep içinde hissededen, kendince çareler arayan ve dış dünyaya kendini yabancılaştırmak yerine kendini dış dünyayla eşleyen birisidir. Bununla birlikte Olcay'ın ikilemi bu noktada başlar. İçinde bulunduğu toplumun eleştirmeni, toplumun uyanması için çaba sarf eden bir birey olarak Olcay, aynı zamanda toplumsal dışlanma sonucu bir yabancılaşmaya maruz kalmak istememektedir. Ali ile ilişkilerine ara verme konusundaki kararı alma sürecinde etken rol oynayan burjuva alışkanlıklarından sıyrılabilmesi, onun aynı zamanda yabancılaşma korkusunu da göstermektedir. “*Sonunda da Olcay'ın sıkıntısının altında korku izleri aramıştı. Bir düzenden kopmak korkusu. Toplumun dışına düşmek korkusu*” ifadeleriyle gösterilen Olcay'ın iç hesaplaşması, bunu açıkça yansıtmaktadır. (Soysal, 2001: 212) Bir düzenden kopma korkusu, kurulu düzene olan gizil tutkusunu da göstermektedir. Ayrıca “*...öyle ya tuzun kuru senin, benim gibi iç savaşlar vermek zorunda değilsin.*” düşüncesiyle de bu savaşı bizlere açıkça ifade eder. (Soysal, 2001: 213)

Bu dönem siyasi görüşünde Halk Partili olmak, modern olmanın gereği sayılmaktadır. Modernlik ise cahilliğin, batıl inancın ve sıradanlığın karşısında yer almalıdır. Bu sebeple babaannesiyile Olcay arasındaki diyalog, annesi tarafından sıklıkla eleştirilmiş ve Olcay'ın babaannesinin masalları vasıtasıyla hayal dünyasında da olsa sevgisizlik duvarını aşmasının arasında annesi girmiştir. Mevhibe Hanım'ın babaanne ile Olcay arasındaki diyalogu tasvip etmemesinin sebebi, babaannenin

gelenekçi bir yapıya sahip olmasıdır. Babaanne, her ne olursa olsun alt sınıftan oğlu vasıtasıyla yükselmiştir ve Mevhibe Hanım tarafından, toplumsal yapıdaki töreleri muhafaza edip çevresine empoze etmeye çalışmakla suçlanmaktadır. Olcay'ın hümanistlik altyapısının temellerini, nihayetinde gelenek ve göreneklerin cephesindeki babaannesi oluşturmaktadır. Babaanneye yani gelenekçi kesime karşı Mevhibe'nin yani modern kesimin bir diğer dönem yaklaşımı, din duyguları üzerinedir. Olcay'a rol model olan, onun umutlarını diri tutmaya çalışan gelenekçi cephedeki babaanne, istemli bir davranış olmaksızın onu namaz kılmaya özendirmiştir. Bu özenim, rol modellikten kaynaklanmaktadır. Modern cephe yani Mevhibe Hanım'ın değerlendirmesi ve Olcay'ı namaz kılmaya çalışırken yakalayıp kızması ise bize toplumsal yapı içerisinde bu tip insanların cahilliğin simgelerinden birisi olarak dine yönelişi gördüğünü ifade etmektedir. Bu husus, aynı zamanda bizi yine kimlikli bakış açısına çıkartmaktadır. Bu atışmada gelenek, modernliğin karşısında kaybetmiş ve evdeki yerinden yani iğreti olarak durduğu yeni sınıftan olmuştur. Böylece Olcay'ın örülü sevgisizlik duvarına bir tuğla da babaannesi koymuştur. Sonuç itibariyle sevgisizlikle büyüyen iki kişinin çocuklarının da sevgisizliğin esaretinde olması kaçınılmazdır. Bu, bir nebze onların gördüğü ve öğrendiği –veya öğrenemediği- şeydir.

Olcay karakterinin bir diğer özelliği, bizlere arkadaşlık duygusunun dahi bir alışveriş unsuruna dönüşmesini ifade etmektedir. Çocuklukta dahi arkadaşlığın bir meta unsuru olarak gösterilmesi, bizlere toplumsal yapıdaki klasik aile yapısının, çocuklarını yetiştirme sürecindeki bencil ve kapitalist anlayışlarını yansıtmaktadır. *“Saldırganlık, tarih boyunca en ilkel topluluklardan, en uygar toplumlara varıncaya kadar dünyanın çeşitli yerlerinde ve dönemlerinde karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte, çağımızda daha da belirginleştiği, yaygınlaştığı ve şiddetli bir hal aldığı görülmektedir.”* (Gökler, 2009: 512) Bu kavram, en genel haliyle aralarında eşitsizlik bulunan iki kişinin veya grubun saldırganca davranışlar sergilemesidir. Saldırı unsuru illaki fiziksel şiddet barındırmak durumunda değildir. Manevî yöndeki hislere karşı yapılan saldırı da bir başka çeşidi olarak kabul edilebilir. Eşitsizlik konusu ise Olcay'ın içinde bulunduğu durum için iki yönlüdür. Ekonomik anlamda güçlü olan Olcay, mahalledeki akranlarına göre güçlü bir eşitsizlik oluştururken; mahallenin çocuklarının kemikleşmiş arkadaşlıkları ve sevgi duygusunu tanıyor olmaları

yönünden ise eşitsizliğin diğer bir tarafını oluşturmaktadır. Yalnız Olcay, avantajlı durumda olduğu ekonomi anlamındaki eşitsizliği kullanmamıştır. Bu, onun hümanist yönünün bir diğer göstergesidir. O, bu gruplardan pasif olan yani zorbalığa uğrayan taraftır. Babasının aksine bu arkadaşsız, sevgisiz hayatı tercih etmemesine rağmen duygusal anlamda yine de babasının kaderini paylaşmaktadır.

Olcay, insanlık tarihinden beri var olan şiddet ve zorbalığı, hayatının büyük bir bölümünde yaşamıştır. Gerek aile içinde gördüğü şiddet, ayrımcılık ve sevgisizlik gerekse arkadaş edinmek için türlü fedakarlıklarına rağmen –buna hırsızlık da dahil– akran zorbalığına maruz kalması, özel anlamda bireyin genel anlamda ise toplumun şiddete yönelik yatkınlığını göstermektedir. Zorbalığa uğrayan birey, mekân ve kişileri zorbalıkla ilişkilendirmek suretiyle kendisinden uzak tutmaktadır. (Gökler, 2009: 514) Olcay da yaşadığı bu sevgisizlik, şiddet ve aile içi ayrımcılığı; zorbalık yaşadığı ortam, arkadaşlık fikri, akranları ve aile fertleriyle ilişkilendirerek bu unsurlardan uzak durmaktadır. Normal şartlarda aile içi ilişkileri zayıf olan, kendisini ifade edemeyen ve genellikle çocuklar arası ayrımcılığa uğrayan Olcay gibi bireylerden zorbalık davranışı beklenirken, bunun tam tersi yönde hareket etmesi bize sevgiye olan ihtiyacını karşılamak için her yolu deneyip sonrasında pes ederek kendi iç dünyasına çekildiğini gösterir. (Gökler, 2009: 514-526) Bu davranışı, onun sosyallik anlayışını kanalize ettiği kitaplar vasıtasıyla kazandığı akademik başarısını ve psikolojik buhran durumunu da bizlere açıklamaktadır.

Ailesinin bakış açısıyla hırsızlık yapmak saygın ailelerin gerçekleştirebileceği bir eylem değildir. Bu toplumun kimlikli yaklaşımını göstermektedir. Maddiyatın varlığı olumsuz davranışları yapmayı engelleyici bir şey olarak görülmektedir. Kapitalist sistemin çocukları, gelir seviyelerine göre ayıp sayılacak davranışları gösterip göstermeme eğilimi içerisindedirler. Bu algı, toplumda kalıplaşmış bir anlayışı doğurur. Toplum tarafından belirlenen bu tip ayıp tavır ve davranışları sergileyenler, toplum tarafından dışlanır. Lakin toplumun zengin kısmının bu hataları görmezden gelirken, yoksul kesimin işlediği suçlar ve toplumun ayıp addettiği davranışlar göz önüne alınır. Bu ayrımcılığın en önemli örneğini Mevhibe Hanım'ın erkek kardeşi Mahmut'un, evin evlatlığının ırzına geçip öldürmeye çalışması olayında görmekteyiz. Mahmut hem suç hem de toplumun ahlâken ayıp addettiği davranışlar sergilemesine rağmen olayın üzeri kapatılmaya çalışılmıştır. Bu olay, aile içi bir sır

haline getirilmiştir. Esasen yaşanan olayın bir diğer örnek gösterilecek konusu da Mevhibe Hanım gibilerin umursamazlıklarıdır. Onlara göre, yalnızca toplumun dedikleri önemlidir. Geriye kalan tüm olaylar gereksizdir. Kendi kızı için dahi duyarsızlık örneği göstererek onun psikolojik sorunlarıyla uğraşmayı anlamsız bulmaktadır. Mevhibe Hanım'ın tek korkusu, kızının akıbetinin kardeşininkiyle aynı olması ve toplum tarafından yaftalanmasıdır. Ayrıca bu umursamaz ve duyarsız tavrını “*Eee ne yapayım yani, dünyayı değiştirmek bana mı kaldı?*” ifadelerinden de görebilmekteyiz. (Soysal, 2001: 125)

Olca ve ailesinin içinde bulunduğu durum, toplumsal cinsiyet sınıflandırmasına girmektedir. Ataerkil toplumlarda erkek çocuklarına yönelik olarak kız çocuklarına göre imkânlar ve sevgi anlamında yapılan ayrımcılık, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını oluşturmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı olarak isimlendirilen bu ayrımcılık tipi “*bir bireyin bir kadına cinsiyetini esas alarak bir erkeğe davrandığı ya da davranacağından daha olumsuz davranması veya daha az olumlu davranmasıdır.*”. (<http://www.tmmob.org.tr/sayfa/cinsiyet-ayrimciligi-hakkinda>) Mevhibe Hanım, her ne kadar modern bir kimlikle yaşamını sürdürse de ataerkil toplumlardaki klasik davranış olan erkek hegemonyasının benimsenmesi prensibinden hareketle, çocukları Olca ve Doğan arasında doğrudan cinsiyet ayrımcılığı uygulamıştır. Bu ayrımcılığın görüldüğü toplumlarda, baskılayan sistem ve erkek üstünlüğü kız çocuklarını daha pasif yaparken erkek çocuklarını ise daha girişken ve daha baskın bir kişiliğe ulaştırır. (Demirbilek, 2007: 20) Küçük yaşta görerek öğrenen pek çok çocuk gibi sosyal yaşamdan edindiği izlenimler doğrultusunda, ilerleyen süreç için kendileri de cinsiyet ayrımcılığı yaparak bu çarkı döndürmeye devam edeceklerdir. Sosyal hayatta toplum tarafından beklenti içerisinde olunan konular “*kız çocuk olarak erkek kardeşinden daha fazla ev işlerine yardımcı olması, eş olarak ailede eşine nazaran ikincil bir konumda bulunması, anne olarak çocuk bakımında daha özverili davranması...*” dır. (Demirbilek, 2007: 23) Mevhibe Hanım'ın da kızı hakkında istediği hayat tam olarak bu yöndedir. Kızı beklentilerini karşılamadığı için evlatları arasındaki ayrımcılığın çitasını bir tık daha yukarıya almakta ve kızını sorunlu olarak görmektedir. Bu bakımdan Sevgi Soysal, romandaki pek çok karakterde yansıttığı cinsiyetçi yaklaşım ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi hususları, bu sefer Olca ve Doğan üzerinden ifade etmektedir. Bu ayrımcılığın

yansımalarından birisi olan yemek olayında, erkek çocuğu olduğu için fazla köfte yemesi hatta bu köftenin hizmetçinin istihkakından kesilmesi hususuyla, aynı zamanda hizmetçinin evdeki yeri ve aile içi düşüncelerindeki önemini göstermektedir. Olcay, yukarıda bahsedilen doğrudan cinsiyet eşitsizliğine maruz kalanlardan birisi olarak daha pasif, daha korkak bir çocuğu ve genç kızı temsil ederken; Doğan, toplumda hanım evladı olarak nitelendirilen bir çocuk olmasına karşın daha aktif, daha baskın, daha girişken bir çocuk ve delikanlıyı temsil etmektedir. Olcay kendisini uzun süre aşamayan, aile baskısı altında sıkışıp kalan bir bireyken; kardeşi Doğan hem toplumun erkek hegemonyasından hem de ailesinin ona sağladığı ekonomik ayrımcılık sayesinde bazı konularda daha korkusuz davranarak pek çok farklı hobi ve meslek seçiminde bulunmuştur. Doğan'ın hedefinde de tıpkı Olcay gibi kendisini aşmak vardır ve o, bunu içinde bulunduğu durumun farkına vararak nispeten başarmıştır. Bu anlamda Doğan'ın, Olcay'ın da kendisini aşması için çeşitli tavsiyelerde bulunmasını ve Olcay'ın, abisinin arkadaşı Ali vasıtasıyla bu uğurda çabalamasını aşma isteği olarak yorumlayabiliriz.

Sevgi Soysal'ın, Olcay ile eşleştirerek kullandığı bir diğer metafor ise duvardır. Olcay, hayatı boyunca hep bir şeyleri aşma isteği içerisinde. Küçüklüğünde balonla insanları sistemin samimiyetsizliğinden kurtarmak isterken annesi tarafından aşılana umutsuzluğu, abisinin desteğiyle yenmeye başlamıştır. Toplumdaki pek çok insanın sergilediği bir durum olan engellerden kaçma davranışı, roman karakterlerinden Olcay'da vücut bulmaktadır. Çocukluğundaki umutsuzluk ve sevgisizlik duvarını, abisinin verdiği tavsiyeler ve Ali'nin rehberliği vasıtasıyla aşmaya çabalayan Olcay, toplumun umutsuz bireylerinin umut ışığı olmuştur.

Romanın içerdiği dönemde ebeveynler tarafından gençlerin düşüncelerine değer verilmemekte, yaşlarıyla doğru orantılı olarak siyasi düşünme yeteneklerinin oluşabileceğine inanılmaktadır. Toplum içerisinde yer alan her ferdin hakkı olan düşünce özgürlüğünü, ebeveynler sadece büyüklere atfedilmektedir. Bu durum, içinde bulunan dönemdeki kuşak çatışmasının ve siyasi çatışmaların fitilini ateşleyen diğer bir etmendir. Zira düşünen, kendini fark eden, birey olduğunu hissedenler bu farkındalığı yaşayan ve kendisiyle fikir alışverişine açık topluluklara yöneleceklerdir. Bu durum da zemin hazırlayacaktır. Özellikle romanın basım tarihi olan 1973 ile anlatılanlar arasında bir eşleştirme yapıldığında, dönemin koalisyonundaki birinci partisi

CHP'dir. Sevgi Soysal, dönemin iktidar partisinin anlayışını Olcay ve annesinin arasındaki anlaşmazlık içeren diyaloglarla sağlamaktadır. Olcay, toplumun haklarını arayan sosyalist bir bireydir. Annesi ise yalnızca menfaatlerini gözeten, statükocu ve dar görüşlü bir insandır. İkisi arasında geçen şu diyalogda siyasilere ve dönemin iktidarına yönelik eleştiriler sezilenmektedir:

“

— *Nereye gidiyorsun?*

— *Partiye...*

— *Ne partisi? Bu da nerden çıktı?*

— *Merak etme, adı halk değil ama halkla daha çok ilgili...*

— *Nesi varmış Halk Partisi'nin? Büyükbabanın partisi o.*” (Soysal, 2001: 121)

Buradan hareketle çalışmanın başında da belirtildiği gibi edebiyat sosyolojisi incelemelerinde her ne kadar yazarların kişisel görüşleri değerlendirmeyi etkilese de dönem özelliklerini yansıtmaya özelliği değişmeyecektir. Bu, edebiyatın bir sanat dalı olmasından ileri gelmektedir. Görüldüğü üzere romanın yazıldığı dönemde koalisyonun birinci partisi olan CHP'nin halkla yeterince ilgilenmediğini ancak sosyalist partilerin sistem tarafından ezilen insanların hak ve özgürlüklerini savunduğunu bizlere göstermektedir. Ayrıca Sevgi Soysal, hem kurulu dünya düzeni olan kapital düzeni savunan siyasiler için hem de halk arasında yetişkinlerin, genç kuşak hakkında yeterli bir olgunluk seviyesine erişmediği düşüncesiyle ülkenin kaderini etkileyecek bir karar olan siyasi görüşe sahip olamayacağı fikrini, bizlere yukarıdaki diyalogun devamı olan şu diyalogla ifade etmiştir:

— *Senin görüşün mü olurmuş? Bacak kadar kızsın sen. Babam çok akıllı adamdı.*

— *Doğru, edindiği arsalardan belli.*

— *Çok mu görüyorsun? Onlar memleketi kurtardılar. Senin gibi ana-baba saymayanlar mı kurtaracak memleketi?*

— *Benim öyle büyük iddialarım yok. Yine de gözlerim görüyor. Görmezlikten gelmekten de hoşlanmıyorum.*” (Soysal, 2001: 121)

Görüldüğü üzere Sevgi Soysal dönem eleştirileri yapmaktan çekinmeyen, bir o kadar da dönem özelliklerini yansıtan bir yazardır. Bu diyalog üzerinden aktardığı bir

diğer eleştiri ise ebeveynlerin çocuklarını sürekli yetersiz görüp saygısızlıkla suçlamasıdır. Bu durum, kuşak çatışmasının sonuçlarından birisidir.

Mevhibe Hanım'ın statükocu yaklaşımının altında yatan temel sebep, çocukluk yıllarıdır. Onlar için değişiklik, makamı temsil etmektedir. Bunun sebebi, babasının bir sonraki seçimlerde parti tarafından vekil adayı olarak gösterilmemesi ve değişiklik yapıp yerine başkasının getirilmesidir. Bu durum menfaat duygusu, ego tatmini gibi olgulardan mahrum kalmak anlamını taşımaktadır. Mevhibe Hanım ve babası gibi insanlar için bu, dünyanın sonu gibi bir anlam ifade etmektedir. Zira sitem çarkını çeviren insanların davranışlarında, insana saygı ve sevgi kaynaklı hürmet göstermek yerine makam bakımından hürmet göstermek tercih edilmektedir. Bu toplumsal davranış, menfaatçilik duygusunun özgürlüğün önüne geçtiğini göstermektedir. Böylesi toplumlar inanmadığı değerler için inanıyormuş gibi yaparak gösterişi tercih etmekte, böylece kendilerini güvence altına almaktadırlar.

Toplumların bir diğer önemli sorunu, davranışları “El âlem ne der?” kaygısıyla şekillendirmektir. Bu kaygının var olduğu bir toplum içerisinde kendisinin farkına varan ve eleştiri yapabilen bir birey olmanın ayrıcalığını yaşayan Olcay, başkaları için yaşamak yerine kendisini olumlamaya çabalayıp, kendisi için yaşamayı tercih etmiştir. Tercihler, bireyin dolayısıyla toplumun yaşam biçimlerini şekillendirdiği için fark yaratır. Toplum bunu bir hapisane olarak benimsemiştir. Lakin bunu benimsemek demek bu fikre itaat etmek anlamını taşımamaktadır. Bu hapishaneden kurtulmak mümkündür. Olcay gibi kendini sorgulayıp içinde olduğu durumun farkında olan bireyler bu hapishaneden kurtulabilirler. Eğer bu tavrı tüm toplum uygularsa, hapishanenin duvarlarını ve dolayısıyla kendi duvarlarımızı yıkmamız kaçınılmaz olacaktır. Bireyin, hayatın her alanı hakkında yaptığı birçok seçime; toplumsal değer yargıları, ahlâkî unsurlar, toplumsal yabancılanma kaygısı etki etmektedir. Olcay'ın, annesiyle arasında geçen diyalogda annesinin, kızı evlendiğinde hiçbir iş bilmediği için rezil olacağı yönündeki endişeli ifadelerine karşılık Olcay'ın “*Çok üzıldüm ama kendime rezil olmamayı tercih ederim ben...*” (Soysal, 2001: 122) cümlesindeki tutumundan hareketle kendisinin öz saygı ve öz farkındalık bilinciyle hareket ettiğini, annesinin ise el âlem kaygısı hapishanesinin bir üyesi olduğunu söyleyebiliriz.

Sevgi Soysal'ın sıklıkla işlediği konu olan hiyerarşik düzen ve bunun topluma yansımaları, bize kurulu dünya düzeninin toplumsal sınıflandırma üzerindeki etkisini göstermektedir. Toplumun kimlikli bakışı, insanların meslekleriyle saygınlıkları arasında paralel bir ilişki görür. Mevhibe Hanım, Olcay'a daha küçük yaşlarda bu fikri aşlamaya çalışmıştır. Kapıcıyla ve babasının çalışanlarıyla olan ilişkileri üzerinden aksettirilen bu konu, özellikle içinde bulunulan dönem bakımından sınıflandırmaya verilen önemi ifade etmektedir. Öyle ki bu hiyerarşik sınıflandırma, "El âlem ne der?" baskısıyla da birleşmiştir. Mevhibe Hanım'ın babası, milletvekili seçildiğinde eşini Ankara'ya getirmemiştir. Eşinin tahsil bakımından zayıf oluşunu, büyükşehir görmemiş olmasını ve bir çiftçi kızı olmasını, insanlara karşı mahcup olacağı bir durum olarak görmüştür. Bunu bir mahcubiyet olarak görmesi ve insanlara karşı bir savunma mekanizması gereği eşini yanına almaması, onun el âlem kaygısı hapishanesinin bir üyesi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Mevhibe Hanım'ın da yetiştirilişi ve kendisinin farkında olma eğilimi göstermemesi nedeniyle bu hapishanenin müebbet ceza almış bir üyesi olması doğaldır.

Hiyerarşik düzenin ve toplumsal baskının romandaki yansımaları, toplumun mesleklere bakış açısı üzerinden yapılmaktadır. Köyde yaşayan bir vatandaşın yaşam standartları ve hayata karşı bakış açısı ile şehirde yaşayan bir vatandaşın yaşam standartları aynı olmadığından elbette bazı konulara yaklaşımlar farklı olmak durumundadır. Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* isimli romanında yer alan kolcu-kaymakam kıyaslaması, Doğan Bey'in milletvekili seçildiğinde eşinden utanıp yanına almaması, Mevhibe Hanım'ın toplum tarafından eleştiriye maruz kalma kaygısı ve kapıcının hakkında sahip olduğu düşünceler de bunun başarılı örneklerinden birkaçıdır.

Sevgi Soysal'ın sıklıkla yaptığı dönem ve siyasilere yönelik eleştirilerden bir diğeri ise kanun koyucu rolüyle milletvekili olan Doğan Bey'in kanunlara riayet etmesi beklenirken onun, medeni kanuna karşı çıkarak boşanmadan yeniden evlenmesidir. Böylece kanunları kendine göre esnetmeye çalışmıştır. Halkın ise otoriteye taptığından bu tip yanlışları görmezden gelmesi ve onu yüksek mertebelerde görmesi, sorgulamayan ve daima itaat eden bir dönem toplumuyla açıklanabilmektedir. Öyle ki zamanında içlerinden birisi olan Doğan Bey, vekil seçildiğinde artık eskisi gibi görülmemektedir. Halk tarafından adeta tanrı kimliği

atfedilen Doğan Bey'in bu kimliği kazanması, dönem şartlarında halkın kendisini daima aşağı kademedede görmesinden ileri gelmektedir. Halkın bakış açısının noksanlığı ise kendi seçimleri olmasına rağmen seçtikleri kişiyi kendilerinden üstün görmesidir. Böylece dönem sosyolojisi gereği, halk tarafından demokrasinin bu denli anlaşılmamış olması anlamını da çıkartabiliriz. Biatçı olmanın mutluluğu getireceği felsefesiyle yaşamlarını sürdüren toplumlar, sorumluluktan kurtularak huzura kavuşmanın peşindedirler. Hâlbuki düşünen insan, daima iyiye gitmek gerektiğini ve birine itaat etmenin yani halk arasında sıklıkla kullanılan kula kulluk etmenin yanlışlığını bilmektedir. Bu sebeple düşünen insan sorumluluk almaktadır.

Sorumluluktan kurtulmak için benimsenen bu fikir, yıllar yılı süregelen küçük burjuvazinin bir yansımasıdır. Toplumda pek çok birey, romanın yazıldığı dönemde –ki günümüzde de geçerli- aile kurup mutlu olmayı ev, araba ve çocuklardan ibaret saymış, böylece metacılık üzerine hayat kurmuşlardır. Bu yaşam şekli, istenilen imkanları sağlamak için hayatı değiştirmekten vazgeçmeye ve sorgulamaktan kaçınmaya dayanmaktadır. Sevgi Soysal, bu yaşam şeklini şu cümlelerle ifade etmektedir: *“Durumlar kökünden değiştirilemez. Tam karşıtı giderek sağlamlaştırılması gerekir durumların. Buydu dünya görüşü. Duvar da asılı gümüş çerçevenin içindeki resim değiştirilemez ama çerçevenin gümüşü haftada bir ovulmalıdır. Evlilik de öyle. Karı-kocayı giderek evlilikten daha önemli bağlar bağlamalı, bir apartman, birkaç çocuk edinilmiş eşyalar gibi.”* (Soysal, 2001: 132-133)

Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* isimli romanında örneklenen sistem eleştirilerinden bir diğeri de bireyin eşyaya olan bakış açısıdır. Oğuz Öcal'ın, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanını gündeliklik tarihsellik bağlamında incelediği makalesinde değindiği meta fetişizmi kavramı Mevhibe Hanım'ın, babasının eşyaları hakkındaki düşüncelerinin karşılığı olarak kullanılabilir. Soyluluk budalası insanlar için her şey, statüyü temsil eden birer olgudan ibarettir. Eşyalar ve insanlar arasındaki bu sorunlu bağ, bireyin hayattaki her şeye bir materyalmiş gibi yaklaşmasına neden olmaktadır. Böylece insan kendi olmaktan çıkarak materyalin yörüngesinde hareketlerini düzenler. (Öcal, 2011: 1483) Toplumun materyale olan bu denli anlam yükleyerek, onu bir insanın temsilcisi yani adeta bir insan olarak görmektedir. Eşyaya

yüklenen bu anlam, kapitalizmi içselleştirmiş toplumlarda görülmesi olağan bir durumdur.

Salih Bey ve Mevhibe Hanım çifti ile çocuklarının üzerinden değinilen bir diğer husus, onların aile yaşamları ve toplum ilişkileriyle ilgili olarak düşündükleri sistem olgusudur. Saat gibi çalışan bir sistemin her çarkı, bir bütünü oluşturduğunda anlam kazanmaktadır. Aksi takdirde her bir parça anlamını yitirecektir. (Soysal, 2001: 134-135) *“Çocuklar da bu çark içinde tek başlarına değil, ancak çarkla uyumlu, onunla aynı yönde ve biçimde çalışırlarsa düzenin işleyişini sürdürecekler. Değişim teması da farklı zamanları solumuş, değersel farklılık gösteren bu iki kuşak üzerinden işlenir.”* (Uğurlu, 2008: 158) Toplamların en küçük parçasını bireyler; toplulukların en küçük parçasını ise aile yapıları oluşturmaktadır. Bu durumda aile, mini bir toplum düzenini ifade etmektedir. Mevhibe Hanım gibilerin düzene olan tutkulu bağlılığı hayatlarına o kadar çok işlemiştir ki aile içinde de bir kast sistemi ve kapitalist bir yönetim anlayışını uygulamaya çalışırlar.

4.7. Olcay ve Ali Bağlamında Toplum Tarafından Farklılaştırılan ve İstenmeyen Bir İlişki Türü: Zengin Kız Fakir Oğlan ve Bunun Türk Aile Yapısına Yansımaları

Roman, geleneksel Türk aile yapısında yer alan namus kavramı üzerinden Olcay ve Ali'nin aşkını aktarır. Ali'nin arkadaşının kız kardeşi olmasından mütevellit yanlış anlaşılmanın önüne geçebilmek adına sıklıkla 'bacı' kelimesini kullanarak hislerini kamufle etmeye çalışır. Ekonominin insanları farklılaştırdığı tabakalaşma sisteminde farklı dünyaların insanı olan iki bireyin duygusal yakınlaşmasını konu alan Olcay-Doğan ilişkisi bizlere aktarılırken diyaloglar üzerinden kurulu dünya düzeni olan kapitalist sistemin eleştirisi yapılmaktadır. Küçük burjuva yaşamını temsil eden Olcay ve alt/orta tabaka insanını temsil eden Ali, aile yaşantıları, samimiyetleri, duygulara olan yaklaşımları, materyalizme olan tutkuları yönüyle ayrılırlar. İki taraf da başlangıçta birbirlerinin samimiyetine inanmazlar. Olcay, Ali'nin kendisini basit göreceğini ve alay edeceğini düşünürken, Ali ise Olcay'ın sırf bir inat uğruna kendisini ve yaşantısını anlık heveslerle desteklediğini düşünmektedir. Hayatın sağladığı şartlara sırf doğal olduğu için duyduğu hayranlık arkadaşlık duygusunun önüne geçmekte ve böylece kendi küçük burjuva hayat standartlarından utanmaktadır.

Halbuki bu hayatı kendisi seçmedi ve bunu düzeltmek için içinde bulunduğu durumun farkında olmaya çabalamaktadır.

Olçay kendine yabancılaşmış bir bireydir. Onun bu durumu, bir yanıyla Ali'yi ve onun sade yaşamını severken diğer yandan sevgisiz ve samimiyetsiz de olsa içinde bulunduğu yaşam standartlarının sağlamış olduğu rahatlığı bir kenara atmayı başaramayarak kendi ikilemini yaşamasına neden olmuştur. Olçay'ın uyguladığı iç muhasebeden elde ettiği sonuç, onu en korktuğu şey olan küçük burjuva yapmaktadır. Bu muhasebe esnasında özlemine çektiği şeyler arasında sıraladığı *“sıcak köpüklü banyo, anası babasıyla operaya gitmek, bazen pantolon giymek. Sonra operaya giderken saçlarını yaptırmak. Anasıyla birlikte terziye gitmek. ...pedikür yaptırmak ansızın.”* ifadeleri, bize içindeki burjuvayı hâlâ öldüremediğini göstermektedir. (Soysal: 2001: 206) Bu ifadelerde Soysal'ın işaret ettiği bir diğer husus, pantolon giyme kavramıdır. Yapacağımız çıkarım yoksullar ve zenginler arasındaki giyim kuşam farkıdır. Orta ve üst tabakada için kadınların pantolon giymesi olağan bir durumken alt tabaka çevresi için absürt karşılanabilecek bir olgudur. Olçay, Ali'ye ve çevresine karşı yakın olmak için pantolon giymemekte ancak bu özgürlüğünü de her geçen gün aramaktadır. Toplumda Olçay gibilerin hayat standartları büyük oranda maddiyata dayalıdır. Buna mukabil Ali gibilerin ise hayat standartları özgürlüğe ve mutluluğa dayalıdır. Olçay başlangıçta kendisini olumlamaya çalışırken ilerleyen süreçte içerisindeki gayrisahih varlığın sesine kulak vermiş ve kendisi için kolay yol olan alışlagelmiş hayatını seçmeye devam etmiştir. Mevcut durumunun farkına varıp karanlıktan aydınlığa geçiş yapılırsa dahi karanlığa alışmış bir insan çok kolay geri dönüş yapabilir. Tüm bu yapısına rağmen Ali'yi hâlâ daha yakınında istemesinin ve farklı bir siyasi anlayışı benimsemesinin altında yatan pek çok sosyolojik sebep yer alabilmektedir. Bunların başında ailesine bir karşı çıkış yani kuşak çatışması yer alabilmektedir. Ayrıca Ali'yi ve savunduğu fikirleri tıpkı küçüklüğündeki balonlar gibi bir kaçış aracı, bir kurtarıcı olarak görmektedir.

Diğer bir anlamda Ali ve Olçay aşkı, kurulu dünya düzeninin bir yansımasıdır. İkilinin önündeki en büyük engel olarak gösterilen Mevhibe Hanım ise toplumun burjuva kesimi olarak kurulu dünya düzeni sevicilerini yansıtmaktadır. Türk romanlarındaki veya dizilerindeki klişe olarak nitelendirebilecek ve imkânsızlaştırılan zengin kız fakir oğlan hikayesi, toplumun ekonomik anlamda bölünmeye maruz

kaldığını göstermektedir. Mevhibe Hanım'ın ev ve yemek düzeni dahi kurulu dünya düzeniyle eşleştirilebilir. Bu düzene karşı tepkiyi sindirmek, aydın zihinler için boş bir çabadan ibarettir. Romanda geçen “*Ali 'yi sakın bir yemek için nefret ettiği bir düzenin uyumlu bir parçası olmaya zorlayamazdı. Zorlayamayınca da buna kalkışmak bile gülünç olurdu.*” ifadesi, Soysal'ın toplumsal anlamda yaptığı sistem eleştirisini ifade etmektedir. (Soysal, 2001: 207)

Olca'yı gibilerin yaşadıkları hayatta ilişkiler ve dostluklar birer alışveriştirler. Fayda zarar diyalektiğinin çalıştığı bu mekanizmadan korkan Ali, Olca'yı ile olan dostluklarına da tıpkı aşklarına olan yaklaşımı gibi temkinli yaklaşmıştır. Zira hevesi geçince ya da kendini olumlayınca alışveriş, Olca tarafından tek taraflı olarak sonlandırılacaktır. Bu alışveriş ikisindeki güvensizliğin yegâne sebebidir. Böylece sınıf farklılıkları ilişkileri de yönlendirmektedir. Ali'nin kendisini düşündükleri ve yaptıkları için “*burjuva karısı*” olarak nitelendirmesinden korkması sınıf farkının ilişkiler üzerindeki etkisinin en önemli örneklerinden kabul edilmelidir. (Soysal, 2001: 186)

Toplumsal cinsiyet unsurlarının hayatın her alanına müdahil olmasına, yazar tarafından Olca'yı ve Ali ilişkisinde de işaret edilmektedir. Ali gibi toplumda aydın fikirlere sahip, herkesin kendi kararlarıyla var olacağını ve seçimlerinin sonuçlarından da yine bireyin kendisinin sorumlu olacağını düşünen birisinin, tüm bunlara rağmen ataerkil ve alt sınıfa mensup bir toplum yapısında büyütülmesi kişiliğini etkilemiş, özel hayatındaki ilişkilerde bunu açıkça yansıtmıştır. Kadının parasını kullanmanın erkeklik onuruna aykırı bir davranış olması düşüncesi Ali'nin tabiriyle “*Osmanlı*” olmakla bağdaştırılmaktadır. (Soysal, 2001:186) Bu ifadeden hareketle toplumsal yapı için eski ve köklü bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti'nde yerleşik olan adetler, romanın yazıldığı dönemde de varlığını aynen sürdürmekte ve bu adetler, yansıyan dönemin ismiyle anılmaktadır. Osmanlı döneminin yönetim anlayışında ve adetlerinde her ne kadar kadının önemi olsa da erkek hegemonyasının yönetimdeki etkinliği adetlerde de kendisini göstermektedir. Olca'yı ise “*Ali'nin bu tavrının temelinde kadını aşağı gören bir doğulu anlayışının yattığını*” söylemektedir. (Soysal, 2001: 186-187) Olca'yı'nın bu sözünden hareketle Doğu kültürlerinde, kadının erkekten daha aşağıda görüldüğü ve ilkel bir şekilde cinsiyet ayrımcılığının bir adetmiş, toplumsal bir değermiş gibi muhafaza edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemi içinde

toplumsal anlamda ağırlıklı olarak Doğu kültürünü benimsememiz, Ali'nin “Biz Osmanlıyız.” (Soysal, 2001: 186) demesini açıklamaktadır.

Ali, her ne kadar aydın bir kişiliğe sahip olsa da kadın ve erkeğin eşitliği konusunda aynı yapıya sahip değildir. Toplumsal yapıda Ali gibilerin karşıladığı anlayış, eşitliğin fiziksel güç anlamında bozulacağı yönündedir. Bunu, yazarın Ali üzerinden bizlere aktardığı şu sözlerle anlamaktayız: “Bir gün, inşaatın yanından geçerlerken, işçilerden birini göstermiş, ‘Şimdi buna kadın-erkek eşitliğinden söz etmenin anlamı var mı baci?’ demişti.” (Soysal, 2001: 187) Ona göre fiziksel güç, kadın erkek eşitliğini bozmaktadır. İnsanlar ve dolayısıyla kültürler tarafından kadına uzun yıllar boyunca kırılmalık, bakıma muhtaçlık, birine bağımlılık, erkeğe yardımcı bir cinsiyet rolü çizilmiştir. Erkekler için ise yöneten, baskın karakterli, koruyucu, fiziksel güç kullanabilen, dayanıklı, duygularını belli etmeyen, mücadeleci bir cinsiyet rolü çizilmiştir. Çizilen bu cinsiyet rolleri, temelinde insanlar üzerinde bir şartlanmaya neden olur. (Topuz ve Erkanlı, 2016: 315-319) Böylece “toplumsal cinsiyetçi basmakalıp düşünceler, öğrenme yoluyla devamlılık sağlayarak kendini tekrar etmeye devam eder.” (Topuz ve Erkanlı, 2016: 319) Kişiyi bağımlılık düşüncesi dönem şartlarında, günümüzde olduğu gibi birey olmanın önündeki en büyük engeldir. Olcay’ın içinde bulunduğu şartları göz önünde bulundurarak bu durum hakkında, duyguların, diğer insanlar vasıtasıyla iki seçenekli bir durum oluşturduğunu ifade edebiliriz. Bunları ise duygu dönüşümü ve duygu değişimi olarak ifade edebiliriz. İnsanlarla iletişim kurarak sıkıntılarından kurtulmayı beklerken daha çok sıkıntı batağına saplanması duygu pekişimine, sıkıntılarının yanına suçluluk ve başarısızlık duygularını eklemesi ise duygu dönüşümüne örnektir.

Toplumsal yapı gereği ekonomik, toplumsal, kültürel unsurlar kadın erkek arasındaki gerek cinsi gerekse duygusal bir birlikteliğin oluşumuyla ilgili farklı düşüncelere zemin oluşturmaktadır. Bu da kadın erkek ilişkilerini bazı davranışlar bakımından kısıtlamaktadır. Zira bazı davranışlar tabu olarak görülmektedir. Sırf bu sebeple Ali, duygularını bastırmak adına baci kelimesini sıklıkla kullanmaktadır. Ayrıca yazar dahi ikili arasındaki cinsellik boyutunu “birbirlerinin ortak kan dolaşımını tanımak” ve “Divanda çıplak oturmuşlar, sırt sırta dayanmışlardı. Serindi sırtları.” şeklinde yüzeysel birkaç ifadeyle geçiştirmiştir. (Soysal, 2001:189)

Son olarak ikili arasındaki duygusal birliktelik, bir metafor olarak kullanılmıştır. Aralarında geçen diyalogda yaşadıkları hayatı seçme gibi bir özgürlüklerinin olmayışının kurbanı oldukları ve sırf bu sebeple birbirlerine yakınlık beslediklerini ifade edilmektedir. Toplumsal düzene ve sisteme karşı başkaldırı hareketi Ali tarafından büyük bir komutan edasıyla başlatılmış, bu başkaldırı ordusuna bireysel anlamda aynı düzlemde olan Olcay'da katılmıştır.

4.8. Doğan ve Ali'nin Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, İki Zıt Kutup Teması ve Kurulu Dünya Düzenine Olan Bakış Açıları

Ekonomik anlamda iki zıt kutbu temsil eden Doğan ve Ali, burjuvaların ve proleterlerin düşünce farklılıklarını yansıtmaktadır. Ali, toplumda farkındalık sahibi bir bireyin toplumdan bağımsız yaşama mücadelesini temsil etmektedir. “*Ben yüreğimi satılığa çıkaranlardan değilim. Ondaki acı ve coşkuyla onun bunun gözünü boyamaktan nefret ederim.*” cümlesiyle bu farkındalığa sahip bir birey olduğu anlaşılmaktadır. (Soysal, 2001: 136) Hayatı başkalarını etkilemek için değil, kendisini olumlamak için yaşamaktadır. Böylece toplumdaki riyakâr insan tipini de eleştirmektedir.

Ali, genel anlamda Mevhibe Hanım'ın duygusal ve hayatı sorgular halidir. Onun, “*Çocukluğundan beri bastığı yeri tartmaya çalışırdı. Bulunduğu yeri iyice yoklar, sağlam olduğuna kanaat getirdikten sonra da kimsenin kendisini oradan sürmesine kolay kolay razı olmazdı.*” (Soysal, 2001: 138) ifadeleri Mevhibe Hanım, Salih Bey ve Salih Bey'in ailesine ne derece benzediğini göstermektedir. Ortak paydalarına baktığımızda, yoksulluk görmüş ya da statükocu yapılarını ifade edebiliriz. Zira Mevhibe Hanım'ın ailesi Trabzon'da çiftçi, kendisi ve eşi Salih Bey statükocu, Salih Bey'in ailesi ise yoksuldur. Ali de yoksulluk içinde yaşamını sürdüren bir bireydir. Ekonomik anlamdaki bu ortak payda, onun kaybetme lüksü olmadığından yere sağlam basma duygusunu açıklar.

Doğan ise varlıklı bir ailenin tek erkek evladıdır. Bu durumda, ailesinin de sağladığı imkânlardan hareketle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gereği, büyütülürken daha çok üzerinde durulduğunu anlamaktayız. Bu ilginin sağladığı özgürlükle birlikte heves bağımlılığı yaşamıştır. Merak ettiği her şeyle ilgili bir heveslenme yaşayarak, bu ilgi alanlarını birer hobiye çevirmeye çalışmış ancak hepsinden de kısa süre

içerisinde pes etmiştir. Bu durum ise burjuvazinin meta tutkusunu ve hayattaki her şey hakkında alışveriş olduğu yönündeki bakış açısını pekiştirmektedir. Doğan'ın yaşamı üzerinden verilen burjuva hayatının gözler önüne serdiği bu husus ile kurulu dünya düzeninin hiçleştirdiği şeylerin, niçin hiçleştirdiğini anlamaktayız. Tüketim çılgınlığı, toplumsal değerlere de sıçramış ve değerler hiçleşmiştir. Böylece, toplumsal çözülme hız kazanmaya başlamıştır. Günümüzde de karşılaştığımız bu sorun, kimlik bunalımı ve özgürlüğün yok olması da dahil pek çok kavramı tanımamızı sağlamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi özgürlük, fikren de sağlanmalıdır. Sistem tarafından köretilmiş insanlar, özgürlüklerinin ellerinden alındığının farkında değildir. Kapital düzen, ücreti mukabilinde kişinin özgürlüğünü de hissettirmeden satın almaktadır. Özellikle modern toplumlarda sıklıkla görülen heves bağımlılığı da tıpkı metada olduğu gibi bir fetişizm halini alarak varlığını sürdürmektedir.

Doğan, mesleklerini dahi heveslerine göre şekillendirmeye çalışan bir delikanlıdır. Heveslerine ise ilgi odağı olma tutkusuyla şekil vermektedir. Bir zaman atom fiziği okumak isterken sonra sinema okuyup yönetmen olmak istemesi, henüz bir birey olarak kendisinin farkına varamadığı için rastgele seçimler yaptığını göstermektedir. Ailesinin tutumu ise sosyal yapının ve burjuva sınıfın algısını gözler önüne serer. Bu tutum, aynı zamanda Türk aile yapısı ve sosyal ilişkilerdeki megaloman davranışlarını da işaret etmektedir. Doğan'ın lisede notlarının yüksek olması ve atom fiziği ile ilgilenmek istemesi, kadınlar arasında yapılan toplantılarda (günlerde) Mevhibe Hanım için bir övünme aracı olmuştur. Onun megalomanisi, oğlunu araç olarak kullanıp kendisini yüceltmesidir. Fakat oğlunun kararsız tavırları nedeniyle son karar verdiği meslek olan yönetmenlik fikrine olumsuz yaklaşımı, Türk toplumunun ve aile yapısının konuya nasıl yaklaştığını ifade etmektedir. Mevhibe Hanım'ın, "*İnsan kendi kendine nasıl ayaktakımı arasına karıştırmış?*" (Soysal, 2001: 147) cümlesinden hareketle sinema ile uğraşmanın bayağı bir uğraş olduğunu ve bunu orta-üst tabaka insanının yapmasının ayıplandığını anlamaktayız. Yine Mevhibe Hanım'ın aynı sektörle ilgili bir diğer ifadesi olan "*Hep eşkıyaların elinde bu işler. Artist dediklerinin hepsi orospu. Doğan ne bilsin? İyi aile çocuğu o.*" (Soysal, 2001: 148) cümlelerinden, Türk toplumunun geleneksel tabakası ve Türk aile yapısı içerisinde, bu sektör çalışanlarının hiçbir işe yaramadığı düşüncesi ve bu mesleği seçen oyuncu kadınların orospu, erkeklerin ise haydut olduğu algısının varlığı

görülmektedir. Bireylere kimlik yükleme zorunluluğu hisseden bir toplum içerisinde gelişen bu algı, genelleme yoluyla koskoca bir sektörü etiketlemiştir. Böylece bir neslin sanatla, sinemayla uğraşması demek haydut, orospu ya da aile ilgisi görmemesi olarak düşünüldüğünden bu mesleğe temkinli yaklaşılmıştır. Toplum tarafından, kendi yükledikleri kimlikler hakkında yaşam standartlarının ve zekânın da belirleyicisi olarak düşünülmektedir. Seçkin zümre insanının; zeki olması, saygın bir işi olması gibi şartlanmalar hâkimdir. Sevgi Soysal, bu hususta Doğan'ın hukuk fakültesini kazanıp kendi kararıyla gitmek istememesini ve hayallerinin peşinden koşarak sinemayla uğraşmak istediğini kaleme alırken; babasının “*Profesörlerin oğlu da okumayacaksa kim okuyacak?*” (Soysal, 2001: 156) düşüncesi üzerinden, toplumun eğitim hakkında zekânın aile fertlerinden birinin mesleğiyle açıklanabileceğini ve buna uygun davranmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

Doğan ise Avrupa’da eğitim görmüş, serbest yetişmiş, heves bağımlısı, zeki bir delikanlı olarak daha önce bahsettiğimiz “El âlem ne der?” kaygılarından uzaktır. Sinemaya farklı bir soluk getirme amacıyla çıkmış olduğu yolculuk, kendini bulma aşamasında önemli dönüm noktalarından birisidir. Bu yolculuk, aynı zamanda kendisinin farkına varma yolculuğudur. Zira bu yolculukta hayatın gerçeklerini fark edecek ve onun fikirsel bazda ateşleyicisi olacak dostu Ali ile tanışacaktır.

Doğan gibi hayatın gerçeklerini bilmeyen birinin, sırf sinemada yeni bir soluk olsun diye hayatın gerçeklerini çekmesi ironik bir durumdur. Bu durum doğruluğu tartışma konusu olsa dahi anlatılagelen, Fransa Kraliçesi Marie Antoinette’in “*Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler.*” söylemiyle eşleşir. Genel anlamda burjuva sınıfı, kendinden alt tabakadaki insanların yaşam sıkıntılarını düşünmezler. Babası Salih Bey dahi yaşam standartlarını yükselttiğinde asla geriye dönüp bakmamıştır. Ayrıca Doğan'ın çekmeyi amaçladığı film, esasen babasının yaşadığı ekonomik şartları ve yerleri anlatmaktadır. Bu şartlarda yaşayan çocukların sürekli olarak “*Onu değil beni çek ağbi.*” veya “*Bizi çeksene ağbi.*” söylemleri, içinde bulundukları şartlardan kurtulmak istemelerine dayalıdır. (Soysal, 2001:153) Bu vesileyle ünlü olup kendilerini içinde bulundukları yaşamdan sıyırmaya çalışmaktadırlar. Böylesine bir yarış içerisine giren çocuklar, toplumsal yapıdaki sınıf sorununu daha küçük yaşta fark etmiş ve kimlik kazanarak bir üst sınıfa kolay yoldan terfi edebileceklerinin farkına

varmışlardır. Büyükler ise yaşam şartlarını kabullenip, sisteme itiraz yerine itaat yolunu tercih etmişlerdir.

Ali cephesinde durum, Doğan'a göre daha farklıdır. Onun yaşam standartlarına göre realist olmak kaçınılmazdır. Dostluklarını kurarlarken dahi her zaman realist bir çerçeveye yaklaşmaktadır. İlk tanışmalarında Doğan'ın filmini eleştirmesi, onun içki davetini parası olmadığı için reddetmesi ve ikilinin diyalogları bunu açıkça göstermektedir. Doğan'ın ise toplumsal sınıflara karşı kabullenici tavrı, dostluklarının başladığı anda aralarında geçen diyalogda kendini belli etmiştir. *“Doğan Ali'ye ‘Senin sınıfindan olanların daha katı olmaları gerekmez mi?’ diye sorduğunda ‘Tam tersi.’ demişti Ali. Asıl senin gibi sorunlara sadece okuyarak yaklaşanlar katıdır. Olaylar karşısında gerekli uyum ve değişim gücü yoktur onlarda. Çünkü aslında suçlu ve korkaktırlar.”* şeklinde geçen diyalogda, sınıflar arası davranış şekillerini ve bunları ikili ilişkilere yansımalarını görmekteyiz. (Soysal,2001: 165) Bu durum genel olarak 12 Mart romanlarının bir özelliği ve amacıdır. Çarpıcı ve sarsıcı özellikleriyle, insanları modern köleler haline getiren derin uykularından uyandırarak gerçek yaşamla yüzleştirmektedirler. Bu uyanışla da insanların birçoğunun ortak sorunu olan yeniyle ilgilenme hali, yabancı olduğu yaşamın gerçeklerini gördüğü zaman varyasyona uğramaya ve olumlanmaya başlar. (Moran, 1994: 14) Bu uyku halini karanlıkla niteleyen Doğan, toplumların derin uykularının yani karanlıklarının farkına varamadıkça aydınlığa ulaşamayacaklarını ifade etmektedir. Yarı karanlığını (alacakaranlık) Ali sayesinde fark ederek ve karanlığın ne olduğunu öğrenerek aydınlığa erişmeyi hedefleyen Doğan, ailesinin karanlığını da fark edip onları uyarmakta ancak sonuç alamamaktadır. (Soysal, 2001: 181) Görüldüğü üzere karanlığının farkında olmayanlar, aydınlığı marjinallik olarak görüp yabancılaştırma yoluna gitmektedirler. (Uğurlu, 2008: 160) Bu farklı yaşam şekillerini salt ekonomik ve kültürel sınıfla açıklamak yeterli olmayacaktır. Zira Egem Atik'in de belirttiği gibi *“Soysal, Doğan'ı tamamen yabancı olduğu bir sınıfın tam ortasına yerleştirerek küçük burjuva aydınlarının halkla arasındaki uçurumu gözler önüne serer ve onların toplumun belli bir sınıfını yeterince tanımadan onlar adına karar alma, onları başkalarına tanıtmaya çalışma çabalarına yönelik bir eleştiri getirir.”* (Atik, 2019: 61) Bu, Doğan'ın mücadelesinin ham maddesini oluşturmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, Doğan'ın mücadelesinde, Ali'nin devrimci kişiliği de etkili olmaktadır. Özgür

olmayı savunan ve toplumun uyandırıcısı rolünü üstlenen azınlık kısmını temsil etmesi; ondaki kısmi karamsarlığı ve çabalayıcı tavrını açıklamaktadır. Sistem karşıtı olması, kurulu dünya düzeninin köleleştirmesini daha erken görme fırsatı vermiştir. İlk buluşmalarından itibaren Ali tarafından hissettirilmeden Doğan'a verilen devrimcilik eğitimi, Doğan'ın etkilenmesinde ve uyanmasında tetikleyici olmuştur. (Uğurlu, 2008: 160)

Doğan'ın kısmi uyanışı, ben olma kaygısı ve kimlik arayışının rehberi konumunda olan Ali, toplumda devrimci bir genci karşılamaktadır. 12 Mart romanlarının bir diğer ortak noktası olarak ifade edilebilecek olan devrimci karakteri, Sevgi Soysal romanlarında da geleneği bozmadan kendisini göstermektedir. Sevgi Soysal, Ali'yi devrimci yönüyle roman içerisinde idealize etmekte; Ali'nin Olcay ve Doğan ile olan iletişiminden hareketle sınıfsal farklılıkları ve çatışmaları vurgulamaktadır. Böylece kapital düzen ve burjuva eleştirisi yaparak değişimi desteklemektedir. Değişemeyen solcuları ise inandığı değerlere ait olamayışı yönüyle eleştirmektedir. (Akman, 2009: 169-170) Dönemsel olarak düşündüğümüzde, siyasetin yanlış algılanması sonucu sağ ve sol görüşler fikrîsel bir çatışma yerine fiziksel bir çatışma içerisine girmişlerdir. Bununla birlikte hükümetlerin demokratikleşme çalışmaları adına yaptığı bazı faaliyetler, kutuplaşmayı tırmandırarak geniş kitlelere yayılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla toplumda siyasi anlamda kutuplaşmalar görülmüştür. Bu kutuplaşmaların artması, demokratik olmayan bir yönetim anlayışını da beraberinde getirmiş ve ara rejim olarak askerî yönetim baş göstermiştir. (Karataş, 2019: 69-73) Birçok dönem romanında olduğu gibi Sevgi Soysal da romanında, Ali üzerinden dönemin devrimci gençlerini ve onların olaylara bakış açısını bizlere aktarmaktadır. (Moran, 1994: 14-16)

Ali, dönemi ve toplumu yansıtan diğer 12 Mart romanlarında da olduğu gibi devrimci bir kişi olarak hapis haneye düşmektedir. Orada, hâkim gücün zorbalığını görür. Doğan ve Ali arasında geçen diyalogda, Doğan'ın "*Emniyette nasıl davranıyorlar?*" sorusu üzerine Ali'nin "*Ne önemi var bunun? Bu memlekette halk yıllardır karakollarda dayak yer. Polislerin kötü olduklarından değil, öyle herkes alışmıştır buna. Şimdi değişen sadece, başına iş gelenlerin değişik kişiler olması. Fark bu.*" (Soysal, 2001: 216) cevabından hareketle yazar, bir devrimci olan Ali üzerinden sistem eleştirilerine olanca gücüyle devam etmektedir. Yazarlar; polis şiddeti,

hapishane koşulları gibi durumları yakinen tanıyanlar üzerinden anlatarak, bu ortamı bilmeyenlere yepyeni bir dünyayı tanıtmış olurlar. (Moran, 1994: 14) Romanın yazıldığı dönem şartlarında toplumsal açıdan pek çok şeyde olduğu gibi polis tarafından uygulanan şiddet de alışılacelmiş bir durumdur. Yazar burada kurumları veya kişileri değil, onları bu hale getirenleri ve bunu normal bir durummuş gibi kabullenen halkı eleştirmektedir. Halkın, ezen ve ezilen ilişkisini hayatın bir parçası olarak görüp sorgulamaması, kurulu düzeni kabullendiğinin bir göstergesidir. 12 Mart temelli romanlar ve Anadolu romanlarında ortak tema olarak kullanılan ezen ve ezilen ilişkisi, sisteme başkaldırı, toplumun derin uykudaki şükürcü ve kabullenici kesimini uyandırmaya çalışan insanlara karşı marjinallik kimliği yüklenip yabancılanması gibi unsurlar temelde aynı gibi dursalar da 12 Mart romanları, gerçek dünyaya ve yaşama yakınlığı yönüyle Anadolu romanından ayrılmaktadır. (Moran, 1994: 16) Bu sebeple, dönem romanı sosyolojik açıdan da ayrı bir değer ve önem taşımaktadır. Sevgi Soysal'ın yaptığı toplum eleştirisi de bu değer ve önemin sebeplerinden birisi olmuştur.

Romanın toplumsal anlamda yakın plandan baktığı bir diğer husus, geleneksel ve modern aile yapısı arasındaki farklar ve bu farkların toplumsal yapıdaki konumudur. Ali ve Doğan ile Ali ve Olcay arasındaki ilişki üzerinden aksettirilen bu konuda, misafirperverlik üzerinde durulur. Tanışmalarının üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen Ali ve ailesinin sergilediği sıcak ve samimi misafirperverlik, geleneksel kodlarımızın arasında yer almaktadır. Geleneksel Türk aile yapısında misafir, kültürel anlamda farklı yaklaşımlara muhatap olsa dahi genel anlamda toplumun kendine has bir tipidir. Karşılama, ikram, saygı, adap gibi uyulması gereken bazı ritüelleştirilmiş davranışlar, toplumsal yapımızda misafirin ve misafirliğin sıradan kavramlar olmadığına göstergesidir. Türk toplumunun misafirperverliğiyle tanınması, kültürümüzde uzun yıllardır var olan bir kavram olması münasebetiyle değer taşımaktadır. (Gökçen ve Ulutaş, 2019: 119-120) Misafir kavramının alt dallarından birisi olan Tanrı misafiri ifadesi, bize dinî inanışlarda da misafirin varlığını ve kıymetini göstermektedir. Tanrı tarafından yönlendirildiğine inanılan insanın ya beklenmeyen bir anda gelmesi ya da ev sahibi tarafından hiç tanınmayan birinin zorunlu haller dahilinde ziyaretçi olması durumuna verilen Tanrı misafiri deyişi, İslamiyet'te ve Türk kültüründe varlığını muhafaza etmek gayesindedir. Geleneksel

Türk aile yapısının temsilcisi olan Ali ve ailesinin, davranışlarıyla misafire –Tanrı misafirine- olan saygısını ve hürmetini bize göstermektedir. Doğan ve Ali, tanıştıktan sonra ev ahalisinin haberi olmadan eve gelmişlerdir. Misafir hatta Tanrı misafiri konumunda olan Doğan hakkında, Ali ve annesi arasında geçen şu diyalog ve ardından uyguladığı ritüeller, kültürün boyutunu gözler önüne sermektedir:

“Babanı rahatsız etmeyelim diyecek oldu Doğan. Ali’nin anası hemen karşılık verdi:

— Şuna bakın hele. Delikanlıdan rahatsız olunur mu? Bin tanesi gelse, kapımız açık. Deli kafasıyla dışarda dolaşınca huzurumuz biraz kaçıyor ama... (...) Doğan’ın arkasına bir yastık koydu. Sigara çıkardı. Ucuz cam vitrinden aldığı evin en lüks eşyalarından olan kristal tablayı önüne koydu ve çay yapmaya gitti.” (Soysal, 2001: 168-169) Modern olma çabası içerisindeki ailelerin düşüncesini yansıtan Mevhibe Hanım ise misafir için *“Adam olan davet edilmeden gelmez.”* (Soysal, 2001: 167) diyerek Tanrı misafirini reddetmekte ve bunu da mahremiyet kavramının içerisinde gizlemektedir. Modern insanlar için her şey planlı ve misafirler ise sınıfına uygun hareket etmelidir. Sınıfının muhafazakârı rolündeki Mevhibe Hanım, devamlılığı sürdürmek ve sistem çarklarının kendisini korumasını sağlamak için diğer sınıflarla arasına daima set koymaktadır. Modernleşmenin yanlış algılanması sonucu gelişen, kültürel kodların silinmesi durumu söz konusu olmaktadır. Edebiyatta yanlış batılılaşma olarak isimlendirdiğimiz bu süreç, halkın batılılaşma adı altında yalnızca iyi olarak nitelendirebileceğimiz bazı modern unsurları almak yerine iyi veya kötü ne varsa kalıp olarak alıp bunları adapte etmeye çalışmadan, olduğu gibi kültürel yapımıza oturtmaya çalışılması suretiyle bu çarpık kültür ve yozlaşma görülmektedir. Bu çarpıklaşma üzerinde sınıfsal düzen de etkili olmaktadır. Ali’nin ailesi ve bulundukları çevre ile Doğan’ın ailesi ve bulundukları çevre farklıdır. Bu tip manevî konularda Ali tarafının romantik, Doğan tarafının ise pragmatik yaklaşımı geleneksel ve modern aile yapısı arasındaki farklardan biridir. Doğan manevî hususlarda pragmasını bırakıp Ali sayesinde romantikliğe geçiş yaptığında, evi ev yapan şeyin eşyalar olmadığını, aile olduğunu fark etmiştir. Bu, onun meta fetişizminden kurtulduğu andır.

4.9. Ali'nin Anne ve Babasının Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi, Hayata Bakış Açıları ve Kurulu Dünya Düzeni Karşısındaki Tutumları

Liberal ve Kapital sistemlerin halkta yarattığı ortak problemlerden birisi olan para veya para temelli şeyler, evli çiftler arasında farklı bakış açıları oluşturmaktadır. Ali'nin babası ve annesinin en büyük kavga konusu da para veya paranın sağladıklarıdır. Süt meselesinde aralarında oluşan gerginlik, bunun en önemli kanıtıdır. Çiftlerden birisi konuya daha realist ve nihilist yaklaşırken, diğeri ise her şeye daha romantik yaklaşabilmektedir. Ali'nin babası içinde bulunduğu tüm olumsuz şartlara karşın, kendisi gibi sistemin köleleştirdiği zor durumdaki diğer insanlara karşı acıma ve yardım etme duyguları içerisinde. Ayrıca haksızlıklara boyun eğmeyen bir yapısı vardır. Ali'nin annesi ise hayata daha realist ve nihilist bir pencereden bakmaktadır. Annesinin yaklaşımları her ne kadar bencilce görünse de sistemin çarkları arasında yok olmaktansa, önce kendi menfaatine çalışmayı yeğlemektedir. Bu davranışı dahi toplumu bencilleştirilen ve insanlık duygusunun körelmesini sağlayan şeyin liberal ve kapital sistem olduğunu göstermektedir. Sevgi Soysal, Ali üzerinden verdiği *“Anamı, babamı, benim için bunca sevgili olan insanları bile birbirlerine karşı canavarlaştıran, suçlu düşüren bir şey vardı. Bir hastalık belki, ne olduğunu bilemediğim, anlayamadığım bir şey.”* sözleriyle sistemin insanı yine insanla ezdiğini ve her insanın bir diğerine birey olarak bakmak yerine rakip olarak baktığını ifade etmektedir. (Soysal, 2001: 179)

İnsanlık, hayattaki türlü sıkıntılardan korunmak ve isteklerini sıralamak için sürekli kendinden üst bir kavrama ihtiyaç duymaktadır. Bunun için de dinler ortaya çıkmadan evvel göklerde bir yaratıcı olduğuna inanılmaktadır. Tek veya çok tanrılı inanç sisteminin kültürümüze yerleşmesi ve dinlerin ortaya çıkması süreçleriyle, yaratıcı kavramının hayatımızın bir parçası haline gelmesi neticesinde artık ritüeller gelişmeye başlamıştır. Zamanla dinî öğeler birer tabu haline gelerek eleştirilmesi yanlış karşılanmıştır. Özellikle maddi yönden zayıf kesimlerin manevî yönünün kuvvetli olması, yetiştikleri kültürü yoğun bir şekilde almış olmaları ve biatçı yetiştirilmeleriyle ilgilidir. Bununla birlikte dinler, herhangi bir kişiye veya kuruma değil yalnızca yaratıcıya biat edilmesi gerektiğini ifade ederler. Sistem çarkları arasında sindirilmiş insanlar ise yöneticilere biat etmek ve böylece hayatın tüm

acımasızlığına rağmen yaşamını sürdürmek istemektedirler. Toplumun her bir ferdi, isteklerini veya sıkıntılarını bir üst merciden – Tanrı’dan – talep ederler. Ali de biatçı ve ekonomik anlamda zor durumdaki bir ailenin evladıdır. Edinimlediği kültür sebebiyle de bir üst mercii olan Tanrı’dan sıklıkla taleplerde bulunurdu. Bu talepler süreci, onun henüz aydınlanmadığı zamanlara aittir. İlerleyen süreçte taleplerine ilave olarak aklını da kullanmaya başlayacaktır. Onun, annesi ve babası hakkında söylediği *“İkisine de acır, böyle iyi, çalışkan olan bu iki insana daha çok şey vermesi için Tanrı’ya dua ederdim. Dualarım gerçekleşmedikçe hırsımdan, çaresizliğimden kapkara olurdu içim.”* (Soysal, 2001: 171) sözleri, bazı şeyleri sorgulamaya başladığını göstermektedir. Ali’nin farkındalığı, kısmen bu noktada başlar. Zira mevcut dünya düzeninde dua etmenin tek başına yeterli olmadığını fark eder. Hakkı olanın, hakkını alması için savaşıması ve isyan etmesi gerekmektedir. Standart bir insandan devrimci kişiliğe geçişine ait serüven, böylece başlamış olur. Olcay’ın hayatında sevgisizlik duvarı; Ali’nin hayatında ise umutsuzluk duvarı hâkimdir. Olcay bu duvarı Ali vasıtasıyla aşmıştır. Ali ise ailesine duyduğu sadakat ve aydınlanmanın verdiği umutla kendi duvarını aşmıştır.

4.10. Kavak Ağacı Sembolizmi ve Toplumun Farklı Kesimlerinden Üyelerinin Bu Sembole Bakış Açıları

Sevgi Soysal, romanda tüm insanların hayatlarını ortak bir olayla buluşturmaktadır. Bu olay, kavak ağacının devrilmesi meselesidir. Yazar, bir söyleşi esnasında kavak motifiyle ilgili şunları söylemiştir:

“Evet, yoksa durup dururken, bir kavak benzetmesi yapmak, yazarlığımda genellikle başvurmadığım bir yol. 12 Mart 1971 sıralarıydı. Piknik’in orda bir kavak devrildi, itfaiyeciler falan geldi. Ben de tesadüfen ordaydım. Bu karşılaşma etkiledi beni. Kavağın devrilişi sürecinde düşüncemde kurduğum bağlantıları yazmak istedim. Sonuç: ‘Yenişehir’ de Bir Öğle Vakti’ oldu.” (Duru, 1973: 49) Sevgi Soysal, kavak ağacı simgelemesinde olayı sıradanlıktan sıyrarak, metaforik bazı anlamlar yüklemiştir. Bu anlamlar; içinde yaşadığı toplumun yapısı, şartları, sıkıntıları, düşünce şekilleri gibi sosyolojik öğeleri içerisinde barındırmaktadır.

Esasen kavak ağacının romanda 3 farklı karşılığı vardır. Bunlar; Doğan’ın ailesi, tabiatın yok oluşu ve sistemin ve toplumun içi çürümüş yapısıdır. (Öcal, 2011:

1484) Bunlardan ilki olan Doğan'ın ailesi karşılığı, aile yapılarındaki kokuşmuşluğu ifade etmektedir. İçi kuru, ölmüş ama dışardan bakıldığında oldukça heybetli görünmektedir. Bittabi böylesi bir yapıya sahip olanların yok olması kaçınılmazdır. Bir bakıma Doğan'ın ailesine atfedilen misyonla, modernleşme adı altında geleneksel Türk aile yapısının çürümeye başlaması ve bir müddet sonra yok olması anlamına da gelmektedir. Ali'nin, *“Sizin evle, yani anlıyorsun, bütün o şeylerle, birleşmiş, bütünleştirmiştim kavağı. Ama eski bir kavakmış sadece, düşmesi bir şeyi değiştirmmez.”* sözleriyle değerlendirdiğimizde, kavak ağacı ile Doğan'ın ailesini eşleştirmesi bu savı kısmen güçlü hale getirmektedir. (Soysal, 2001: 219)

İkinci karşılığı değerlendirdiğimizde insanoğlunun tabiatı nasıl betonlar arasına gömerek yok ettiğini görmekteyiz. Günümüzde de toplumların ortak meselelerinden biri olan tabiatın tahribatı ve yok oluşu, ilk çağlardan günümüze kadar süregelmiştir. İnsanlar doğal düzeni kendi faydalarına bozmuştur. Tamamen egemenliği altında gördükleri bir sistem, doğal dengenin her geçen gün biraz daha bozulmasına zemin hazırlamıştır. (Gül, 2013: 18) Doğa hakkında verilen eğitimin ve ahlâkın yetersizliği, felsefi anlamda verilen etik kurallarının eksikliği, romanda da geçen tabiatın yok oluşunun sebepleri arasındadır. Kısacası bu yok oluş sorununa yalnızca tabiatın tahrip edilmesi olarak değil aynı zamanda özelde bireysel daha geniş manâda toplumsal anlamda değerlerin, etik kuralların, medeniyetin, siyasal sorunların, ekonomik sorunların da bulunduğu büyük bir problemler kümesi olarak yaklaşmak lazım gelmektedir. (Gül, 2013: 19-21)

Üçüncü ve en kuvvetli karşılığı değerlendirdiğimizde birçok 12 Mart dönemi romanlarında görülen bir ana konu olarak sistem ve toplum eleştirisiyle karşılaşmaktayız. Sevgi Soysal'ın romanında bahsi geçen kavak ağacı, sistemin ve toplumun içi çürümüş yapısının simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavak ağacı motifi, yapraklarının renkleri nedeniyle edebiyatımızda negatif ve pozitif çağrışımların tamamını mevcudiyetinde barındıran bir yapıya sahiptir. Hayatın her alanında değişim ve dönüşümün kaçınılmazlığını bize hatırlatan kavak ağacının devrilmesi ve sonrasında yaşanan olaylar, bir bakıma eski düzenin yıkılıp yeni bir düzenin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu öz suyunu kaybetmiş ve çürüyüp devrilmeye yüz tutmuş ağaç, çürüyüp kokuşmuş bir kurulu dünya düzeninin ve bu düzenin destekçisi olan insanların da devrilmesi anlamını taşımaktadır. Ayrıca sistem çarkları arasında ezilen,

emek sömürüsüne uğrayıp modern köleler haline getirilen insanların da özgürleşme umudu olmuştur. (Atik, 2019: 66-67) Ayrıca kavak ağacının, Mevhibe Hanım'ın evinin önünde bulunması ve Mevhibe Hanım'ın, apartman yapılırken bu ağacı kestirmemesi manidardır. Zira Mevhibe Hanım, mevcut sistemin destekçisidir. Aynı zamanda aile hayatının da tıpkı bu ağaç gibi öz suyunu yitirmiş ve cansızlaşmış bir yapıda olduğu aşikârdır. Bu metafor, bizlere sistemin çürümüş yapısını ve Mevhibe Hanım ile eşi Salih Bey'in gelenek dışı aile sistemini, onların düşüncelerinin çürümüşlüğüne göstermektedir. Ağacın Kapıcı Mevlüt Efendi'nin üzerine düşmesi ise sistemin çarklarına başkaldırmayan bir yapıya sahip olması ve sistemle birlikte yok oluşu anlamını taşımaktadır.

Son olarak bazı araştırmacılara göre ise kavak ağacı metaforunun kullanılması ve bu olayın Ankara'da vukuu bulması ile olayda yer alan kişilerin farklı insan tiplerinden oluşmasını, Ankara'nın kültürel yapısının bozulmasıyla ifade etmektedirler. Bozulan Ankara kimliği, yaşama veda eden kavak ile eşleştirilmektedir. (Yüce, 2010: 1432) Değişim ve dönüşüme uğrayan şehir, artık eskisi gibi sade bir Anadolu şehri olmaktan çıkıp, gelenek ve göreneklerini kaybederek dejenerasyona uğramıştır. Örneklerinden bazılarına değinmemiz gerekirse; gecekondulardan apartmanlara dönüşüm, komşuluk ilişkilerinin yok olmaya başlaması, köyden kente göçenler için ideal kentin Ankara haline gelmesi ve ideal mesleğin kapıcılık olması, şehrin yapısının değişime uğramasını sıralayabiliriz. Sevgi Soysal'ın bahsettiği bu simgenin Kapıcı Mevlüt'ün üzerine düşmesi ise köylülüğün sona ermesi ile açıklanmaktadır. (Yüce, 2010: 1407 ve 1432)

4.11. Ali'nin Direnişi ve Doğan'ın İnkilemi Bakımından Toplumsal Düzene İsyan

Geleneksel Türk aile sistemi, ataerkil yapısı nedeniyle sürekli erkek hegemonyası altında gelişimini devam ettirmektedir. Bundan dolayı kadın-erkek eşitsizliği, dönemde etkisini çocuklarda dahi göstermektedir. Sevgi Soysal, bu yapının belirgin bir örneğini Olcay ve Doğan üzerinden şu ifadelerle göstermiştir:

“– Olcay, ağabeyinin odasına girme!

– O hem erkek, hem büyük, onun hakkı!

– *O erkek, ona gerekli, o erkek, o okumalı, o erkek, yapar, o erkek, alır...*” (Soysal, 2001: 193)

Diğer bir örnek ise Olcay ve Doğan arasında geçen dertleşme esnasında, Doğan’ın düşünceleridir. Doğan, kardeşiyle onun aşk hayatı hakkında konuşurken aklından geçen ve kardeşini yargıladığı şu cümlelerden anlaşıldığı toplumsal aile yapısında bir kadının aşk anılarını bir erkeğe anlatması hoş karşılanmamaktadır:

“– *Doğan’ın gittikçe sıkılıyordu canı. Kardeşine bir yabancılik duyuyor, onun böyle ağlamasını itici, hatta müstehcen buluyordu.*” (Soysal, 2001: 203)

Bu ifadelerden hareketle, çocuklar arasında dahi cinsiyetleri bakımından bir kayırma yapıldığını söylemek lazım gelmektedir. Erkek çocuk dünyaya getirmek, tarihî dönemlerde dahi bir garanti unsuru olarak görülmüştür. Orhan Bingöl’ün de ifade ettiği üzere “*Anne oğul ilişkisi hayati önem taşır ve anne gelecekteki güvencesi olarak gördüğü oğlunu kayırır; böylece genç erkeğin kendi eşinden hizmet beklentilerini şekillendirir.*” (Bingöl, 2014: 113) Dolayısıyla Osmanlı geleneklerinden kalan miraslardan bazıları olan; soyun atadan gelmesi, tahta çıkanın erkek çocuk olması ve erkek çocuk dünyaya getiren hanımefendinin saraydaki kıdeminin artması gelenekleri, modern olarak tabir edebileceğimiz günümüz Türk toplumu için de aynı cinsiyetçi bakış açısının devam etmesine yol açmıştır. Emre Kongar’ın da ifadesinden hareketle günümüz toplumu, Osmanlı ve Batı sentezinin bir ürünüdür. (Kongar, 2004: 15) Türk aile yapısının bir özelliği olarak kadının erkek tarafından korunması anlayışı, kadının bir namus objesi olarak görülmesi problemini devam ettirmektedir. Doğan’da da aynı anlayış hüküm sürmektedir. Ali’nin düşüncesine göre Doğan, kendisi hakkında “sınıf atlama hevesi” olduğunu düşünmektedir. Onun korumacı ve geleneksel tavrı, Ali’yi bu düşünceye itmektir. Doğan’ın düşüncesine göre Ali’nin Olcay ile tanışması, Ali’deki sınıf atlama ve meta tutkusunu açığa çıkartmaya yetmiştir. Fakat Ali, bunun tam aksini düşünmektedir. Ona göre Olcay’ı bir meta olarak gören ve sığ düşünen kişi Doğan’dır. (Soysal, 2001:192-193) Ali’nin direnişlerinden birisi bu noktada başlar. Onun direnişi, gelenek kılıfına bürünmüş cinsiyetçilik ve materyalizme olan karşıtlığıdır. “*Olcay sana ait bir eşya mı be adam?*” ifadesiyle bu direnişini açıkça ifade etmiştir. (Soysal, 2001: 193) Ayrıca Ali ve Doğan her ne kadar aynı düşüncelere sahip olsa da bunu farklı yorumlarlar. Tatlı sert atışmaları esnasında Ali’ye söylediği

“Öyle ya, küçük burjuva entelektüeliyiz biz.” ifadesi, toplumsal sınıfının yüksek bir tabakaya ait olmasını yine eskisi gibi kendini ezik görmek için bir etken olarak hissettiğini göstermektedir. (Soysal, 2001: 198) İnsanların bu hususta kendisini eleştireceklerini veya küçümseyeceklerini düşünmektedir. Bu düşünce, tıpkı Olcay’ın Ali karşısında yaşadıkları gibidir. Her ikisinin de farklı yaklaşımlara sahip olsalar da sınıfsal anlayışa ve sınıfsal temelli önyargılara karşı direnişi ortakır.

Ali’nin hayata karşı direnişi, dönemin devrimci ruhuyla eşleşmiş bir davranış sergilemesine sebep olur. Sistem karşıtı grevler ve haklının yanında yer alıp seslerini duyurmak için yapılan eylemler, 12 Mart öncesi dönemin toplumsal gerçekleridir. Romanda bahsi geçen dönem aralığı olan 1960-1980 yılları arasında, sendikalaşmalarla birlikte lokavt karşıtı eylemler ve grevler ağırlıklı olarak görülmektedir. Bu durumların sonucu olarak, polisin sert müdahaleleri ve eylemcilerin taşkın davranışları her geçen gün daha da artmış ve devrimcilerin gözaltı kararları ülke genelinde katlanarak devam etmiştir. Özellikle 1969 yılında yaşanan “Kanlı Pazar” olayı bunun örneklerinden yalnızca biridir. 12 Mart 1971 yılında gerçekleştirilen muhtıra sonucunda, her insanın bir hak ve özgürlüğü olan grev hakkı 3 yıl süreyle ellerinden alınmış ve daha sonrasında 12 Eylül 1980 sıkıyönetimi ile birlikte temel hak ve özgürlükler halkın elinden bir müddet daha alınmaya devam edilmiştir. (Fırat, 2009: 39-41) Zira askerî idareler, demokratik anlayış değildir. Bu sebeple de kişi hak ve özgürlüklerini yönetimin menfaati adına askıya almaktadırlar.

Romanı en basite indirgediğimizde cepheler, kapital sistem savunucuları ve devrimciler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu durumda başroldeki devrimci Ali, onun ailesi ve onun etkisinde değişim yaşayan Olcay ile Doğan bir cepheyi; romanın geriye kalan sistem destekçileri ve biatçılar ise diğer bir cepheyi oluşturmaktadır. Kurulu dünya düzeni olarak ifade edilen kapital sistem savunucuları, insana sırf insan olduğu için değer vermek yerine meta olarak görmeyi tercih etmektedirler. Bu sebeple de onların haklarını savunup eşitliği tesis etmenin anlamsız olduğunu ve işçi sınıfının cahil olduğunu savunmaktadırlar. (Soysal, 2001: 57 ve Fırat, 2009:43)

Ali’nin direniş hareketlerini organize ettiği partide, Olcay ile birlikte çalışmaktadırlar. Direnişlerinin karargâhı olarak değerlendirilecek partide, savundukları fikirler doğrultusunda değerlendirme yapıldığında, Olcay kendi

tutarsızlığının farkına yine kendisi varmıştır. Bu değerlendirmesi dahi onun kendisini olumlaması yönünde önemli bir adımdır. Bununla birlikte Olcay, kendisini olumlama yolunda ne kadar çaba sarf etse de yine de burjuva hayatına olan alışkanlıkları peşini bırakmamaktadır. Bu alışkanlıkları sebebiyle kendisini devrim ruhuna, partiye ve onlarla bağı olan Ali'ye yalan söylemiş gibi hissetmektedir. Hatta Ali'nin kendisine bu hususta gerçekleri söylememesini yadırgamaktadır. “... *inanmadığı bir çevrenin inanmadığı alışkanlıklarını sürdürmekle, karşı çıkışlarındaki samimiyetsizliğin ortaya döküldüğünü yüzüne haykırmalıydı.*” ifadesiyle Olcay'ın da devrimci yapıya olan sempatisi ve kendi iç savaşını bizlere yansıtmaktadır. (Soysal, 2001: 209)

4.12. Toplumların Labirenti

Labirent, sosyal hayatın insanları hipnotize edencesine kendisine bağlaması ve bu hayatın kendimizi olumlayıp bireyselleştiremediğimiz her bir ânı olarak kabul edilebilir. Sevgi Soysal, bu metafor ile mevcut toplumsal sistemi ve onun taraftarlarını eleştirmektedir. Bu labirenti karanlık bir yapıya, bireyselleşmeyi ise bu karanlıkta fark edilebilir bir aydınlık çıkış noktasına benzetmiştir. Bu bir çeşit kurtuluştur.

Birey, kendi labirentini kendisi oluşturur. Romanın ana karakterlerinden sıralamak gerekirse Olcay'ın labirenti birey olamama hissidir. Kendisini olumlamak uğruna gösterdiği çaba ve burjuvazinin alışkanlıkları arasında mekik dokuyan hayat anlayışı onun labirentini oluşturmaktadır. Bunu bir ikiyüzlülük olarak atfeden Olcay, Ali ile aralarındaki ilişkiye bu nedenle ara vermek istemektedir. Ali'nin labirenti ise gelenekler ve modern, devrimci yapı arasındadır. Olcay'a olan tutkulu aşkı ile geleneksel toplum yapısındaki namus kavramından dolayı Doğan'a olan mahcubiyeti arasında sıkışıp kalmıştır. Onun labirenti bu noktada oluşmaktadır. Kendini olumlayıp bireyselleşmek ile geleneklere biat etmek arasındaki savaşında labirentini aşp aşmayacağı onun kararlarına bağlıdır. Doğan'ın ise labirenti şüphesiz ki Olcay ile aynı doğrultudadır. Bununla birlikte ondaki fark, fark edilme ve takdir edilme çabasıdır. Ali ile sıklıkla yaşadıkları münakaşaların ortak sebebini, bu kaygı oluşturmaktadır.

Çağımız modern toplumlarının da ortak problemi olarak bireyin kendi labirentini oluşturması sorunsalıyla, kurulu dünya düzeninde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bireyler sosyal hayata ve kurulu dünya düzenine bağlılığı nedeniyle, kendini ileriye fırlatamamıştır. Bu nedenle de sistem eleştirmeni olmak

yerine sistem yanlısı olmayı ve ezilmeyi kabul etmişlerdir. Kişinin iradesiyle verdiği kararlar, kendi yaşamını etkilediğinden içinde olduğu durumun farkında olması gerekliliği bu hususta oldukça önem teşkil etmektedir. Özgürlük; kişinin aklıyla, içindeki gayrisahih varlığın sesini dinlemeden, içinde bulunduğu durumun farkında olarak ve en yakınındakinin yani kendisinin farkına vararak yapılan davranışlar ve kararlar bütünüdür. Bu sebeple bireyin kurduğu labirenti yine kendi kararları sonuçlandıracaktır.

4.13. Suç ve Suçlunun Toplumsal Biçimlendirilmesi

Ali, devrimci kimliğinin bir getirisi olarak dönem şartları gereği sıklıkla gözaltına alınmaktadır. Bu da onun hapisane ve nezarethane sürecinde, suçun ve suçlunun toplumsal yapıdaki yerini, toplumun bakış açısını, suçlunun polise yaklaşımını daha yakından görmesini sağlamaktadır. Suç bir toplumun olmazsa olmazı sayılabilecek bir sosyolojik bir olgudur. (Yıldırım, 2014: 2) Suç, dediğimiz kavram, sözlük karşılığı olarak “*yasalara aykırı davranmak, cürüm*” anlamına gelmektedir. (TDK, 1998: 2036) Birçok sosyolojik kurama göre, toplumun yoksul kesimlerinde suçun işlenme potansiyeli daha fazladır. Suçun ortaya çıkması ile suçlunun toplum tarafından uğradığı davranışlara bakıldığında; yabancılaşmanın, yoksulluğun, sosyal itilmişliğin rolü büyüktür. (Açıkgöz, 2015: 251-253)

Modern toplumların ortak problemi haline gelen yoksulluk ve yoksulluğun yarattığı sorunlar, kurulu düzenin insana yalnızca bir birey olması yönüyle değil kimlikleriyle bakması neticesinde toplumu suça itmiştir. Reşat Açıkgöz’ün de yorumladığı üzere yoksul kesim için, “*... sistem içinde yer alan ve emeklerine ihtiyaç duyulan işçiler olarak değil; aksine, bugün daha çok sosyal dışlanma ve sınıf-altı gibi kavramlarla birlikte anılan ve sistemi kökünden değiştirecek bir siyasi devrim tehdidi oluşturmayan bir kitle, suça olan eğilim ve şiddet potansiyelleriyle toplumsal düzene yönelik bir tehdit unsuru olarak görülmektedirler.*” şeklinde bakılmaktadır. (Açıkgöz, 2015: 254) Özellikle işsizler, hayatlarını devam ettirebilmek üzere illegal olan her şeyi yapma potansiyeline bürünmektedirler. Kurulu dünya düzenine illegal yollardan uyum sağlamak –veya tepki vermek– için hırsızlık, uyuşturucu, şiddet, gasp, taciz ve tecavüz gibi yollara başvurmaktadırlar.

Romanda bahsi geçen Ali'nin nezarete düşmesi olayında, orada tanıştığı suçlu statüsündeki dokuz yaşında yoksul bir çocuk ve babasının tecavüzüne uğrayan bir genç kızın çocuğu olarak dünyaya gelip on üç yaşında hayat kadını olan Aysel ile aralarında geçen diyaloglardan hareketle; toplumun sosyoekonomik durumunun, kimlikli bakış açısının ve sosyal itilmişlik faktörünün etkisini gözlemlemekteyiz. Kapital düzen, insanlara sosyal kimliklerine göre davranış sergiletmektedir. Romanda yer alan suçlu yoksul çocuk, Ali ile olan diyalogunda yalan söylemenin, yaşamını sürdürebilmesi için bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir. *“Ekmek için ağbi, karın doyurmak için. Doğruyu söyleyince damda bulurum kendimi, he, deyince deliğe düşerim. Kim doyuracak beni? Burda sopayı yer, sonra çıkarım, karnım doyar, tamam mı?”* (Soysal, 2001: 216) ve *“Neyin dışına düştüğünü çok iyi biliyor. Ekmeğini toplum dışılıktan kazanıyor, o kurallara niçin uysun?”* (Soysal, 2001: 217) cümleleri, toplum ile sistemin el ele bireyi suça nasıl ittiğini ve bu yabancılaştırmanın illegal yollara başvurulmasında ne denli etkin olduğunu göstermektedir.

Lümpen kelimesi, sözlük anlamı olarak *“ayak takımı, sınıfsız”* olarak geçmektedir. (<https://sozluk.gov.tr/>) Toplumun lümpen olarak gördüğü kısım, sistem biatçıları tarafından toplumun çamuru olarak görülmektedir. Ali'nin temsil ettiği sistem karşıtı aydınlar ise bu duruma yeni bir bakış açısı getirmektedir. Esasında onlar, toplumun sistem karşıtı, kokuşmuş yapısını yansıtmaktadır. Toplum, suçlular ve lümpen olarak isimlendirdiği kesim hakkında mutlak olumsuz davranışlar bekledikleri ve olumsuz sıfatlar uygun gördüğü için bahsi geçen kesimdeki bireyler sosyal itilmişliğe maruz bırakılmıştır. Dolayısıyla olumsuz sıfatlar uygun görülen bireyler, doğal olarak kendisine uygun görülen olumsuz sıfatlara sıkı sıkıya bağlanarak bunlara uygun davranışlar gösterme eğilimine neden olmuştur. (Soysal, 2001: 217-218) Bu durum aslında suçluların düzen karşıtı oluşunu ve düzenin ne kadar aşağılık olduğunu gösterir. Ali, Olcay ile ilgili düşüncelerini Doğan'a karşı düşünmektedir.

Soycu bir düşünce ile bireyin yargılanması, modern çağın sorunlarından biridir. Bu hareket, aslında bireyin kimliği olarak gösterilen soyuyla kendisinin birmiş gibi algılanması ve buna göre karar verilmesi demektir. Kimlikli bakış açısı, modern çağ toplumlarının ortak sorunu haline gelmiştir. Doğan'ın küçük burjuva kökenine ait olması, önyargılı bir yaklaşıma maruz kalmasına ve anlaşılamamasına neden olmaktadır. Düzen karşıtlarının Doğan'ı burjuvalıkla suçlaması, sistem yanlılarının ise

aykırılıkla suçlaması onu sosyal itilmişliğe uğratmaktadır. Bu yabancılaşma, onda tıpkı Olcay’da olduğu gibi kimlik bunalımına girmesine neden olmaktadır. Bu sebeple kendisini ispatlamak ve kimliklerini kendileri belirlemek amacıyla aldığı kararlar, toplum içerisindeki konumlarının ve çevrelerinin de belirleyicisi olacaktır. Ali ile konuşmaları sırasında kendisini ispatlamaya çalışan Doğan’ın “*toplum dışı olma oyunu*” (Soysal, 2001: 222), onun bu çabasını açıklamaktadır. Toplum dışı kalma oyunu; Doğan’ın yankesicilik yapmasıyla Ali’nin “*Hırsız var!*” (Soysal, 2001: 222) diyerek bağırması sonucu toplumun psikolojisini ölçmelerine dayandırılmış bir sosyal deneye benzetilmektedir. Bu oyun, aynı zamanda toplumun soylulara bakış açısını kırmak ve Doğan’ın toplumdan soyutlanmaya çalışması bakımından önemli bir olaydır. Bir anlamda suçlunun toplum dışı kalmasını, bir senaryo dâhilinde gerçekleştirmektedirler.

4.14. Boyacı Necmi’nin Gözünden Toplumsal Yapı

Necmi, toplumun faydacı, suçlu ve bir o kadar da kabullenici olan kesimini oluşturmaktadır. Bu özellikleri, onun bir sistem insanı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Necmi’nin faydacı yönü ara sıra sistem karşıtı olmasını da sağlamaktadır. Zira yaptığı toplum ve sistem eleştirilerinin birçoğu hâlen modern toplumlarda yaşanan sorunlardır.

Ona göre toplumun emekçi kesimi, biatçıların üst akıl olarak benimsediği zengin veya zengin yakınlarına akıllarını ipotek ettirmişlerdir. Bu ipotek karşılığında maaş alarak eve ekmek götürmektedirler. Bu nedenle sorgulamak yerine itaat etme yolunu tercih etmek durumundadırlar. Kavak olayında polisler, polis müdürleri ve zenginler arasındaki silsileli iletişimi düşünürken “*Bunlar yahu neyin nesidir şu kavak, kimin bağında bahçesindedir, kimin arabasına, kimin cici kızının başına düşecektir diye sormazlar. Sormak hadlerine mi? Aydan aya, karın tokluğuna, bütün sorularını, akıllarını, fikirlerini satmışlardır.*” ifadelerini kullanarak kapital düzenin bir sömürü sistemi olduğunu ve faydacı olmanın kendince zorunluluğunu dile getirmiştir. (Soysal, 2001: 227) Temelde yönetenler ve yönetilenler olarak iki ana gruba ayırabileceğimiz kapitalist düzen, insanlara sınıfsal ayrımı daha en başından yapmaktadır. Bireyin içinde öldürülen isyancı ruhu, onun biatçı yönünü güçlendirmektedir. Zira eğer sistemi sorgulamazsa evine ekmek götürebilecektir. Bu sebeple mutlak itaati tercih

edilmektedir. Necmi'nin, polislerin uğraşları hakkında yaptığı eleştirilerden birisi olan; *“Teneke şapkaları kafalarına geçiştirip koşuştururlar. Kızlarından ter damlar. Şimdi şunlardan birini çevirip, ulan şu kışından damlayan terden utan, kaç para alıyorsun, diye sorsan, bön bön bakar. Ne dediğini anlamaz. Öyle alıktır ki bu ufak emir kulları, anaları kesiliyor sanırsın koşuşturduklarında. ... Kapıkulu takımı, ancak büyük adamlara büyük bir şey oldu muydu böyle koşuşturur.”* (Soysal, 2001: 227) sözleri, kurulu dünya düzeninde sosyal itilmişliğe maruz bırakılan bireylerin sosyal yapıya yönelik bakış açılarını bizlere yansıtmaktadır.

Burjuva olmayanlar için hayat biraz daha değişmektedir. Aslında övünülmemesi gereken şeylerle ayrıcalıklılaşmasına böbürlenmek, toplumun kendi içerisinde kabullendiği sınıf sisteminin farklılıklarıdır. Örneğin, romanda Necmi'nin gençlik anıları sırasında geçen hapishaneye düşme kavramı için *“Kimilerinin 'ben Avrupa'dayken' i gibi bir şeydi bu onların mahallesinde, ben hapishanedeyken.”* (Soysal, 2001: 236) sözleri, burjuva ve halk arasındaki bakış açısı farklarını ve suçun ve suçlunun sınıflar arası farklılıklarda belirleyici bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

4.15. Toplumun Ahlâki Çöküntüsü, Düşmüş Kadın Modeli ve Aysel'in Toplumsal Yapıda Karşıladığı Anlayış Tipi

Aysel, toplumun görülmek istenmeyen yüzüdür. Babasının, kendi kızına tecavüzü sonucu dünyaya gelen ve sonrasında sanki kendi suçlarıymış gibi görülüp evden kovulan Aysel ve anne-ablası, toplumun; namus kavramına, sosyal itilmişliğine, değer yargılarının erozyona uğramasına, kadına yönelik şiddete ve her anlamda kimliksizleştirilmiş bir bireyin sosyal hayatta kimlik kazanma çabası adına birer ayna olmaktadır. Aysel, Hacı Doğan'da sürekli ikinci plana atıldığı ve 'piç' olarak kimliklendirildiği bir çocukluk sürmüştür. Dünyaya gelişi ile ilgili yaşanan olaylar silsilesinde, hiçbir suçu olmamasına rağmen toplumun sosyal itilmişliğine maruz bırakılmaları; onun düşmüş kadın olması yönüne bir adım daha yaklaşmasına neden olmuştur.

“Ensest, aile içinde akrabalık ilişkileri nedeniyle evlenmeleri yasalara ya da geleneklere aykırı olan kişiler arasındaki cinsel ilişkiye denir.” (Timur ve Ok, 2001: 69). Bu tür bir ilişkiye maruz bırakılan ablası, kurulu dünya düzeni nedeniyle hem

kendisini hem de kardeş-evladını suç işlerken bulmuştur. Onlar, yaşamlarını sürdürmek adına bedenlerini satmış ve bu yolla geçimlerini sağlamışlardır. Toplumun bu sapkın ilişkiye sessiz kalmasının ve suçu mağdurlara yüklemesinin temelinde, *“toplumun ve kurumların bireyden önce ailenin bütünlüğünü korumaktan yana tutumları”* vardır. (Çavlin Bozbeyoğlu, Koyuncu, Kardam ve Sungur, 2010: 1) Yapılan araştırmalara göre Türkiye’deki ensest ilişkilerde, saldırganların %57’sini öz babalar oluşturmaktadır. Cinsel saldırılar ise büyük oranda çocuklara ve ergenlik çağındaki gençlerimize yönelik olmaktadır. (Çavlin Bozbeyoğlu ve diğerleri, 2010: 5-8) Cinsel şiddete maruz kalan birey, içinde bulunduğu durumu aktarmak istediğinde ise ya olayın üzeri kapatılmak istenir ya da mağdur durumundaki bireye yalan söylemek, tahrik etmek vb. suçlar addedilir. (Timur ve Ok, 2001: 72) Aynı zamanda pedofili ve şiddet ile de eşleştirilebilecek bu durum, toplumun ahlâkî anlamdaki çöküşünü gözler önüne sermektedir. Namus anlayışı ve toplumsal baskının en önemli yapı taşıını oluşturduğu sosyal dışlama ve kirlenmişlik kimliği, bireyin sessiz kalmasına – resmî kurumlara şikâyet hususu dâhil – durumu kabullenip kendine çizilen yolda ilerleyerek hayat kadını olmasına neden olmaktadır. (Çavlin Bozbeyoğlu ve diğerleri, 2010: 17-18)

Anne-ablası, Aysel’i yaşadığı tecavüzün meyvesi olarak gördüğünden sıklıkla eziyet ederek intikamını almaktadır. Yaşadığı olayların ve kendi düşmüşlüğüünün aynısını ona da yaşatarak intikamında son vuruşunu yapmaktadır. Aysel’in daha on bir yaşındayken bedenini satması, toplumun bireye uyguladığı yabancılaştırmayı ve olumsuz anlamda kimliklendirmeyi bizlere göstermektedir. Sevgi Soysal, Aysel karakterinin gerçek anlamda bir kimliğinin (vesika) olmayışıyla ironi yapmaktadır. Toplumun kimlikli bakış açısı, bu durumdaki bireyleri insan yerine dahi koymadıklarını ve yalnızca toplumun uygun gördüğü sıfatlarla soyut kimlikler verilebileceğini aktarmaktadır. Bu soyut kimliklerden bazılarını kabullenmiş ve toplumun uygun gördüğü fahişelik, suçluluk, piçlik sıfatlarıyla yaşamaya başlamıştır. Ona göre etini satmak bir tercih değil zorunluluktan ibarettir. Bir gün karakola getirildiğinde polis memuruna söylediği; *“Şunu iyice sok kafana: Etimi satmadan para versinler, satmayayım. Ama alıcı çıkıyorsa ben ne yapayım? Aç mı kalayım para ödeyecek adam bulduktan sonra?”* sözleri, onun hem sistem eleştirisini hem de yaşamını devam ettirmek için kabullendiği zorunlulukları bizlere göstermektedir.

(Soysal, 2001: 255) Aysel, fahişelik mesleğini bir tür alışveriş olarak görmektedir. Toplumun değer yargıları gereği dışlanmasına rağmen toplumun kendisine müşteri olması ironik bir durum oluşturmaktadır. Karın tokluğu ve barınma gibi ihtiyaçları karşılığında bedenini sunarak gerçekleştirdiği alışveriş, onun için sıradan bir olaydır. Ali ile nezarethane diyaloglarında, Ali'nin ona kurulu dünya düzenini anlatmaya çabalayıp uyandırmaya çalışırken yönelttiği *“Bak Aysel bacı, bu işi yaşayabilmek için yapıyorsun değil mi?”* sorusuna Aysel'in *“Yok, keyfim için. Âlemin herifinin nazı keyif için çekilir mi sanıyorsun?”* cevabı, bu mecburiyetin işaretlerinden birisidir. (Soysal, 2001: 257)

Aysel ve onun gibilerin, toplumda karşıladığı anlayış tipine özgü davranışlarından birisi de polisten korkmaktır. Alt sınıfların, polisten bu denli korkmasının nedeni, polisin haklı olanın değil de statü olarak güçlü olanın yanında olduğunu düşünmeleridir. Ayrıca polislerin kanunları, kendileri ve statüsü yüksek olanlar için esnettiklerine inanmaktadırlar. Bu nedenle de hiçbir kamu kurumuna güvenmemektedirler. *“Lewis, alt sınıf alanlardaki zor yaşam biçiminin, temel özellikleri sorumsuzluk, ilgisizlik, çaresizlik ile okul, devlet kurumları ve polis gibi toplumsal kurumlara güvensizlik olan ve kuşaktan kuşağa geçen bir yoksulluk kültürünü meydana getirdiğini iddia etmektedir.”* (Açıkgöz, 2015: 259) Aysel, polise güvenemeyeceğini birçok defa deneyimlemiştir. Vesikası olmadığı için içeri alınması ve polis amirinin ona sahte vesika çıkartabileceği yerin adresini vermesinde yer alan tezat, karakola götürüldüğünde polislerin tacizine uğraması, kadın şiddetine karşı polisin sessiz kalması, herkesin yüzüne tükürdüğü birinin ölümünde kanunların keskin yaklaşımı onun bu korkularında ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ali ile nezarethanedeki konuşmalarında geçen şu cümleler, bu güvensizliği destekler niteliktedir:

“– Peki, yani, başım derde girse benim. Saklar mısın beni?”

– Kimden?

– Yani ele verir miydin?

– Kime? Hükümete mi?

– Öyle diyelim. Verir miydin?

– Vermezdim. Niye vereyim?

–Niçin?

– *Canım hükümet benim neyim oluyor ki? Ben onu tanımam, o da beni tanımasın. Birbirimize ne hayrımız dokanmış ki? ...*” (Soysal, 2001: 260)

Aysel’in hak arama duygusu bu sebeplerle körelmiş, düzene isyan yerine düzeni kabulleniş yolunu tercih etmiştir. Hakkını arama yönünde yalnızca bedenini savunmuştur. Kendi bedeniyle ilgili ondan izinsiz kararlar alanlara ve bedelini ödmeden bedeninden faydalanmaya çalışanlara karşı hakkını her daim korumuştur. Nitekim; polis karakolunda bir memurun tacizine maruz kalması sonucu verdiği tepki, dolmuşta müşterilerin tacizine uğrayınca verdiği tepki, müşterilerinden ilişkiye girmeden önce istediği çikolataların alınmadığını görünce verdiği tepki ve daha niceleri onun sermayesi olarak gördüğü etinin hakkını koruduğunun kanıtıdır. Uğradığı tüm bu sosyal itilmişliğe rağmen o bir bireydir ve hoşlanma, sevgi, nefret, menfaat gibi hislere sahiptir. Nezarethanede Ali’yi beğenmesi; Ali’nin ise onu bedeniyle değil bireyliğiyle önemsemesinden ötürü duyduğu farklılık hissi, onun bir birey olarak görülmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Zira Aysel de kendisini alışık olmadığı duygular silsilesi içerisinde bulmaktadır. Devrimci bir delikanlı olan Ali, Aysel’e kurulu dünya düzeninin sömürsünü, içinde bulundukları durumun müsebbiplerini aktarmayı amaçlamaktadır. 12 Mart dönemi romanlarının ortak zeminini oluşturan devrimci gençler, siyasi hareketlenmeler ve halkı uyandırma gayesi Sevgi Soysal’ın romanında da varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte Aysel, hâlihazırda edindiği pek çok deneyim sayesinde kurulu dünya düzeni hakkında yüzeysel de olsa bilgi sahibi olmasına karşın, yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı sessiz kalıp, hayatını sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu sebepten Ali’yi de açıkça olmasa da *Robin Hood*’luk yapmakla suçlamış ve üzerine elzem olmayan işlere burnunu sokmanın gereksizliğini düşünmüştür. Bu da onu sistemin biatçıları arasına dahil etmektedir.

5. BÖLÜM: YÜRÜMEK ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ

Ankara'daki farklı kültürlerden insanların aynı havayı solumasını kendi perspektifinden bizlere anlatan Sevgi Soysal, bu romanıyla da insanların ve dönemin sesini duyurmaktadır. Zira onun romanları, gerçek hayattan alıntılarla oluşmaktadır. Bahsi geçen roman, toplumun elli yıllık değişim, dönüşüm ve dejenerasyonunu ele almaktadır. Ele aldığı konular üzerinden toplumsal yapıyı eleştirerek, toplumun kendisini olumlamasında kısmen öncü olmuştur. (Yüce, 2008: 492) O, yazdıklarının gerçekliği ve toplumcu gerçekçilerin yeterli olamamasıyla ilgili “*Önceki kuşağın yazdıklarına, özlerinden çok biçimlerinin cılızlığı açısından karşı çıkmak istedik... Biçimlerin tekdüzeliği, anlatımlarında sadelik adına katlandıkları sıgılık, bütün gerçeklik çabalarına karşılık, yaşamayan bir örnek kişiler götürüyordu kendilerini. Kişiyi yeniden ele alıp yeni baştan yaratmak gerekiyordu bu durumda.*” ifadelerini kullanmıştır. (Soysal'dan aktaran Türkeş, 2013, s.85) Sevgi Soysal'ın ilk romanı olan *Yürümek*, bilindik romanlardaki konu bütünlüğünün aksine parçalı bir yapıyı tercih etmiştir. Fakat bu alışılmadık yapı Soysal'ın; sosyal yapı, kurulu dünya düzeni, cinsiyetçilik, adaletsizlik gibi temelden eleştirdiği konuları bünyesinde tüm gücüyle muhafaza etmektedir. İsim olarak seçilen *yürümek* kelimesi ise gerek romandan bağımsız verilen kısa hikayelerden gerekse olay akışından anlaşıldığı kadarıyla bir simgedir. Sefa Yüce, “*Ona göre yürümek hayatın bütün zorluk ve engellerine direnmek, kararlı ve emin adımlarla geriye bakmadan geleceğe doğru ilerlemektir.*” (Yüce, 2008: 493) ifadesiyle bu simge oluş fikrini destekler.

Romanın girişinde yapılan Samanpazarı betimlemesi, halkın yoksul kesiminin yaşam şeklini ve şartlarını tüm açıklığıyla bizlere yansıtmaktadır. Çağın değişim ve dönüşümü nedeniyle ticari ve sosyal yaşam alanları da bundan nasibini almakta; buna bağlı olarak da bürokratlar, memurlar, askerler gibi devlet görevlileri için yeni yerleşim yerleri meydana gelmektedir. (Zeytin, 2018: 808) Romanın yazıldığı dönemde gerçekleşen köyden kente göç, hem göç edenin uyum sağlayamaması hem de köylü ve kentli arasındaki uyumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Böylece

toplumsal sınıflar daha belirgin hale gelerek romanda bize açıkça yansıtılmıştır. (Yüce, 2008: 490) Bu yansıtma sürecinde yazarın yaptığı materyalist dünya eleştirisi, onun vazgeçilmez roman unsurudur. Bir zamanlar Samanpazarı eşrafının ve eski Ankaralıların çocukluklarını geçirdiği ve anılar biriktirdiği ortam, zaman içerisinde kapitalist sistemin getirisi olan materyalist ve pragmatik anlayışın güç kazanmasıyla satılmaya başlanmıştır. Böylece anılar ve kültür, para karşılığı devredilmiştir. Bu aslında materyalist insanın, para ve onun sağladıkları ile ilintili hırsıyla açıklanabilir. Bahsi geçen satışın Amerikalı ve başka diğer yabancılara olması ise 12 Mart öncesi dönemde mevcut sorunlardan birisi olan Amerikan hayranlığı, asimilasyon tehlikesi ve siyasi karmaşanın bir işareti olarak görülmelidir.

Dönemin siyasi anlamdaki gergin durumları aşikârdır. Sevgi Soysal, “*ülküci devlet*” ifadesiyle devlete bir kimlik vererek bunu açıkça belli etmiştir. Devlet memurlarının sıkça yer değiştirmeleri hasebiyle bir yere aidiyet hissedememeleri, onların kiracı olarak kalma zorunluluklarını da beraberinde getirmektedir. Soysal, bu hususta kiracıların, gurbet duygusunun geçici oluşunu her ay hatırlamak ve bu duyguyu pekiştirmek için bir ev satın almadıklarını düşünmektedir. (Soysal, 1983: 12)

Sevgi Soysal, romanda bulunan kadın karakterler üzerinden toplumun kadın hakkında belirlediği tutum ve davranışları reddeder. Reddettiği bu davranışları ise toplumsal bakış açısında bir temele dayandırarak eleştirir. (Zeytin, 2018: 807) Kadının toplumsal düzende karşılaştığı bazı sorunların günümüzde de varlığını sürdürmesinin esas nedeni, cinsiyetçi yaklaşımların ataerkil düzenle birlikte toplumun kültürel mirası olarak görülmesidir. Kimlikli bakış açısının, mevcutta devam eden bu soruna çözüm arayışları için edebiyat ve sosyolojinin bu bağlamda ortak bir paydada buluşması olağandır. (Zeytin, 2018: 803) Sevgi Soysal’ın romanında belirlediği Elâ karakteri için ise iki farklı rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki Soysal’ın mesai arkadaşı ve Reşat Nuri’nin kızı Elâ Güntekin olduğu yönündedir. İkinci rivayet ise Adalet Ağaoğlu’nun düşüncesi olan Sevgi Soysal ile Elâ’nın aynı kişiler olması ihtimalidir. Gerek Ağaoğlu’nun yazarı yakın olarak tanıdığını ifade etmesi gerekse yazarın eski eşi Barış Sabuncu ile tıpkı romandaki gibi İmroz adasına tatile gitmeleri, ikinci rivayetin ihtimalini kuvvetlendirmektedir. (Yüce, 2008: 486)

5.1. Lakap Takma İhtiyacı ve Gündelik Hayatta Kullanımı

Türkler arasında yaygın olarak kullanılan lakap, “*Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ada denir.*” (Erol Çalışkan, 2016: 104) Bu isimler bireyin fiziksel özellikleri, davranışları veya geçmişte yaşanmış absürt bir olayla ilişkili olabildiği gibi bulundukları çevre, meslek vs. ile de ilişkili olabilmektedir. Sevgi Soysal’ın romanında yer alan lakaplar ise daha ziyade kişinin fiziksel özelliklerine ve kahramanın geçmişte yaşadığı absürt olaylarla ilişkili olan kısma dâhil edilmelidir. Romanda yer alan Sidikli Erol, Etkafa Rıfat, Şişko Aysel karakterleri, lakap jargonunun küçük yaştan itibaren başladığını göstermektedir. Bu karakterlerin gelir seviyelerine bakıldığında, alt gelir gruplarından olduklarını ve bahisleri geçerken isimlerinin önüne muhakkak unvan olarak lakaplarının geldiği gözlemlenmektedir. Bu da isimden çok lakabının önemli olduğunu ve bireyin tanınırlığını artırdığını işaret etmektedir. (Erol Çalışkan, 2016: 105-106)

5.2. Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı kavramı, çok geniş bir yelpazeye sahiptir ve toplumların ortak sorununu oluşturmaktadır. Zira özellikle yaşça küçük çocuklar arasında görülen bu durumun önüne geçilemediği takdirde, ilerleyen süreçte yetişkin olduklarında toplumsal yapıda büyük sorunlara neden olabilmektedir. Bu kavramın tanımını vermek gerekirse en genel haliyle, “... *kışkırtma unsuru olmaksızın aralarında fiziksel ya da psikolojik açıdan güç eşitsizliği olan çocuklardan güçlüünün, karşı tarafa bilerek ve isteyerek, niyetli, kasıtlı, sistemli bir biçimde belli zaman aralıkları ile uyguladığı, zorbalığa maruz kalan öğrenciye korku, endişe veya zarar vermeyi amaçlayan fiziksel, sözel, psikolojik saldırıyı kapsar.*” şeklinde ifade edilebilir. (Işık ve diğerleri, <http://webftp.gazi.edu.tr/kolej/ysf/pdf/yayinlarimiz/AkranZorbaligi.pdf> :7) Tanımda bu hususun, yalnızca öğrencilerin arasında olduğu gibi bir ibare bulunsa da toplum içerisinde tüm yaş gruplarında görülebilmektedir.

Lakaplar genellikle sahibi bulunduğu kişinin hayatını da etkilemektedir. Birey, davranışlarını lakabına göre şekillendirmektedir. Bu durum da akran zorbalığının temellerini atmaktadır. Toplum tarafından geri plana itilmiş, toplum içerisinde mühim yerler verilmemiş kişiler ve bunların çocuklarının sınıfsal farklar nedeniyle

değersizleştirilmesi, kimi zaman isyanı ortaya çıkartır. Akran zorbalığı fiziksel bir davranış olabildiği gibi yalnızca sözel bir davranış olarak da görülebilmektedir. Sonuç olarak bir kişinin kendine olan güveninin kırılmasını sağlayacak olan her türlü kaba söz ve davranış, bu başlık altında değerlendirmelidir. (Yıldırım, 2012: 45 ve 47-48)

Erol, Elâ ve Aysel arasında geçen tartışmada Erol'un Elâ için "*canımın içi*" (Soysal, 1983: 13), Aysel için de "*komşunun piçi*" (Soysal, 1983: 13) demesi üzerine Elâ'yla bir sene boyunca alay edilip Aysel'le alay edilmemesi, bizlere komşunun piçinin değersiz oluşunu ve toplum tarafından bir birey olarak görülemediğini ifade etmektedir. Sevgi Soysal, Elâ'nın bu durumuyla ilgili olarak Elâ üzerinden "*...canının içi olmanın komşunun piçi olmaktan niçin bunca önemli, alay edilesi bir şey olduğunu anlayamadı bir türlü. İleride büyüyünce 'komşunun piçini' takmayan bir toplumda yaşadığını anladı.*" demektedir. (Soysal, 1983: 14) Dolayısıyla piç olmak hiç olmak demektir. Hiçler ise toplumun aksayan yönlerini yani hayalet bireylerini oluşturmaktadır.

Aynı konuyu başka örneklerle değerlendirmek gerekirse Gürbüz, Ataç, Cüneyt ve Atilla'nın Alişan'a dayak atma girişimleri ve Elâ'nın bu girişimi önlemek için Alişan'ın babasına haber vermesi olayını ve Mehmet'in, mahallenin diğer çocuklarından Gâvurkesen Paşa'nın Nuri ve diğerleri ile olan kavgalarını değerlendirdiğimizde, akran zorbalığının fiziksel ve gündeliklik boyutunu görmekteyiz. Akran zorbalığı hakkında yapılan araştırmalara göre hem zorbalık yapanın hem de zorbalığa uğrayanlar; sosyal uyum sorunu, fiziksel ve ruhsal bazı sorunlar, özgüven eksikliği, kendini toplumdan soyutlaması gibi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Akran zorbalığı, pek çok kültürde ve farklı yaş gruplarında görülen ortak bir sorun olarak varlığını sürdürmekte ve günümüzde de önemli bir problem haline gelmektedir. (Ergül Topçu, 2018: 4-6) Toplumsal yapının sağlığı ve geleceği açısından bu problemin daha ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Sevgi Soysal, *Yürümek*'te bu problemi ve psikososyal anlamda meydana getirdiği sorunları ele almaktadır. Bireyin, içinde bulunduğu durumun farkına varıp kendini gerçekleştirmesinin önündeki problemlerden olan akran zorbalığı, aynı zamanda özgürlüğün ve birey olmanın önündeki önemli engelleri oluşturmaktadır. Bu engelin farkına varıp, mücadelesini oluşturan birey, özgürlüğüyle arasındaki en büyük engelini kaldırmış olacaktır. Aksi takdirde, özsaygısı olmayan, depresif ve anksiyete

bozukluğuna sahip bireylerin oluşturduğu, kültürel anlamda erozyona uğramış, toplum sağlığı bakımından ciddi sorunlara sahip bir toplum yapısıyla karşılaşılması kaçınılmazdır. (Kara ve Kaçar, 2017: 117) Nitekim; Mehmet'in özsaygı kaybı, Elâ ve Aysel'in alay konusu olması ve hayatlarının ileriki dönemlerinde yaşadıkları, bahsi geçen bu sağlıksız durumun ispatı niteliğindedir.

5.3. Toplumsal Sınıflandırma

Sevgi Soysal'ın her romanında olduğu gibi *Yürümek*'te de toplumsal sınıflandırmanın izlerini görmek mümkündür. Variyetli bir ailede yetişmiş olması sebebiyle her ne kadar burjuva eleştirisi yapıp yoksul kesimin sesini duyurmaya çalışsa da onların hayatlarını yeterince tanımadığı için ayrıntılara yer vermeyip, yüzeysel geçmektedir. Priska Furrer, bu durumu Soysal'ın burjuva ile ilgili sahip olduğu deneyimin benzerine, yoksul kesim için sahip olmayışına bağlar. (Uğurlu, 2008: 162) Bununla birlikte bu hususta eserler yazması dahi edebi ve sosyolojik bağlamda belge niteliği taşıması sebebiyle önem teşkil etmektedir.

Toplumsal sınıflandırma, hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da varlığını sürdürmektedir. Eğitimin herkese eşit şekilde verilmesi gerekirken, yazılı olmayan pek çok kaide gibi ekonomik sınıflarına göre öğrencilerin ayrılıp, varietine ve zekâlarına göre ilgilenilen bir eğitim modeli uygulanmıştır. (Soysal, 1983: 18) Bu ötekileştirme, yoksul kesimin yabancılaştırılmasına, modern köleler haline getirilmesine, belki de suça itilmesine neden olmaktadır. Toplumun belirlediği iyi aile çocuğu profili, biçimlendirilmiş toplumların ayrıştırma yöntemlerinden birisidir.

Sınıflandırma toplum içerisinde o kadar hâkimdir ki, bu hiyerarşik sınıflandırmayı çocuklar dahi benimsemiştir. Öyle ki Mehmet, arkadaşı Rıfat ile konuşmaları esnasında “*Biz Ankara’da mühendiskene gazetede okumuştun babam.*” demiş ve bu söylemi de büyüklerinin ifadelerinden örnek alarak kullanmıştır. Ona göre bir mesleği yalnızca onu icra eden değil, tüm aile üstlenmektedir. (Soysal, 1983: 16-17)

5.4. Ergenliğin Toplumsal Sistemdeki Yeri, Bireylerin Ergenlere ve Ergenliğe Bakışı

Sevgi Soysal; Elâ, Şükran, Gönül, Esin, Mehmet ve Mehmet'in arkadaşları üzerinden ergenlik çağındaki bireyleri, henüz ergenlik çağına girmemiş bireyleri, cinsiyetlerin ortaya çıkardığı davranışları, bu davranışların karşı cinse yansımalarını ve toplumsal yapıda ergenliğe yaklaşımı aktarmaktadır. Ergenlik sonucu yaşça ve zihnen olgunlaşan birey, yaptığı yanlışları fark ederek hem kendi davranışlarını şekillendirmekte hem de henüz olgunluğa erişmeyen bireye doğru olanı göstermektedir. Bu, aynı zamanda bireyin çevresini düzeltmesi bakımından görülen bireysel etkinin yayılıp toplumsal bir dönüşüm sağlayabileceğini de göstermektedir.

Toplumsal baskı, hayatın pek çok alanında görülebildiği gibi ergenler üzerinde de kendisini göstermektedir. Fiziksel ve ruhsal anlamda yaşanan değişimler, bireylerde cinsellik gibi yabancı olduğu oldukları bir kapının aralanmasına neden olmaktadır. Bu değişim ve gelişim, sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde toplum içerisindeki konumlandırmalarına ve özgür olma isteklerinde, ahlâkî açıdan değerlendirildiğinde ise içinde yaşamış olduğu toplumun ahlâkî öğelerine yaklaşımında eskiye nazaran bazı farklı bakış açılarına yol açmaktadır. (Koç, 2004: 232 ve 236-237) Karşı cinsin beğenisini kazanmanın hâkim olduğu cinsellik-ergenlik ilişkisini, Soysal en basit şekilde şu örnekle nitelendirir: “Şükran’da bir şeylerin değiştiği belli. Ataç’lar, Gürbüz’ler, Atillâ’lar istopta hep onu vurmaya çalışıyorlar. Şükran oynarsa tabii. Şükran oyunu bıraktı mı hepsi bırakıyor. Şükran oynarsa oyun var, oynamazsa oyun yok.”. (Soysal, 1983: 18-19) Bedensel ve zihinsel değişimler, ilgi değişimine de neden olmaktadır. Ergenlikle birlikte yaşanan bu ilgi değişimi, toplumsal yapıdaki kadın-erkek ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Bir bütünün iki parçası olarak varlıklarını sürdürecek kadın ve erkekler; farklı bakış açılarıyla, farklı arzularla, farklı karakteristik ve cinsi özelliklerle toplumlarda bütünlüğün varlığını muhafaza etmesini sağlamaktadır. Beğenilme kaygısı taşıyan her birey gibi, dış görünümüne önem verip yaşam biçimlerini buna göre şekillendirmektedirler. Romanda gözlemlediğimizde Şükran karakteri, arkadaşlarına göre en erken ergenliğe giren ve bu farklı bakış açılarının en erken farkına varan birey olmuştur. Sevgi Soysal, Şükran’daki farklılıkları şu şekilde sıralar: “Ona değişik giysiler dikiliyor artık; oturması başkalaştı; açıldı mı etekleri, kapatıyor hemen. Ötekiler de etekleri açıldı mı,

Şükran'ın sözüyle örtüyorlar artık. Yanakları kızarıyor, sık sık aynı şarkıyı söylüyor Şükran. Dudaklarını yalıyor durmadan. ...O dakikada bir eve gidip saçını tarıyor; oyunların çoğuna katılmıyor; koşmuyor, kemerini sıkıyor, soluğu kesilene dek. Elâ'nın her sözünü, her davranışını kınıyor. Ayıp, Elâ ne yaparsa yapsın çok ayıp." (Soysal, 1983: 18) Olgunlaşan bireyin, toplum içerisinde kendisinden beklenen rollerini değerlendirdiğimizde, cinsiyetçi bir yaklaşımın hâkim olduğunu görmekteyiz. Kızların eteklerini örtmesi, kendini beğendirme çabası, erkeklerle oyun oynama konusunda daha dikkatli davranması, erkeklere göre ahlâkî konulara daha fazla dikkat göstermesi; erkeklerin ise kızlarla duygusal anlamda arkadaşlık kurması, serbest olması, ahlâkî kuralların kızlara göre daha esnek görülmesi, erkektir yapar algısını, ayrıştırmacı yaklaşımı ve cinsiyetçi toplumsal bakış açısını oluşturmaktadır. *"Bu açıdan gelişim dönemleri içerisinde bireylerin, ahlâk konularında en hassas oldukları dönem ergenliğin ilk yıllarıdır, denebilir."* (Koç, 2004: 234-236)

Ergenlik olgusunun faktörlerinden bir diğerini değerlendirdiğimizde cinsellikle karşılaşmaktayız. Toplumun cinsellik konusuna yaklaşımı ve bu konu hakkında konuşması bir tabu olarak görüldüğünden, aynı gelenek çocuklara da aşılmıştır. Evlilikle birlikte cinsellik hakkında detaylı bilgiye erişebileceği, evliliğin cinsellik için bir bilgi anahtarı olduğu anlayışı, ergenlerde cinsellik hakkında fazla bir veriye sahip olmama durumunu da beraberinde getirmektedir. (Tunçok, 2019: 53) Öyle ki bu konunun konuşulması ayıp olarak görüldüğünden, cinsellik hakkında rahatça konuşabilen kişiler ya sosyal itilmişliğe maruz bırakılarak dışlanmış yahut ergenlikte aile içi şiddete maruz kalarak bu konuda konuşmaması gerektiği öğretilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte cinsellik hakkında konuşmanın veya araştırmanın, toplum nazarında cinsiyetçi bakış açısına uğradığı da bilinmektedir. Kadınların bu konuda konuşmaları 'namussuzluk' olarak addedilirken erkeklerin 'ortamına göre' bu konular hakkında değerlendirmelerde bulunmasına müsaade edilebilmektedir. Özellikle ülkemiz gibi kozmopolit bir yapıya sahip toplumlarda, bu gibi farklılıklar görülmesi olağandır. Soysal, toplumun hem kadın hem de erkek üzerinde baskıcı bir tutuma sahip olmasını eleştirmektedir. Toplumsal değer yargıları, gelenekler ve bunlara dayalı oluşturulan kurallar gereği bastırılmış her olgu gibi cinsellik de, kişinin kendisini ifade etmesinin önündeki en büyük engeldir. Yasak olan pek çok şeyin cazip gelmesi gibi, toplum tarafından cinsellik hakkında konuşulmasının yasak olması,

Elâ'yı gizil bir lezbiyen ilişkiye ve kocasını aldatma eğilimine; Mehmet'i ise genelev hayallerine, bu hayalinin ortaya çıkması sebebiyle ailesi tarafından dayak yemesine, geneleve gitmeye, kendisinden yaşça büyük komşusu Serpil Hanım ile cinsel ilişkiye girmeye, kitapçada karşılaştığı kızın yanında incelemek istediği *Playboy* dergisine bakamamaya sürüklemiştir. (<https://www.soylentidergi.com/toplumsal-cinsiyet-tartismalari-isiginda-yurumek-sevgi-soysal/>) Toplumsal değer yargıları gereği cinselliğin veya ilgili içeriğin umuma açık yerlerde konuşulması ve incelenmesi büyük ayıp olarak kabul edildiğinden Mehmet'in bir başkasının yanında -bu kişi uzaktan uzağa hoşlandığı kişidir- erotik içerikli dergilere uzanmaması normaldir. Mehmet'in kendisini sorgulayışı, geleneklere karşı çıkışı ise bu noktada başlar. Hoşlandığı kızı etkilemek için olmadığı biri gibi görünmesi onun kendisini sorgulamasına neden olur.

Mehmet'in sırf arkadaşları arasında saygınlık kazanmak için söylediği geneleve gitme yalanı, Turgay Gündüz'ün Clouse'dan çevirdiği makalesinde de belirttiği üzere "*Cinsellikle meşgul olma, ergenler tarafından kendilerine yönelik ilginin artmasının bir yolu olarak görülmektedir.*" (Clouse, 2000: 736) ifadesiyle açıklanabilmektedir. Ergenlik çağındaki gençler arasında, cinsel anlamda aktif olduklarında grup içerisinde popülerliklerinin arttığı düşünülmektedir. (Clouse, 2000: 736) Özellikle toplumumuz gibi, dini ön plana yerleştiren ve namus kavramına sıkı sıkıya bağlı kalan toplumlarda, cinsel ilişkinin evliliğe kadar ertelenmesi gerektiği baskısının yapılması, bireyi bu davranışa teşvik etmektedir. (Clouse, 2000: 744-745) Her ne kadar popülerlik adına önce yalan söyleyip dayak yemesi, ardından da geneleve gitme deneyimini yaşasa dahi yaptığı değerlendirmeler dikkatli incelendiğinde, toplumun ahlâkî anlamdaki baskısının yine de üzerinde hâkimiyet kurduğu anlaşılacaktır. Rıfat'a yalan söylerken tasvirindeki genelevin Tirebolu'nun en yeni, en lüks yapılarından birisi olan belediye helası olması ve böylece genelevi aslında genel hela; hayat kadını ücretini de bozuk paralarla tasvir ettiğinden genel hela ücreti ile eşleştirmektedir. Böylece toplumun ayıpladığı, değersiz gördüğü bir ahlâkî düşmüşlüğü tasvir ederken hela ile eşleştirmesi, toplumun bu konuda üzerinde kurduğu hâkimiyeti göstermektedir. Yine cinsellik denilince aklına ilk gelen şeyin anne babasının yatak odaları olması da ergenlerdeki bu bastırılmışlığı ve tabulaştırmayı desteklemektedir. Cinselliğin tabu oluşu, pek çok konuda olduğu gibi çocukta yasaklanan şeyin daha cazip hale gelmesini sağlamıştır. Bu durumda gençlerin

cinselliğe olan ilgileri, merak unsuru ve bastırılmışlığın verdiği yetersiz hissetme duygusunu giderme isteği olarak görülmelidir. Bahsi geçen konu, toplumda bir neslin problemi halini almıştır. Duygusal ya da zihinsel anlamda çeşitli problemler yaşayan bireyler de toplumun yapısını derinden yaralamakta ve dejenere etmektedirler. (Yalçın, 2003: 448)

5.5. Gelenek Baskısı, Kimlikli Bakış Açısı, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Bunların Toplumsal Düzene Etkileri

Sevgi Soysal'ın, sosyoekonomik gerçeklerin izlerini gördüğümüz; “*Çantalı kadınların elini tutmayan çocuklar vapurda çiklet sattılar, gazoz sattılar, sandviç sattılar. Çantalı kadınların elini tutan çocuklar, tuttukları elleri çekiştirerek gazoz istediler, çiklet istediler, almayınca anaları, ağladılar. Gazoz satan, çiklet satan çocuklara imrendiler.*” (Soysal, 1983: 32) paragrafında, yaşça akran sayılabilecek iki çocuk grubu arasındaki önemli farklılıklar sezilenmektedir. Varlıklı olmayanların daha çocuk yaşta kapital sistemin acımasız yüzüyle karşı karşıya gelmesi ve oyun çağında çalışma hayatına atıldıklarını; varlıklı çocukların ise isteklerini anne ve babaları kanalıyla elde ettiklerini yansıtan yazar, toplumsal anlamda çocuklar arasında dahi bir sınıf farkı oluştuğunu ve bu farkı oluşturanın kurulu dünya düzeni olduğunu örneklemektedir. Varlıklı ailelerin çocukları, hayata kendi gelir seviyesindeki akranları gibi baktığı için sokak satıcısı çocukların sanki sattıkları ürünleri dilediğince yediklerini düşünmektedirler.

Yürümek romanında dikkat edilmesi gereken diğer bir kimlikleme ve toplumsal düzen eleştirisi ise şüphesiz Sabiha Hanım ve Madam Marika arasındaki dertleşmeler esnasında, Sabiha Hanım'ın baba olmayan evden kız alınmaz tavsiyesi ve Madam Marika'nın bir kadın olmasına karşın namus anlamında bir başka kadını kimliklemeye çalışmasıdır. Bu tip bir düşünceyle, sanki Türk geleneğiymiş gibi, babanın olmadığı bir evdeki kız terbiye görmez yani serbestlikten “orospu olur” yaftası yapılandırılmaktadır. Kardeşinin evlilik dışı münasebetlerini “erkektir yapar” mantığıyla göz ardı etmesi, ataerkil bir toplumsal yapının dönem şartlarında varlığını muhafaza ettiğini işaret etmektedir. Bununla birlikte, Rita'nın evlilik dışı ilişkisine ise tüm halk namussuzluk olarak bakmış ve “orospu” kimliğini uygun görmüştür. Bu kimliği dayandırdıkları sebep ise, “*Baba ocağı görmemiş kızdan hanım çıkmaz.*” mottosudur.

(Soysal, 1983: 39) Bu bakımdan, geleneksel sistemde evlilik dışı cinsel ilişkiye toplumsal cinsiyetle yaklaşıldığını ve bunun sonucunda da kadının olumsuz kimlik edindiğini görmekteyiz. Toplumsal cinsiyetin hüküm sürdüğü benzer bir diğer örnek ise Mano ile komşuları Madam Fofu arasındaki evlilik dışı ilişkinin toplum tarafından bilinmesine rağmen bu hususta kendisine, annesine yapıldığı gibi bir karalama ve olumsuz yönde kimlikleme yoluna gidildiğinden söz edilmemiştir. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin hüküm sürdüğü ataerkil düzen ve onun gelenek haline getirdiği bazı olgulara bakıldığında, kurulu dünya düzeni ve onun yapıp etmelerinden bireyin etkilendiği söylenebilir. Namus veya namussuzluk olarak kavramsallaştırılan durumlar ve toplumun biçtiği değer yargıları, olumsuz anlamda kadını etkilemiştir. Sevgi Soysal, *Yürümek* ile bu çifte standardın ve gelenek olarak görüp benimseyen ataerkil düzen destekçilerinin eleştirisini yapmaktadır.

Roman boyunca değerlendirmesi yapılan bir diğer toplumsal konu cinselliktir. Bu konunun ele alınışı, bireyin içinde bulunduğu şartlara göre şekillenmektedir. Toplum içerisinde her ne kadar cinsellik hakkında konuşmak bir tabu olarak görülse de Soysal'ın aksettirdiği örneklerde aynı cinsiyet grubu içerisinde konuşulduğunda durum bir tabu olarak görülmemektedir. Romanda Şükran Hanım, Madam Marika ve İris Hanım arasında geçen sohbette, Kato'nun cinsel organının yeterince büyüyememesinden, bunun için cinsel organını çektirmesi hususunda tedavi görmesi gerektiğinden ve üvey erkek kardeşi Mano'nun tartışma esnasında söylediği “*Kızlar seni ne yapsın?*” ifadesindeki cinsel organının küçük olmasının kadın gözünde bir eksi olabileceğinden bahsedilmesi, bu hususta önemli örnekler kabul edilmelidir. (Soysal, 1983: 39-40) Benzer örnekleri Mehmet ve arkadaşları da genelev, hayat kadınları, cinsel aktiflikleri konularında hemcinsi akran grupları arasında rahatça konuşmuşlardır. (Soysal, 1983: 33-34) Bu yönüyle genel olarak toplum içerisinde cinsiyet anlamında karışık bir ortamda, mahrem sayılabilecek kadar yakınlıkta olan birinin cinsel hayatı hakkında konuşmanın kabul edilmediği ancak hemcinsi akran grupları arasında rahatlıkla konuşulabileceğini ifade edebiliriz.

Romanın yazıldığı dönemde Elâ; toplumu ve onun yaşadığı, benimsediği olayları sorgular nitelikte bir genç olması yönüyle diğer akranlarından ayrılmaktadırlar. Tanzimat'tan itibaren edebiyatımızda sıklıkla görülen iyi-kötü, aydın-cahil çatışması teması, Sevgi Soysal'ın romanında da etkisini hissettirmektedir.

Yazar, Elâ ve akranları arasındaki anlayış farkını, hayatı sorgulama yönündeki farklılıklarını ve benlik arayışlarını işleyerek, bizlere konunun önemini aksettirmektedir. Elâ üzerinden aktarılan bu farklılıklardan dinler konusu, fikirsel kutuplaşmaların temelini oluşturmaktadır. Yetiştirilen sosyal çevrenin, kültürel özelliklerin, manevî yaklaşımların, dinî motiflerin etkilerinin fazla görüldüğü bireylerde dine hassasiyet de fazlaca görülmekteyken; sorgulayan, aydın ailelerde yetişen bireylerin dinî konularda da sorgulayıcı yapıları dikkat çekmektedir. Rum çocuk Aleko ile Elâ arasında geçen şu diyalog, toplum içi ekonomik ve sosyal sınıfların çocuklar arasındaki yansımalarına ve dinlere bakış açılarına Sevgi Soysal'ın kalemiyle bir nevi kanıt niteliği taşımaktadır:

“

- ‘*Bunlar buraya yalınayak çıkarlar, ayakları acımaz hiç...*’ dedi Aleko. Aleko’nun aptal dindarlığına kızdı Elâ.
- *Acımaz olur mu hiç? Kendilerini inandırıyorlar. Sizi inandırmak için. Sizi inandırıp bedava yaşamak için.*
- ‘*Bir keşişin bizim paramıza ihtiyacı yoktur.*’ dedi Aleko. *Hiçbir şey gerekmez bir keşişe. Bir tanrısı yeter ona.”*. (Soysal, 1983: 41)

Bu sohbetlerinden hareketle aynı zamanda dinî inançları sorgulayan bireyin bakış açısında, dindar görünenlerin dini istismar ettiğini de çıkarmaktayız. Yaptığı iç muhasebe ve dini sorgulamada, kutsiyet kavramını yeni yeni oturtan bireylerde görülen her olayı dinlerle ve Tanrı ile ilişkilendirme durumu görülmektedir.

Romanda geçen Tarlabası, İstanbul’da ekonomik anlamda zorlukların yaşandığı, suç oranı oldukça yüksek olan bir semttir. Nitekim eserde de nispeten bu özellikleri ile ortaya çıkmıştır. Mehmet’in mahalleye girişi ile birlikte dikkat çekilen ilk iki husus sokakların bakımsızlığı ve işportacıların sokaktaki varlığıdır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise Mehmet’in bu mahalleye gidiş amacıdır. Geneleve gitmek amacıyla ziyaret etmesi, mahallenin bu amaca da hizmet ettiğini göstermektedir. Böylece semtin suç ile ilişkisini de kısmen görmekteyiz. Fuhuş amacıyla gittiği semtte, ergenliğin bir getirisi olan, utangaçlık hissiyle yüz yüze gelmiş ve arkadaşlarına kendisini kanıtlamaya çalışma dürtüsüyle gittiği genelevde, hayat kadınının sesini hayatındaki tüm kadınlarla eşleştirmiştir. Cinsellik anlamında gelenek

baskısına uğrayan Mehmet, içindeki merakı aşmak, temelde yaşadığı aşağılık duygusunu ortadan kaldırmak ve ergenliğin getirisi olan hormonal dürtülerini gerçekleştirmek amacıyla, cinselliğe bir ayıp olarak yaklaşan geleneksel bakışı yıkarak geneleve gitmiş ancak yine de içindeki gelenekçi anlayışı aşamamıştır.

Kapitalist sistem topluma empoze edilmiş ve insanlar bir müddet sonra gayriihtiyari buna göre hareket etmeye başlamıştır. Mehmet'in hobi edinmek ve popüler olmak amacıyla gitar çalmayı öğrenme çabasına bir türlü anlam veremeyen Niko'ya göre, hobi edinmek boş ve mümkün olmayan bir uğraştır. Ona göre bir uğraş ekmek için yapılmıyorsa zor ve gereksizdir. (Soysal, 1983: 54-55) Hangi milletten olursa olsun bu anlayışla devam edildiği için, bu düşüncenin gelecek kuşaklara yansması kaçınılmazdır. Sistemin gündelik hayata ve Türk toplumunda çocuklara yansımaları noktasında dikkat edilmesi gereken mottolardan bir diğeri “Seneye de giyersin.” olmalıdır. Orta-alt sınıflarda alım gücünün düşük olması, çocuklara kıyafetleri konusunda kendisinden daha büyük giysiler tercih edilmesine ve onların kararları yerine kapitalist sistemin kararlarının daha önemli olduğu konusuna, daha küçük yaşta alışmasına neden olmaktadır. Böylece kendi kararlarını alamayan, özgüven eksikliği yaşayan bireyler ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış, çocukları hep büyük kıyafetlere hapsedmektedir. Sevgi Soysal bu konuyu romanında; “*Giysisi büyük geliyor, babası küçüklüğünden beri hep büyük diktirmiştir elbiselerini; Mehmet hep küçük kalmıştır elbiselerinin içinde, hep bir şeylerden küçük, bir lacivert elbiseden bile.*” ifadeleriyle ele almaktadır. (Soysal, 1983: 43) Günümüzde de devam eden bu problem, bir bakıma gelenekselleşmek zorunda kalmıştır. Materyalist anlayış o kadar hayatın içerisine yerleşmiştir ki, bireyler arasında daha küçük yaşlarda hâkimiyet kurmaktadır. Böylece toplumsal yapının, kurulu dünya düzenine adaptasyonunu ve sınıf sistemini kabullenışı gerçekleşmiş olur. Romandaki çocuklar üzerinden aksettirilen toplumumuzun çocuklar arasındaki kapital düzeninde “*Kimin bisikletinin vitesi daha iyi? Kim daha çabuk çıkacak tepeye? Kimin bisikleti ne malı? En iyi vitesli bisikletler nerede yapılıyor? Kimin babası en iyi vitesli bisikleti almış oğluna? Kaç para gümrük vermiş üstüne? Bütün bunları her gün sınavan çocuklar, bu çok önemli sorunların yüküyle yarıştılar.*” sözleriyle açıklık getirilmektedir. (Soysal, 1983: 49) Bununla birlikte çocuklar ve ergenler arasında sistem bilinci olan ve kurulu dünya düzenine başkaldırı sergileyen kişi Elâ'dır. Aleko ile konuşurlarken aralarında geçen

pek çok sohbette, Aleko'nun sistem yanlısı bir biatçı; Elâ'nın ise onu uyandırmaya çalışan sistem karşıtı devrimci bir ruh olduğunu görmekteyiz. Aleko, bir kişinin – Nikolai'nin– hayırsever olmasını ve herkes tarafından sevilmesini, kendisine büst dikilmesi ve bu büstün büyüklüğüne dayandırarak, materyalist bir yaklaşım sergilemekteyken; Elâ ise hayırsever kimliği altında sistem yanlılarının kurduğu menfaat oyunlarına değinmektedir. (Soysal, 1983: 50-51) Elâ'nın Aleko'yla, Nikolai hakkındaki konuşmasında aralarında geçen şu diyalog, kapital sistem eleştirisinin belirgin bir örneğini taşımaktadır:

“

— *Yapma, günahıdır, büyük bir Rum'dur o.*

— *Ne büyüğü? Senin baban gibi yoksulları Büyük Yunanistan palavrasıyla uyutup sömürdüğü için mi?”. (Soysal, 1983: 41)*

Sevgi Soysal, roman içerisinde sistem eleştirilerini sıralarken önemli oranda çocukları ve ergenleri kullanmayı tercih etmiştir. Zira ilerleyen zamanlarda toplumun yetişkin fertleri olarak toplumsal yapıyı oluşturacaklar ve belki de içinde bulundukları toplumun anlayışını ve değer yargılarını şekillendireceklerdir. Bu sebeple Soysal'ın bu tercihi, sosyolojik bakımdan haklı bir yaklaşımdır. (Güçlü, 2016: 2) Romanda, Soysal cephesinden yapılan eleştirilerden bir diğeri kimlikli ve ırk bazlı bakış açısıdır. Irkçılık için bir tanımlama yapmak gerekirse, *“insanlar arasındaki eşitliği yok sayarak, üstün gördüğü ırka yönelik haklar tanıyarak onları ayrıcalıklı kılar. Irkçılığı oluşturan temel süreç "öteki" nin yaratılmasıdır. "Öteki" olan topluluk, kendilerinin sahip olduğu olumlu özelliklerin dışında kalarak her zaman değişmeyen olumsuz niteliklere sahip olarak görülür.”*. (Kırık, Öztürk, Saltık ve Orujova, 2018: 16) Diğer tüm fikirler ve eylemler gibi ırkçılık fikri de toplumun geleceği olan çocuklar arasında yerleşmeye başlamış ve uzun zamandır siyasi gerginliğe sahip olan iki milletin -Türkiye ve Yunanistan'ın- çocukları arasındaki bu milli kimlik yarışı, gündelik hayatlarına da yansımıştır. Romanın yazıldığı döneme bakıldığında 1970'li yılların Türk-Yunan ilişkileri, Ege Denizi'nde hâkimiyet meselesi ve Kıbrıs sorunu nedeniyle iki milletin vatandaşları arasında sıklıkla bir kavga üslubu görülmektedir. (<http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa> ve http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-

baslangici.tr.mfa) Öyle ki bu savaş ve siyasi gerilim, çocuklar arasında dahi bir tartışma konusu oluşturmuştur. Sevgi Soysal'ın yansıttığı şu ifadeler bunun açıkça göstergesidir:

“

- *Yunanlılar korkaktır.*
- *Barbarlardan herkes korkar.*
- *Kadınları ve çocukları kim kılıçtan geçirdi?*
- *Kim olacak sizler!”* (Soysal, 1983: 51-52)

Görüldüğü üzere çocuklar arasındaki ideolojik ve ırk temelli tartışma, dönem şartlarının gündelik konuşma diline yansımaları ve toplumsal yapıda yetişkinliklerin kendi aralarında tartıştıkları konuların, çocukları da etkileyerek iz bıraktığını göstermektedir. Toplumsal yapıdaki bu çarpık düşünce, gelecek kuşakları da etkilemektedir.

5.6. Dönem Gençliği ve Üniversiteler

Sevgi Soysal, kendine göre popüler sayılabilecek temalarından birisi olan namus kavramı ve kadınla ilişkilendirilmesine yönelik olarak, roman içerisinde pek çok noktadan eleştiri yapmaktadır. Özellikle dönem gençlerinin üzerinden işlediği bu tema, çifte standardın izlerinin daha net görülmesine olanak tanır. Bununla birlikte az da olsa gençlerin siyasi anlayış bakımından karmaşasına da odaklanır. Mahmut ve Ece'nin davranışları üzerinden aksettirilen hususlarda, dönemin üniversite gençliğinin sosyokültürel durumunu görme fırsatı yakalamaktayız. Aynı zamanda askerî öğrenci olan kantinci Mahmut'un menfaat duygusu, onun bakış açılarını değiştirmiştir. Gündelik her olaya “*benim felsefeme göre...*” (Soysal, 1983: 59) demesi de bu durumun önemli bir nedenidir. Seksist bir yaklaşıma sahip olan ve bunu normal gören bir anlayışa sahip olması, kadını yalnızca cinsel bir obje, bir meta olarak görmesinin alt metnini oluşturmakta ve pragmatik bir yaklaşımla bu durumu kendi cinsel dürtüleri adına kullanmaya çalışmaktadır. Mahmut'un olaylara yaklaşımı, gelenekçi yetiştirmeyi ve genel toplumsal görüşü yansıtmaktadır. Bu anlayışla hareket eden gençler ve toplum; askerî yönetimde gelecek gören, üniversiteye giden bir kızın ahlâken bozuk olduğuna inanan ve milliyetçi bir kimliğe sahip olmaya çalışan kesimi

oluşturmaktadır. Ece'ye, elde edilecek ve cinsel ilişkiye her daim razı bir kimlik yükleyerek, onu toplumun tabiriyle hafif bir kız olarak görmektedir. Ona göre “Ece, anasını gönderip istenecek ağırlıkta bir kız değildi. Atın hafifi, kızın ağırı.” görüşü hakimdir. (Soysal, 1983: 59) Bu seksist yaklaşımının sonucu olarak da Ece için ancak ayarlanıp eve atılacak hafiflikte kız olarak bakmaktadır. (Soysal, 1983: 59) Duruma geniş bir perspektiften baktığımızda “Kadın açısından namus, kadınların uymaları gereken cinsel kurallardır. Bu kurallar ise kadınların evlenene kadar bekâretini korumaları ve evlendikten sonra da kocaları dışında başka erkeklerle cinsel ilişkide bulunmamalarıdır.” (Hamzaoglu ve Konuralp, 2019 :53) Bunlara aykırı davranan, ataerkil toplum düzeninde kötü yola meyilli olarak nitelendirilmektedir. Toplumun namus eşittir kadın algısıyla yaklaşımı, kuşakların ahlâk kavramını ve düşünce tarzını da etkilemektedir. Sevgi Soysal, Mahmut karakteri üzerinden; ataerkil düzenin getirilerinden birisi olan kadın bedeni üzerinde erkeğin hak iddia etmesini, erkeğin kadın bedenini koruma gibi bir durumu vazife olarak görmesini, toplumun namus ve ahlâk kavramlarına bakış açısını aktarmaktadır. (Hamzaoglu ve Konuralp, 2019 :55-57) Ece; giyim tarzı, üniversiteye gitmesi, sesli şarkı söylemesi yönüyle toplumun bu kimlikli bakış açısına maruz kalmış ve kadın olarak namus kavramıyla ilişkilendirilip, geleneksel bakış açısı ve erkek düşüncesi tarafından namussuz olarak kimliklendirilmiştir.

Elâ, üniversite gençliğinin sorgulayıcı kısmını oluşturmaktadır. Eğitim sistemini eleştiren, biatçılıktan uzak, modern görüşlü bir kesimi temsil etmektedir. Kendisini eksik hissettiği şeylere sıkı sıkıya sarılıp yanı başında tutarak, onları unutmamasını sağlamaktadır. Birey, yanı başında yer almasına rağmen farkına varamadığı için eksikliğini hissettiği şeyleri bazen yokmuş sayabilmektedir. Bu, insanın içindeki gayrisahih varlığın oynadığı bir tür oyundur. Elâ ve dolaylı yoldan temsil ettiği dönem gençliğinin farkı ise burada belli olmaktadır. O, “Hegel, Husserl, Marx, Heidegger gezdirerek, dolması gereken boşluğun her an aklından çıkmamasını sağlıyordu. ...eksiğini bilenlerin üstünlük duygusuyla bakıyordu çevresine.” (Soysal, 1983: 61) Bununla birlikte yapılan benzetmelerden hareketle, dinler hususuna farklı bir yaklaşım gözlenmektedir. “Deus ex machina” (Soysal, 1983: 61) benzetmesi, antik çağlardan itibaren eski Yunan ve Roma tarafından kullanılan, tanrı ve dinler sistemini açıklayan bir kavramdır. Buna göre beklenmedik bir şekilde beklenmedik birinin ortaya çıkıp

sorunları çözmesi esastır. (<https://www.britannica.com/art/deus-ex-machina>) Sevgi Soysal'ın Elâ hakkında, dinlere olan bakış açısını gözlemlediğimiz şu sözleri, dönem gençlerinin sorgulayan kesiminin de bakış açısını temsil etmesi yönüyle önem taşımaktadır:

“Bir gün, ansızın gökten, ‘Deus ex machina’ gibi bilgilerin ve doğruların inivereceğini, içindeki çölü yeşertivereceğini bekleyecek kadar akılsızdı.” (Soysal, 1983: 61)

Bu ifadeler, aynı zamanda Sevgi Soysal'ın nihilist yapısının izlerini de taşımaktadır. Zira Elâ'nın bu düşüncesinden dolayı yazarın Elâ hakkında yaptığı akılsız yorumu, kurulu dünya düzenine ve insanlığa karşı olan beklentisizliği ile mutlu sonlara ve ilahi güce olan şüpheciliğini ortaya koymaktadır.

Tüm bunlara karşın Elâ gibi modern görüşlü bir bireyin dahi içinde yaşattığı kimlikleme sorunsalı vardır. Elâ ve onun temsil ettiği gençlik kesimi, her ne kadar eğitim sistemini eleştirse de bu eleştiri bir müddet sonra taşralı-şehirli ayrımına kadar uzanmaktadır. Öyle ki bu durumu hem kişi bazlı hem de kurum bazlı yapmaktadırlar. *“Taşra üniversitesi burası. Ne üniversitesi, taşra yüksek okulu. Burdan çıksa çıksa, taşra okulları için öğretmen çıkar.”* (Soysal, 1983: 62) diyerek bunu açıkça belli etmesinin yanında taşra insanı için ayrı şehir insanı için ayrı bir öğretmeni, kendi görüşünce kıymet takdir etmiştir. Sözlerinin devamında ise yaptığı benzetmeler esasen ironiktir. Taşra insanını ele almasına karşın onların arzularını aktarırken kullandığı ifadeler tam anlamıyla küçük burjuva hayatını yansıtmaktadır. Bu hayat ise her ne kadar reddetse de Elâ'nın yaşamakta olduğu hayatı temsil etmektedir. Genelleme yaparken taşra insanının yalnızca; diploma almak, arkadaş edinmek ve işe girmek amaçları ile üniversiteye geldikleri yorumunu yapmaktadır. Romandaki kahramanlar ve dönem şartları incelendiğinde, söylediği amaçların haklılığı tartışılmakla birlikte, hasret kaldıkları ve eksikliğini hissettikleri şehirli burjuva hayatını kısa süreli de olsa uyguladıklarını ifade edebiliriz. Yapılan *“...sonra da gönül rahatlığıyla dönerler toprak altındaki yuvalarına”* (Soysal, 1983: 62) sözlerindeki köstebek yahut böcek gibi karanlıktaki yuvalarına dönüşleri yönündeki benzetmesi ise bir bakıma kapitalist bir burjuvanın kimlikli ve taraflı bir yaklaşımını göstermektedir. Bu benzetme ifadesindeki karanlık taraf ise şüphesiz eğitim seviyesi genel anlamda düşük,

sorgulamayan, biatçı ve kapitalist sistemin sömürsüne ses çıkarmayan taşra halkının yuvalarıdır. Her ne kadar gelenekle savaşıyormuş gibi dursa da bunun ardında iç benliğinde gelenekleri isteyen bir mekanizmanın varlığının ve yönlendirmesinin rahatsızlığı içerisinde. Bu şartlar altında kendisini sorgulamasının hemen ardından Sevgi Soysal'ın seçtiği kısa kesitlerdeki yarasa örneği, gelenek ve yarasa arasında bir bağ kurulmasına sebep olmuştur. Yarasaların karanlığı sevdiği ve bir kısmının kanla beslendiği hatta bazılarının kendi türünü yediği bilinen bir gerçektir. Sevgi Soysal'ın toplumsal ironisinde de bu anlamda toplumun kapitalist sisteme uyum sağlamış biatçı kesiminin, karanlıksever yani kendini olumlamaya kapalı yönüne değinmiş; kapital sistem yanlısı olmanın başkalarından beslenmek anlamına geldiği noktaya parmak basmıştır. Bu hikayeler, karanlıkseverlerin toplumsal yapının altını oymasını da simgeler. Paulo Freire 'e göre, sistemin insanlar adına belirlediği kurallar, bir bakıma dayatma anlamına gelmektedir. Düzenin, bireye fikirlerini empoze etmesi, zincirleme bir reaksiyona neden olmaktadır. Zira önce insanın insana dayattığı fikirler, bir toplumu etkilemekte; ardından küresel bir etki yaratarak ezen ezilen ilişkisini normalleştirmektedir. Böylece sistemin belirlediği kurallar ve fikirleri benimseyen halk, bu kural ve fikirleri kabullenmektedir. (Freire, 1991: 24) Elâ, gelenekle yaşadığı iç savaşında kendisini sorgulamaktadır. Bu yönü onu diğerlerinden ayıran özelliği kabul edilmelidir.

5.7. Toplumsal Baskı, Bekaret Kavramı ve Evliliğin Sorgulanışı

Sevgi Soysal'ın, romanda kullandığı ara hikayeler vasıtasıyla yarasalaştırdığı gelenek ve gelenekçi toplum, birey üzerinde otoriter bir baskı oluşturur. Mehmet'in ve Elâ'nın davranışlarını şekillendiren de bu çevre baskısıdır. Mehmet'in, toplum tarafından engellenmek suretiyle bastırılmış cinsellik dürtüsü; fantezi dünyasını genişletmesine, hayal gücünü artırmasına ve yaşından daha büyük kadınlara olan seksüel hislerini güçlendirmesine neden olmaktadır. Aynı pencereden baktığımızda, durum Elâ için de farklı değildir. Ondaki bastırılmışlık ise daha ziyade cinsellikten soğumaya, toplumsal baskıyı eleştirmeye ve tek eşlilik görüşüne aykırılığa yönelimi göstermektedir. Çalışma, her ne kadar bireyler üzerinden gidiyor gibi görünse de daha geniş perspektiften baktığımızda izini sürdüğümüz şahıslar, toplumun birer ferdidir ve toplum içerisinde temsil ettiği bir grup bulunmaktadır. Yazarların bakış açısına göre

temsil edilen bu topluluk okurlardır. Okurlar; farklı ruh hallerine, farklı karakteristik özelliklere, farklı sosyoekonomik şartlara ve farklı düşünce yapılarına sahip olduğu için çeşitliliğin dolayısıyla da olaylara yaklaşım farklılıklarının görülmesi normaldir. (Alver, 2018: 93) Unutulmamalıdır ki sosyolojinin ham maddesi toplum ve yaşayışları; toplumun ise çekirdeği bireydir.

Mehmet için cinsellik, bir başarı göstergesi ve övünç kaynağıdır. Bu durum, Mehmet'in kadın erkek ilişkilerinin tamamında görülmektedir. Özellikle evli komşusu Serpil Hanım ile aralarında olan cinsel ilişki, çocukluğundaki genelev diyalogu sonrası ailesi tarafından maruz bırakıldığı şiddet ve ayıplanmalar ile Nuri'nin ona karşı tutumunun bir dışa vurumudur. Zira hayatındaki tüm olayları, Nuri'ye karşı bir intikam özelliği taşımaktadır. Serpil Hanım, burada sadece bir araçtır. Bu anlamda Güzel Zeynep Tunçok'un da benzetmesiyle, Nuri ile kavga sebebi olan tabancayı temsil etmektedir. Böylece Mehmet, bu duruma hakkı olan tabancayı ele geçirmek olarak bakmaktadır. (Tunçok, 2019: 50) Daha geniş pencereden baktığımızda bekâret kavramının iki ucunu da görmekteyiz. Bunlardan birisi bekâretin hem erkekler hem de kadınlar için farklı açılardan da olsa önemli oluşu, diğeri ise bekâretin ritüelleştirilmesi durumudur. Bununla birlikte her ikisinin de ortak noktası cinsiyetçilik altyapıdır. Toplumsal değerler ve arkadaş çevresi tarafından kadınlara, bekâretini koruması gerektiği ve ancak bu şekilde namuslu bir kadın olabileceği fikri dayatılırken; erkekler için bu durum tam tersidir. Erkeklerin, arkadaş çevresi ve hemcinsleri arasındaki popülerliğinin artmasında bakırlığının bozulmasının bir övünç kaynağı olduğu, aksi takdirde ise eziklik hissetmesi gerektiği hissi empoze edilmektedir. Bu ikilem, kadın ve erkeğe toplum tarafından yaklaşımdaki tezatlığı ve cinsiyetçi tutumu göstermektedir. Romanda cinsel deneyimlere bu kadar sık yer verilmesi, kadın ve erkeğin toplumsal yapıda kazandıkları cinsel kimliği ifade etmektedir. Bu kimliği kazanmak için geçirdikleri aşamalar ise onların değişim ve dönüşümlerini simgeler. (Tunçok, 2019: 55) Mehmet'in, yatılı okul arkadaşlarına Serpil Hanım'la olan erotik hikayelerini abartarak anlatması, onun özgüven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Birey, ama gerçek ama uydurma hikayelerle topluluk içinde saygınlık kazanma çabası içerisindedir. Böylece Mehmet de saygınlık savaşının içerisinde yerini almaktadır.

“Elâ kendisine ön görülen hayatı evlenene kadar yaşar ancak kocasını aldatıp boşanmasıyla yeni bir hayata başlama sorumluluğunu alır.” (Tunçok, 2019: 51)

Elâ'nın dönüşümü; evlilik kurumuna, bekâret ve namus kavramına, toplumsal baskıya bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Bu çok yönlü eleştiriler için öncelikle Elâ'nın evlendiği ilk günü ele almak gereklidir. Kendisini bir materyalle eşleyen Elâ, aslında sistemin pragmacı ve materyalist olduğunu bizlere göstermektedir. Evlilik akdinin bir anlamda geleneksel bir sözleşme niteliği taşıdığına inanmaktadır. Kişilerin; sevgilerinin, mal varlıklarının, cinsel aktivitelerinin birbirlerine ait olduğunu gösteren bir iş sözleşmesi mantığı hakimdir. Bu sebeple, evlilik defteri için bir kontrat muamelesi yapmakta ve buna bir anlamda alışveriş olarak bakmaktadır. (Soysal, 1983: 71) Sırf bu nedenle, cinselliği bir beden alışverişi olarak değerlendirip, Bülent ile yatmasını da bir aldatma olarak görmemektedir. (Soysal, 1983: 91) Toplumun evliliğe aynı zamanda cinsel aktivitelerin ve bekâretin teslimiyeti olarak bakışına, kültürel anlamda bir şartlanma ve gelenekleştirme olarak bakılabilir. Elâ'nın, cinselliği basit bir duygu ve beden alışverişi olarak görmesi de toplum kurallarının ve geleneklerin dışında hareket ettiğinin göstergesidir. (Yüce, 2008: 490-491) Elâ ve Hakkı evliliğinde, Elâ'nın evlilik ve toplumun evlilik kurumuna yaklaşımı için yaptığı sözleşme yorumu; “... *tek eşlilik, aileyi bir sözleşme ve kadını tahakküm altında tutan bir zincirdir. Ancak, mülkiyetin ve sınıfların olmayacağı bir toplumsal düzende aşk temelli karıkoca evliliği meydana gelebilir.*” ifadesi ile değerlendirilmelidir. (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf :49)

Toplumların sarsılmaz ve kendisini koruyan kurumlarının başında aile gelmektedir. Bu kurum, toplumsal devamlılığı sağlamaktadır. Ailenin ise alt kurumu olarak bahsedebileceğimiz evlilik kurumunun, tıpkı aile için de geçerli olduğu gibi zaman içerisinde değişip dönüşüme uğraması kaçınılmazdır. Yüzyıllarca ataerkil bir sistem üzerine inşa edilen evlilik, zamanla sosyokültürel ve sosyoekonomik bazı şartların değişime uğraması neticesinde yeniden şekillenmiştir. Bu değişimde, kadının ekonomik hayat içerisinde bir yer edinmesi dolayısıyla evde karar alma hakkını elde etmesinin rolü büyüktür. (Akın ve Aydemir, 2007: 46-47) Geleneksel bir toplum kurumu olan evlilik, “*bireylerin belli yasalar ve kurallar kapsamında yürüttükleri formal ve sürekli cinsel beraberliği içermekte; yaşam boyu arkadaşlık, aşk, bağlılık, destek ve cinsel haz sağlayan bir kurum olmakla birlikte; sadakat üzerine kurulu bağlılığı içeren bir arkadaşlıktır.*” (Çağ ve Yıldırım, 2018: 1028) Bu tanımdan hareketle cinsel sadakat, evliliğin geleneksel anlamdaki temel taşıdır. Toplumsal yapı,

bireyden bu ölçütlere uygun davranmasını ve kurallara uymasını beklemektedir. Elâ ise evlilik kurumunun gerekliliğini, cinsel esareti, toplumsal baskıyı ve tüm bunların yanı sıra toplumsal yapının en küçük ferdi olan bireyi yani kendini sorgulamaya başlar. Romanda Elâ'nın sorgulayıcı tavrı üzerinden bakireliğin bir kutlamayla erkeğe altın tepside sunulmasının gelenekler bağlamında şartlandırıldığına, aksi durumlarda namussuzluk kimliği yüklenerek özgür iradesinin elinden alındığına işaret edilmektedir. Kadının bedeni üzerinde erkeğin söz hakkı olması, ataerkil toplumlarda kabul gören bir davranış şeklidir. Dönem şartları gereği evlilik dışı cinsel ilişki, toplum nezdinde hoş karşılanmamaktadır. Evlilik, ortak bir toplumsal kanıya göre cinselliğin resmiyete dökülmüş şeklidir. İnsanların para verdiği ya da menfaat sağlayacağı şeyden sonuna kadar faydalanması gerektiği, aksi halde kazıklanacak gibi hissetmesi durumu evlilik ile eşleştirilmiş; Elâ cephesinden evlilik yalnızca cinsellik olarak gösterilmiştir. Romanda Sevgi Soysal tarafından yapılan bu anlayışa yönelik eleştirilerde, Elâ'nın eşi Hakkı gibilerin bu alışverişte kârlı çıkmak adına boş vakit geçirmemesi gerektiğine inanmaları hedef alınmaktadır.

Paulo Freire'in düşüncesine göre insan, hangi düşünce sistemine sahip olursa olsun birbirleriyle etkileşim halinde olarak içinde bulundukları durumu fark etme yeteneğine sahiptir. Böylece, kendi hayatı üzerine karar verebilen, içinde bulunduğu karanlığı fark eden ve tüm dünyayı mevcut düzene karşı uyandırmak üzere dönüştürmeyi görev edinmiş bir bireyin varlığı kaçınılmazdır. Kültürel etkileşim vasıtasıyla eğitim döngüsü sağlanmış ve böylece dönüşüm gerçekleştirilmiş olur. (Freire, 1991: 12) Buradaki bahsi geçen bireyin de romandaki karşılığı şüphesiz Elâ'dır. Hem kendisini hem de toplumun yapıp etmelerini eleştiren Elâ, bir bakıma sosyal dönüşüme kendisini adanmış ve buna önce kendisini sorgulayarak başlamış bir bireydir. Kendisini sorgularken ilk farkına vardığı şey, içten içe gelenek bağımlısı olmasıdır. Evde kimsenin olmadığı bir an Bülent'i evde kalması için davet ettiği halde, sonrasında ahlâkî anlamda toplumsal geleneklerine bağlı kalarak onun salonda kalması gerektiğini söylemiş ve her gece olduğu gibi özensiz bir şekilde yatmaya gitmiştir. Elâ'nın evlilik ve cinsel ilişki için kapital sistem benzetmesi yapması, onun bu konularda kapitalist bir sistemin yöneticisi gibi davrandığını gösterir.

Elâ'nın boşanması da evlenmesi gibi anlık bir kararsızlık neticesinde sonuçlanmıştır. Toplum baskısında dolayı evlenen Elâ, özgür bir birey olarak yaptığı

iç ve dış sorgulamalar neticesinde boşanma kararı almıştır. Bununla birlikte boşanma kararında etkili olan olay, eşi Hakkı'yı aldatmasıdır. Elâ'nın bakış açısı, Engels ile bir noktada eşleşmektedir. Ayşen Şatiroğlu'nun ifade ettiği üzere, Engels'e göre “Evlilik eşlerin sınıf durumu üzerine kurulur. Bu bakımdan evlilik her zaman gençlerin kendileri dışındakiler tarafından kararlaştırılan bir eylem demektir. Bu bakışla evlilik bir fuhuştur. Kadının sıradan bir fahişeden ayrılma nedeni, vücudunu bir köle gibi bir seferde satmasıdır. Cinsel aşk, ancak ezilen sınıflar içinde, yani günümüzde proletarya içinde, erkeğin kadınla kurduğu ilişkilerin kuralı olabilir. Tüm antikçağ ve orta çağ boyunca aşıkane ilişkiler evlilik dışında kurulmuştur.” (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf:49) Toplumun, evlilik kurumuna dahi bu denli sınıfsal yaklaşımı, liberal-kapital düzenin toplumsal yapıdaki her kurumu ve kişiyi bir örümcek ağı gibi sardığını göstermektedir. Toplumun en küçük kurumu olan aile, kuruluşundaki sevgi mantığına aykırı şekilde dönüşüme uğrayarak çiftlerin yalnızca ekonomik şartlar dahilinde seçimler yapıp evlenmelerine yol açmaktadır. Bu durum, Elâ'nın sözleşme benzetmesini ve Hakkı'nın hem bu sözleşmenin gereği olarak hem de düğün için harcadığı paranın hakkını sonuna kadar almak istercesine Elâ ile cinsel beraberlik isteğini açıklar. Elâ'nın kendi tezatını, gayrisahih varlığıyla yaptığı hesaplaşmasıyla bizlere aktaran Sevgi Soysal, Elâ üzerinden yaptığı benzetmelerle toplumsal yapıda geleneğin yeri ve eleştirisini roman kanalıyla bizlere ifade etmektedir. Elâ, geleneksel aile yapısı ve gelin modelinin gelenekler bağlamındaki davranışlarını eleştirmiş; bu durumu, “*Kaynanaların öpülesi elleri, kabul günleri, uysal gelin bakışları, gülücükler, titiz bir ev kadını görünme çabaları, yuvayı yapan dişi kuştur numaraları, ovulan lavabolar, tencere karaları, bir hamam böceği gibi kolayca ezilebilir mi?*” (Soysal, 1983: 97) sözleriyle geleneği böcekleştirip hamam böceğini ezerek öldürme metaforunu kullanmıştır. Bu metafor, pek çok yazar tarafından kullanılmakla birlikte anlamsal olarak kapital sistemi, biatçı zihniyeti ifade eden; sorgulama dürtüsünden uzak bir toplumu veya bireyi yansıtmaktadır. (Yüce, 2008: 489) Bu sebeple de inanmadığı bir aile kuran ve toplum kurallarına bağlı olarak yaşayan Elâ, boşandığında geçmişiyile de boşandığını ve tıpkı hamamböceğinin ezildiğinde bıraktığı izleri sildiği gibi geçmişinin de izlerini sildiğini vurgulamaktadır.

1970'li yıllarda sıkça görülen dönem olaylarından birisi olan işçi eylemleri; tüm toplumsal ilişkileri, sınıfçı yaklaşımları, pragmacı hisleri de gün yüzüne

çıkarmaktadır. Sevgi Soysal da romanın ilk basıldığı dönem olan yetmişlerde, Mehmet ve Nuri'nin diyalogları üzerinden bu hususlara parmak basar. Özellikle 1968-1970 yılları arasında gerçekleşen işçi eylemleri, militan tavırların sergilendiği bir kapital düzene karşı savaş haline gelmiştir. Meslekler arası dayanışma, bu dönemde oldukça yüksektir. Zira bu dayanışma ortamının, kapitalizmle mücadelenin ömrünü uzattığına inanılmaktadırlar.(<http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/cenk-otkuner-60ların-ve-70lerin-turkiyesinde-isciler-politika.pdf>: 130-132) Bu mücadele öyle bir noktaya gelmiştir ki bir müddet sonra burjuvazi, sistemdeki avantajlarını kullanarak işçinin haklarını elinden almaya çaba göstermiştir. Özellikle adalet sistemine karşıt fikirli bir anlayış benimseyen ve demokrasiye aykırı bir şekilde yönetime gelen askerî vesayetler; işçilerin hak mücadelesini, sendikalaşmasını, gençlik hareketlerini engellemek adına çeşitli menfur olaylar gerçekleştirmişlerdir. En bilindik olan, 1 Mayıs 1977 yılındaki İşçi Bayramı'nda gerçekleşen menfur olaylardır. Özellikle 15-16 Haziran 1970 tarihinden itibaren ivme kazanan işçilerin kitlesel hareketleri, kapitalist sistemin önemli neferleri olan burjuvaların bir temsilcisi rolündeki dönemin iktidarını rahatsız etmiş ve böylece meclis kanalıyla yasa çıkartıp, kendileri için tehlike olarak gördükleri işçilerin ve eylem yanlısı işçi sendikalarının önüne önemli bir set çekmişlerdir. Türk-İş'in hükümet yanlısı olması ve DİSK'in devrimci tabanlı oluşu, eylemlerin dozunun artmasına sebep olmuştur. İşçilerin sendikalar arası geçişlerine bir denetim ve sınırlandırma getirerek DİSK'in gücünün azalmasını hedefleyen bu yasaı onaylayan dönemin cumhurbaşkanına baktığımızda, askerî vesayetle gelen Cevdet Sunay ismiyle karşılaşmaktayız. Bu da askerî vesayetlerin demokrasi karşıtlığını açıkça gözler önüne sermektedir. (<https://www.cnnturk.com/turkiye/sendikacilik-tarihinde-15-16-haziranin-yeri?page=1>) Sevgi Soysal, romanın yazıldığı dönemdeki işçi ile kapital sistem arasındaki çatışmayı en açık şekilde Mehmet ve Nuri'nin büyüdükleri zaman tekrar karşılaşması vesilesiyle aralarında geçen şu diyalogda açıkça ifade etmektedir:

“... ”

– *Fabrika sekiz saat! Ulan iş mi bu? Sendikaya girdim. Ensem kalındır evel allah, eğdirtmem kolay kolay... Baktık her işin başında ben. Millet sünepe. Göze battık tabii... Partiye girdim sonunda.*

– *İşçi partisine mi?*

– *Yani ele verir miydin?*

– *Ensem kalındır dedik. Ulan fabrikada kendimizi ezdirmemeye karar vermişiz. Mecliste mi ezdirelim!*

– *Yani?*

– *İktidar partisinden çok şükür! Sendikadaki sünepelerin de karnı doydu, kapandı ağızları, sayemizde.”* (Soysal, 1983: 95)

Böylece Nuri, para karşılığında sanki bir alışverişmiş gibi düşüncelerini ve haklarını satmıştır. Ağır iş yapıp, hak ettiği parayı alamayınca sendikalı olan; sonrasında sus payını kabul edip sendikadakilere sus payından bir miktar vererek onları da yanına çeken, faydacı bir bireydir. İçinde bulunduğu ve kabullendiği durum ise kapitalizmin, kendisini ve ideolojisini satın almasıdır. Mehmet’in parti mevzusunda Nuri’ye yönelttiği işçi partisinden olup olmadığı yönündeki sorusunun nedeni, 1965 yılında TİP’in on beş üyeye meclise girmesidir. Romanın aktardığı döneme bakıldığında, sosyalist anlamda mecliste ilk kez bir parti bulunuyordu. (Akman, 2009: 168) Bu nedenle Mehmet de Nuri’nin işçi kimliğinden hareketle böyle bir çıkarım yapmaktadır. Elâ ise Nuri’ninkine benzer durumlar için, “*İhaleler, kontratlar, işini yürütenlerin, işlerin yürütülmesi için bir ay çalışıp boyunlarına takılmış yemlikten saman yiyenlerin kenti.*” (Soysal, 1983: 104) diyerek, dönemin kapitalist yapısını ve toplumun maaş karşılığı birey olmaktan vazgeçip sistem çarkının ezmesine razı olmasını anlatmaktadır. Bu ifadelerde geçen bireyin, maaşı yem olan ve yemi saman olan bir hayvana benzetilmesi; biatçı yapıları sebebiyle itiraz etmez ve düşünmez anlayışlarından ileri gelmektedir. Toplumsal yapıda bireylerin sıklıkla içinde olduğu ancak farkında olmadığı durum olarak karşımıza çıkan bu olay, Sevgi Soysal’ın kalemiyle romanda yerini almıştır. Böylece dönem eleştirisini, toplumu ve sistemi örnek olaylar üzerinden açıkça işlemiştir.

5.8. Zıt Kutupların Birleşmesi: Elâ ve Mehmet

Her ne kadar dış dünyayı eleştirme ve sorgulamaları ortak da olsa, yine de Elâ ve Mehmet’in zıt iki kutup olduğunu söyleyebiliriz. Elâ; fikirlerini açıkça söyleyen, sorgulayıcı ve eleştirel bir yapıya sahip bireyken, Mehmet bu konularda Elâ’ya

nazaran daha biatçı, kapital düzene karşı sessiz kalmayı tercih eden bir yapıya sahiptir. Birliktelikleri hem bir rastlantı hem de zıt kutupların birbirini çekmesi olayıdır. Tanışalı kısa bir süre olmasına rağmen hemen cinsel ilişkiye girmeleri, Mehmet'in süregelen kendisini kanıtlama, özgüven sahibi olma, bastırılmış cinsel dürtülerini açığa vurma isteği olarak nitelendirebilirken; Elâ'nın bu tavrını tıpkı Hakkı'yı Bülent ve ismi belirtilmemiş nice erkeklerle aldattığında belirttiği gibi; evliliğe, toplumsal düzene ve sisteme bir başkaldırı olarak nitelendirebiliriz.

Mehmet ve Elâ'nın ilerleyen süreçte hayatlarını birleştirmesi; geleneksel aile sisteminin de eleştirilerini barındırmaktadır. İkisinin kavgaları ve dış dünya ile ilişkileri üzerinden yapılan eleştiriler, zamanla iki anlayışın birleştiği ve uyum sağladığını gözler önüne sermektedir. Soysal, ekseriyetle üzerinde durduğu bireyin metalaştırılması metaforunu, ikilinin evine misafirliğe gelen arkadaşlarının uyguladığı *“Güler Mehmet'i hep Hakkı ile kıyaslıyor, belli bu. Bir sonraki erkek nedense hep bir öncekiyle kıyaslanır. Bir sonraki kadının hep bir öncekiyle kıyaslanması gibi. Sanki yeni marka bir araba alınmış da bir önceki markayla kıyaslanıyor. Çünkü hep bir eşya alır gibi, bir eşya gibi görülür kadın ya da erkek.”* ifadelerindeki karşılaştırma davranışı üzerinden irdeler. (Soysal, 1983: 113) Bunun sonucunda ilişkiler duygusallıktan uzaklaşıp, daha somut ve ölçmeye dayalı gerçeklermiş gibi algılanmaktadır. İfadelerde kullanılan yeni araba benzetmesi bu metalaştırmanın net bir göstergesidir.

5.9. İmroz Çıkartması

Sevgi Soysal, ada üzerinde hak iddia eden iki ülkeye -Yunanistan ve Türkiye- dönemin şartları gereği yer vermiştir. Romanın basıldığı yetmişli yıllarda ve öncesinde, İmroz yani bugünkü ismiyle Gökçeada üzerinde süregelen bir ırk temelli mücadele yer almaktadır. Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda Türk hükümetinin adayı millileştirme çabası sonucunda, buradaki baskın nüfus Türkler olmuştur. Bu millileştirme için iki dilli okullarda Yunanca yasaklanmış, adaya ve ada köylerine Türkçe isimler verilerek bölgedeki Türk varlığı ve hakimiyeti hissettirilmek istenmiştir. (Babül, 2012: 2-3 ve 28) *“Kıbrıs anlaşmazlığının doruk noktasına vardığı yıl olan 1964'te yaşanan olaylar, hem İmroz ahalisini hem de Türkiye'deki diğer Rumları doğrudan etkiledi. Bu sürecin sonunda 40.000'den fazla (çoğunlukla*

İstanbul'dan) Rum kökenli Türk vatandaşı Türkiye'den sınır dışı edildi.”. (Babül, 2012: 3) Adanın, her iki taraf için de coğrafi konumu bakımından farklı önemleri vardır. Bu sebeple Türkiye, 1964-1990 yılları arasında adayı askerî bölge ilan edip, bazı alanları kamulaştırıp, adaya yatırımlar yaparak varlığını göstermiş ve böylece adadaki varlığını hissettirme, adayı millileştirme ve baskın nüfus olma yolunda adımlar atmıştır.

(https://www.academia.edu/12221550/İMROZ_İMBROS_G%C3%96K%C3%87EA_DA_KITABI?email_work_card=view-paper:28-29) Sevgi Soysal, Elâ ve Mehmet'in tatil için gittikleri İmroz (Gökçeada) üzerinden aktardığı olay örgüsünde; dönemin yukarıda bahsi geçen özelliklerini, kimlikli bakış açısını ve iki ülke arasındaki gerilimi bizlere yansıtmaktadır. Romanda iki ülke ve vatandaşlarının arasındaki gerilimi hissettiren diyaloglardan birisi, şu şekilde cereyan etmiştir:

“– *Stavro niçin söndü kilisenin mumları?*

– *Kiliseden karşı Yunan adasına işaret veriliyor diye ihbar olmuş.*

...

– *Kilise mumlarıyla işaret vermek! Ada o kadar uzak ki buradan... Akıl almaz bir saçmalık bu. ...*

– *Gergin zamanlarda olur böyle şeyler. Aslında herkes bilir karşıya işaret verilemeyeceğini!”* (Soysal, 1983: 125-126)

Diyalogda görüldüğü üzere halkın dar görüşü, dinî ve milli duyguların maskesi altında olduğundan bu durum kullanılmaktadır. Bu ikili gerilim, halkın umurunda olmasa dahi sistemin çarklarını oluşturanlar tarafından önemli olduğundan, kraldan fazla kralcılar tarafından bu durum engellenmek ve insanların kardeşçe yaşaması gerektiği unutturulmak istenmektedir. İmroz'a çıkarma gemisinin yanaşması, askerlerin bölgeye gelişi ve sahilin tel örgülerle çevrilmesi şeklinde sıralanan olay örgüsü, dönemin siyasi gerilimini ve Türkiye'nin İmroz'u (Gökçeada) millileştirme politikasını gözler önüne sermektedir. Romanda geçen “*Boş kumsalın ortası dikenli tellerle çevrilmişti. Tellerle çevrili dört köşe kumsal parçası. Ortasında bir levha: ‘Aileye Mahsustur’.*” (Soysal, 1983: 123) ifadesi ise tam da bahsi geçen yıllarda, Çanakkale'deki 116. Alay'ın 1.taburunun İmroz'a taşınması ve bölgenin büyük bir kısmının kamulaştırılmasını

akıllara getirmektedir. (Babül, 2012: 6) Romanda dönem şartları işlenirken Sevgi Soysal'ın kaleminden çıkan kelimeler, insanların bu şartlar karşısında verdiği tepkileri de saf bir şekilde bizlere aktarmaktadır. Dönemin siyasi gerilimleri ve politikaları gereği alınan kararlar ile çıkarma sonrası Yunan esnafının dükkanlarını kapatıp Yunan tarafına gitmesi, herkesin birbirini suçlaması, bir ötekileştirme ve kimlikli bakış açısını da beraberinde getirmiş; birlik, mutluluk ve uyum içerisinde yaşayan iki farklı milletten insanın birbirini suçlayıp düşmanlık etmesine zemin hazırlamıştır. (Soysal, 1983: 129)

6. BÖLÜM: ŞAFAK ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ İLE BAKIŞ

Çalışmada, yazarın daha önce sosyolojik açıdan değerlendirilen romanlarında, mekân olarak Ankara'nın tercih edildiği görülmekle birlikte bu romanında alışlagelen zinciri kırarak romanın merkezini Adana olarak belirlemiştir. Romanın ilk basım tarihi olan 1975 yılı, bize romanda geçen zamanın 12 Mart 1971 ihtilâli ve sonrasında yaşananlar olduğunu işaret etmektedir. 12 Mart 1971 tarihinde askerî idarenin ülke yönetimine el koyması ve böylece demokrasinin son bulması neticesinde halk üzerinde uygulanan baskı ve fikir sansürü dönemi, romanın zamansal ve toplumsal şartlarının özünü oluşturmaktadır. Dönemin ve romanın iki karşıt anlayış tipi olan milliyetçilik ve devrimcilik arasındaki çatışmanın boyutu o denli fazladır ki yazar, roman boyunca kimlikleme sorununa değinmektedir. Romanın girişinde yapılan şehir betimlemesini tamamlayan yerel halk, bizlere toplumun belli bir kesimi hakkında bilgi vermektedir. Zira romanın başlangıcında yer alan illegal mahalle konsepti, bunu bize ifade etmektedir.

Romanın ele aldığı 12 Mart dönemine biraz daha yakından bakıldığında, yazarın; keyfî tutuklamaları, devrimci idealistlerin düşünce suçunu ve hak arama olarak birleşmelerin nitelendirildiği ayaklanma suçunu, toplumların geleneksele ve sisteme olan bağlılığını, işkenceyi ve toplumun tüm bu olaylara konformist yaklaşımını yansıttığı görülmektedir. Yazar, romanlarında sıklıkla değindiği bir konu olarak burjuva sisteminin baskıladığı insanları ve onların hayatlarını değerlendirmektedir. Özellikle Ali karakterinin ve ailesinin durumu, bunu açıklar niteliktedir.

6.1. Dönemin Kimlikli Bakış Açısı ve Maraşlılık

Sevgi Soysal, roman boyunca hemen her sayfasında bahsettiği Maraşlılık olgusu ve hemşehrilik algısını ele almaktadır. Hemşehrilik ne olduğu konusuna gelindiğinde, TDK buna ilk anlamı olarak “Aynı ilden olan kimse, memleketli.” demiştir. (TDK, 1998: 978) Pek tabii bu kavramı, bu kadar sığ bir ifadeyle tanımlamak yeterli değildir. Esasen hemşehricilik kavramı kentsel bir olgu, bir örgütlenmedir.

Bununla birlikte bahsi geçen kavramı, bir menfaat ilişkisi veya bir toplumsal işleyişin zincirindeki halkalardan biri olarak görmemek gereklidir. Hemşehricilik bunların dışında, aynı kültür, coğrafya ve geleneklere sahip olmak ile açıklanabilir. Bu durum, yabancı bir memlekette insanın güven duygusunu ve aidiyet hissini de yerine getirmektedir. (Kurtoğlu, 2005: 7-10) Bu nedenle de Maraşlı olmalarına karşın Adana’da çalışan Maraşlılar, gurbette olmanın verdiği güvensizliği dağıtmak amacıyla birbirlerine kenetlenmişlerdir. Ana karakterler olan Mustafa, Hüseyin, Ali ve Pol. Me. Abdullah üzerinden kurulan Maraşlılık ve gerekleri, romanda adeta bir yazılı olmayan kurallara dönüştürülmüştür.

Hemşehricilik algısı, beraberinde kimlikli bakış açısını da getirmektedir. Bireyin doğduğu yere göre önem kazanması ve davranışlarının sınıflandırılması, kimlikli bakış açısının önemli bir göstergesidir. Zira hemşehricilik, toplum nazarında “... aynı coğrafi yer olan veya aynı coğrafi yere ait olma hissini taşıyan kişiler arası ilişkileri ve onlar arasındaki bağları ve bu bağlardan doğan çeşitli kimlikleri tanımlar. Bu bağlar kimi zaman toplumsal kimlik düzeyinde iş görür.”. (Kurtoğlu, 2005: 6) Ayça Kurtoğlu’nun da belirttiği üzere genel hatlarıyla değerlendirme yaptığımızda, durumun toplum nezdinde kimlikli bir yaklaşıma neden olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Mustafa, Hüseyin, Ali, Gülşah ve Pol. Me. Abdullah; sürekli Maraşlılık ve özellikleri hakkında düşünüp, hayata adapte etmeye çalışırlar. Bunun sebebi ise şüphesiz, gurbetin oluşturduğu yalnızlık hissiyatının önüne geçebilmek adına bireyin kendine yakın hissettiği bazı özellikleri referans almaktadır. Bu durum ise toplumda kısmen sen-ben ayrımı doğurmakta ve insanları yabancılaştırmaktadır. Böylece, “...birbirlerini tanımayan kişiler, birbirlerinin fiziksel görünüşüne, konuşmasına vs. bakarak bir birlerini coğrafi alana referansla kategorileştirirler ve bir birlerini ‘biz’ ve ‘onlar’ kategorilerinde değerlendirirler. Aynı coğrafi mekâna ait olma hissini taşıyan kişiler arasındaki bağlar kimi zaman kişisel kimliğin konusu olur.”. (Kurtoğlu, 2005: 6) Bir diğer durum da Ziyet’in, eşi hakkında Maraşlı olmadığı için Ali ve Gülşah tarafından aralarına almak istemedikleri ifade edilmiştir. Bu duruma farklı bir açıdan bakıldığında, iki sonuca ulaşmaktayız. Bunlardan birisi toplumsal sınıflandırma olan hemşehricilik ayrımı, diğeri ise kadın her ne kadar Maraşlı olsa dahi erkek Maraşlı olmadığından ve dolayısıyla nüfus kayıtlarında kadının kütüğünün erkeğe aktarılması dolayısıyla oluşan bir kadın-erkek eşitsizliğidir. (Kurtoğlu, 2005: 13)

İsmail Gökürk ve Mehmet Yılmaz, özellikle Maraşlıların bu denli birbirlerine hemşehricilik yapmasını ve memleketleriyle gurur duymasını, “*Maraşlılık ruhu*” (Gökürk ve Yılmaz, 2018: 27-33) ifadesiyle eşleştirir. Bu, Maraşlılar için birlik ve beraberliğin nişanesidir. Pol. Me. Abdullah’ın, tüm roman boyunca Maraşlıları milliyetçi göstermesinin ve komünizmi bölücülük olarak nitelendirip, savunduğu fikirlere ve değer yargılarına aykırı davrandığı gerekçesiyle Maraşlı olsalar dahi; Ali, Mustafa ve Hüseyin’e işkence uygulamasının ve hakaret etmesinin sebebi budur. Bu dönemde kurtuluş günlerinde Maraş’ta kurban kesildiği görülmektedir. Bu İslami bir ritüel olmakla birlikte yazar, kahraman üzerinden bunu milliyetçilik ruhuyla bağdaştırmaya çalışmaktadır. Öyle ki Maraşlılığı ile roman boyunca övünüp meydanlarda kurban kesildiği hikayesini, şu şekilde sıralar:

Cumhuriyet bayramlarında, malul gaziler geçerken gözleri yaşarır gururdan. Çok malul gazi çıkarmıştır Maraş. Maraş’ın adı Kahramanmaraş’a değiştirilince artmıştı gururu. (Soysal, 1983: 174)

Aslanbey ahfadiyız biz. Aslanbey ahfadı olmak, dile kolay. Kurtuluş bayramlarında sokaklardan yağmur seli gibi kan akıtmak. (Soysal, 1983: 176)

Tüm bu ritüelleri milliyetçilikle bağdaştıran Abdullah, yaptıklarını meşrulaştırma çabası içerisinde.

6.2. Kurulu Dünya Düzeni ve Dönemin İkilem Doğuran Yapısı

Sevgi Soysal’ın, romanlarında âdeti olarak uyguladığı sistem eleştirisi ve toplumun aksayan yönlerini, dönemin toplumsal yapısıyla eşleştirerek yansıttığı realistlik örneklerle, *Şafak*’ta da karşılaşılmaktadır. Bu romanında diğerlerine nazaran, siyasi ögeler ve iktidar eleştirisi daha fazla olsa da yazarlık bağlamında geleneksel çizgisini bozmamıştır. Öyle ki 12 Mart döneminde kendisi de düşünce suçundan hapis yatan Sevgi Soysal, siyasi kutuplaşmayı ve toplumsal yapıyı yansıtmaması bakımından güçlü bir kaleme sahiptir.

Şafak romanında bahsi geçen dönemin kurulu dünya düzeni, askerî vesayetler ve burjuvazinin söz sahibi olduğu bir yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Bu nedenle romanda söz sahibi iktidar güç olarak yer alan bu iki yapı, aynı zamanda insanlar üzerinde bir baskı oluşturarak kendi korku imparatorluğunu kurma çabası

içerisindedirler. Romanı dönem şartlarıyla değerlendirmeden evvel, dönem hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Önder Bozkurt'un, Süleyman Demirel'in röportajındaki sözlerinin genel bir değerlendirmesini yaparken kullandığı “*Buna göre 12 Mart; ilk olarak demokratik rejime karşı bir darbedir ve milletin iradesine karşı yapılmıştır. İkinci olarak, darbenin muhatabı hükümet değil rejimdir. Yani, Türkiye'nin yerleşik siyasi rejimi, genel anlamda Cumhuriyet ve özelde ise ülkenin demokratik birikimleri askeri bir darbeyle ortadan kaldırılmak istenmiştir.*” ifadeleri, bize 12 Mart'ın boyutunu, hedefini, işlevini ve kendi kurulu dünya düzenini oluşturma çabasını göstermektedir. (Bozkurt, 2018: 212) Bu dönemde fikirlerin özgür bir şekilde paylaşılması suç kabul edilirken, keyfî tutuklamalarla birlikte düzenin oluşturduğu toplumsal biçimlendirmenin dozu da artmıştır.

Romanın 1975 yılında yazıldığı bilindiğinden, yazar bu dönem hakkında baş kahramanlar Oya ve Mustafa'nın üzerinden 12 Mart öncesinde görülen keyfî tutuklamaları, adlî soruşturmaları ve halkın sindirilerek otorite kurulmaya çalışılmasını aktarmaktadır. Ayrıca asker ve burjuva sınıfı, işçilerin her türlü sendikal hakkını ellerinden alıp toplumsal sınıf ayrımlarını daha belirgin hale getirmişlerdir. (Salep, 2017: 427) Bu dönemde bahsi geçen keyfî tutuklamalara maruz kalan Mustafa, Oya, Hüseyin, Ali, Zekeriya ve Ekrem ile polisin arasında geçen konuşmalarda polisin söylediği “<<Ben polisim. İstedığimi, istediğim yere götürürüm.>> diye kestirip attı Abdullah. Bu cümle, o anın koşulları altında odada bulunan herkese doğru ve karşı konulmaz geldi.” (Soysal, 1980: 61) sözleri, bizlere halk için görev yapması gereken güvenlik güçlerinin keyfî güç kullandığını ve bunun toplum tarafından oldukça olağan bir durum olarak kabul gördüğünü göstermektedir.

12 Mart ve zeminini hazırlayan zaman, ikilemlerle dolu bir dönemdir. Sistemin çarklarını yönetenler, her anlamda bir çelişki çukurunun içerisindedirler. Nitekim Pol. Md. Zekâi Bey, Em. Alb. Muzaffer Bey ve Pol. Me. olarak görev yapan Abdullah'ın sıklıkla kanunları kendi menfaatleri doğrultusunda esnetmesi, bunun açık bir göstergesidir. Kumar oynayan bir emekli albay ve polis müdürü ile romanda geçen “*Bütün Emniyet Zekâi beyin haftada üç gece, hiç şaşmadan, belirli evlerde briç oynadığını bilir. Bu evlerin telefon numaralarını da.*” (Soysal, 1980: 67) ifadelerinden anlaşıldığı üzere bunu bilen bir emniyet teşkilatı, “*Ben senin Abdullah'ının şanlılarına el öptürmüş kadını. İki kız gönderdim mi bütün amir kapıları şırakkadana açılır*

bana.” (Soysal, 1980: 101) diyen bir hayat kadını ve “*Agamin nişanlısini jandarma kaçırdı.*” (Soysal, 1980:152) diyen mahkûm Teberdar bize kanun adamının kanunsuz bir işleyiş içinde olduğunu göstermektedir. Dönemin ikilem doğuran yapısı bununla da sınırlı değildir. Askerin ve polisin söz sahibi olduğu bir anlayıştan bahsedilirken bile bir iki başlılık durumu söz konusudur. Zira dönem içerisinde askerin ülke üzerindeki hakimiyetinin polisten oldukça fazla olduğu, baş kahramanların tutuklanması sonucunda Zekâî Bey ve Abdullah’ın arasında geçen şu diyalogdan anlaşılmaktadır:

“

- *Ne var bunda? Atın hücreye. Sıkıyönetime haber verin. İşinizi ben mi öğreteceğim? Sorguya başlayın... Ben yarın...*
- *Sıkıyönetim haberli müdürüm. Albayım yanımdalar. Sizi bekliyorlar...*
- *Ne söylemiyorsun be sersem! Albayma kahve yap! Nereye aldın? Hay Allahın şaşkını! Odamı aç! Elektrik sobasını yak. Ben geliyorum hemen. ”* (Soysal, 1980: 67)

Görüldüğü üzere ülkede iki başlı bir yönetim olmakla birlikte, devlet içerisinde baskıyla hakimiyet kurmaya çalışan topluluğun asker olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bir albay, içinde bulunulan zaman için bir polis müdüründen statü bakımından daha üstündür. Bu iki başlılık, polisin görevini icra ederken zor duruma düşmesine de sebep olmaktadır. Zira vali ve askerin emirlerinden hangisini uygulayacağı ikilemi, askerî yönetimin mirası olarak suçlulara ve eylemcilere uygulanan orantısız güç, polis karakollarının ve polislerin denetimlerinin askerî idareye devredilmesi dönem için bir ikilem doğurmaktadır. (Dikici, 2017: 104) Oya ve Zekâî Bey arasındaki diyalogda geçen “...*Sıkıyönetim anayasanın kendisi, tek anayasa, anladın mı? Biz sıkıyönetim görevi yapıyoruz, Anayasa görevi... Geceyi gündüze katarak...*” (Soysal, 1980: 77) sözleri hem ikilemi hem de asker eşittir anayasa mantığını açıkça aktarmaktadır. Böylece askerin, polisten hatta kanundan bile üstün olduğu dönem insanlarınca kabullenilmiştir. Bu ikilem hem polisler için hem de vatandaşlar için geçerlidir. Müdahalelerde ve cezaevi sisteminde, askerî sistem kendisini o kadar belli etmiştir ki, sorguda uygulanan şiddet ve sivil cezaevindeki askerî disiplin bunun bir yansıması kabul edilebilir. “*Hazır ol!.. Rahat!.. Rahat dedim! Rahat dedim sana!*” (Soysal, 1980:

97) ifadeleri ve cezaevinde uygulanan işkenceler, askerî yönetimin sivil olan her şeye olduğu gibi cezaevine de sızdığını göstermektedir. Nitekim yazarın da “Ölenler vardı. Ben ölmedim, ama ölenler oldu, ölmek öğrenilmişti yani. Ama işkence? Bunun öğrenilmemiş olduğunu düşünmüştü Mustafa.” (Soysal, 1980: 23) sözleriyle bahsini geçirdiği bu işkenceler sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmiştir.

Lübnanlı Abuzer Bey ile Pol. Md. Zekâi Bey arasındaki alışveriş, dönemin ikileminin bir diğer boyutudur. Bir kanun adamının -her ne kadar karşılığında ne yaptığını bilmesek de- rüşvet olarak iki karton sigara alması, çarpık bir yapının sinyallerini vermektedir. Zira kanun mekanizmasını denetleyen bir teşkilatın önce kendisinin kanunları esnetmesi, toplum bakımından da bir ikilem doğurmaktadır. Bu da kurulu dünya düzeninin içi çürümüş ve kokuşmuş yapısını temsil etmektedir. Kokuşmuş yapının pek çok farklı örneği görülse de özellikle yazar tarafından “...Boynuna asılı kolundaki alçı kurtlanmış. Gepgenç beyinlere, duygulara uygulanmış işkenceleri bu kurtlara dönüştürmüş sanki Çiğdem. Sessizce, yakınmadan alçılı kolunda gezdiriyor, hepimizin herkesin gözlerine sergiliyor onları.” (Soysal, 1980: 97) ifadeleriyle romanda kendisine yer bulmuş kurtlanma metaforu, dönemin kurulu dünya düzeni olan otorite ve darbeci zihniyetin kokuşmuşluğu yansıtılarak açıkça ifade edilmektedir.

Kapital sistem, meslek sınıfları için bir köle-efendi sistemi oluşturur. Böylece ikinci sınıf insan tipini yaratmaktadır. Romanda yer alan briç partisi bölümünde garsonla yaşananlar, Zekâi Bey ve Turgut Bey arasındaki tartışma, Zekâi Bey ve Abdullah arasındaki iletişim bunun birer yansımasıdır. Örneğin; briç partisindeki “Ortağına bozulan Muzaffer Bey, hışmını yöneltecek birini bulur her zaman. Efendisinin bakışları garsonu uyarıyor.” (Soysal, 1980: 65) sözü, Turgut Bey’in Zekâi Bey ile olan diyalogunda Zekâi Bey’in grev konusundaki kanuna yakın yaklaşımının ardından “Gelmiş karşıma kanun diye geveliyor. Sizi niçin besliyoruz ha? Kervan yürüyecekse sizin gibi itlere ne gerek var ha?” (Soysal, 1980: 126) sözlerini kullanması ve Zekâi Bey’in sıklıkla Abdullah’ı gerek insanî gerekse meslekî yönden aşağılaması, romanın yazıldığı dönemde kapital sistemin izlerinin toplumun içerisine yayılması ve böylece toplumsal sınıflar vasıtasıyla yaratılan ikinci sınıf insanın meydana gelişi hususu, romanda sıklıkla kendisine yer bulmaktadır.

Bir başka ikilem ise Doğan'a aittir. Bu ikilem dönemin ve devrimin de ikilemini oluşturmaktadır. Doğan, içine doğduğu burjuva hayatından ayrılarak değişime çaba göstermektedir. Hapiste kavga ettiği zaman, tam olarak bu konuda diğer arkadaşlarıyla tartışma yaşamaktadır. Bu tartışmada “*Bu parayı zaten sizin babalarınız göndermiyor mu? Tepelerine dünyayı yıkmak istediğiniz babalarınız? Madem öyle enayiler, söyleyin onlara, dolambaçlı yoldan değil doğrudan doğruya harekete yardım yapıversinler.*” (Soysal, 1980: 145) sözlerinden anlaşıldığı üzere, inandığı doğrular için kullanacağı finansmanı burjuva babasından alarak, burjuvayı yine burjuvanın parasıyla yok etmeye çalışmaktadır.

Son olarak kanun uygulayıcısı olarak kabul gören polisin dahi kanuna inanmaması, bize dönemin çarpıklığını göstermektedir. Öyle ki Abdullah'ın düşüncesi olan; “*Polislerin tümünde hukuka güvensizlik yer etmiştir. Devletin hukuku istediği gibi çiğneyebileceğine, hakkı koruyan hiçbir kanun olmadığına inanırlar. Kodamanın biri, bir çulsuzun hayatını söndürmek isteyecek de bunu engelleyecek kanunlar olacak; yoktu böyle şey.*” (Soysal, 1980: 176-177) ifadelerinde yer alan güvensizlik, dönemin adalet sisteminin de bir yansımasını oluşturmaktadır. Kanunsuz işler yapan polis; kanunsuzluğun varlığını ve kanunların yalnızca üst tabaka insanlar için varlığını muhafaza ettiğini kabullenmektedir. Abdullah da gerek polis olma hikayesiyle gerekse işkenceci yönüyle kanunsuzluğa sahip çıkmış ancak buna rağmen yine de kanunsuzluktan çekinen ikilemli bir ruh haline bürünmüştür.

6.3. Devrimci Ruh, Grev Hakkı ve Döneme Yansımaları

Özellikle 12 Mart'ı yansıtan dönem romanlarının sosyolojik özellikleri incelendiğinde işçi eylemleri, boykotlar ve halkın kutuplaşması motifleriyle karşılaşılacaktır. Bu nedenle de tarihî ve sosyal içerik bakımından önem taşıyan bu romanlar, edebiyat sosyolojisinin ham maddesini oluşturmaktadır. Özellikle sol anlayışın yansımalarının gözlemlendiği bu romanlarda, hakkını arayanların gördüğü işkence çeşitlerine de yer verilmektedir. (Alver, 2009: 134) İşçi eylemleri konusunda kutuplaşmalar ve sistem karşıtı her olayın sonucunda görülen anti demokratik bir algının ürünü olan işkence, *Şafak* isimli romanda da kendisine yer bulmuştur. Ahmet Alver, içinde *Şafak* isimli romanın da isminin geçtiği *12 Mart Romanında Aile, Yarın Yarın, 47'liler* isimli çalışmasında, her ne kadar yaptığı genellemede “*Bu romanlarda*

işkenceye maruz kalan roman kahramanlarının kendilerine reva görülen zulme çaresizlikle boyun eğişleri anlatılırken, savundukları fikirlerden yine de taviz vermemeleri, üzerine vurgu yapılarak çarpıcı bir şekilde işlenmiştir.” (Alver, 2009: 134-135) şeklinde belirtse de *Şafak* romanındaki Mustafa Öğretmen, ilk tutuklandığında devrimci kimliğinden tavizler verip işkencede, dönemin sistem karşıtı yapılanması olan devrimciler hakkında bildiği tüm sırları deşifre ederek hem fikirlerini satmış hem de daha sonra kendisi gibi nice devrimcinin aynı şekilde birbirlerini açığa çıkardığını öğrenmiştir. Nitekim aynı durum, *Yürümek* isimli romanda Mehmet’in eski arkadaşı Gâvurkesen Paşa’nın Nuri olarak geçen karakterin fikirlerini ve inandığı değerleri mevkii karşılığı satıp bundan nemalanmaya çabaladığı ve böylece devrimci kimliğini hiçe saydığı görülmektedir. (Soysal, 1983: 95)

Siyasi olaylardan mütevellit, grevlerle birlikte işten çıkartmaların dönem içerisinde fazlaca yaşandığı bilinmektedir. Bunun, kapitalist bir düzen içerisinde sistem çarklarının sahipleri tarafından kullanılması kaçınılmazdır. Bu nedenle Sevgi Soysal’ın kaleminde düzen yanlısı roman kahramanlarından Fabrikatör Turgut Bey ve Em. Alb. Muzaffer Bey -sonrasında fabrika müdürü olmuştur- ile İşçi Ali cephesinden bu durum kendisine yer bulmuştur. Örneğin Muzaffer Bey’in, işçiler ve onların çalışma şartlarıyla ilgili haklarını aramaları hususunda kendisine bir bakıma yaşam felsefesi olarak benimsediği kapitalist düzeni şu sözlerinden açıkça kavramaktayız: *“Gözünün yaşına bakmayacaksın, en sevdiği cümle Muzaffer Bey’in. Bir vazife tam yapılmadı mı, suçluyu aramayacaksın, suçlu yirmi kişiden biriye yirmi kişinin topunu cezalandıracaksın. Fabrikada bunu birkaç kez uyguladı ama sendika karıştı araya. Bir işçi yüzünden bir vardiyanın toptan yevmiyesini kestiğinde, grev yaptılar. Patron da sivil olduğundan taviz verdi.”*. (Soysal, 1980, s.180) Görüldüğü üzere hayatın her alanında askerî disiplin ve yönetim baskısı uygulanmak istenmektedir. Benzer bakış açısı, Fabrikatör Turgut Bey için de geçerlidir. O, fabrikasında otorite kurmak için müdür olarak emekli bir albay olan Muzaffer Bey’i seçen ve Pol. Md. Zekâi Bey’in kanunlara bakış açısını kendi aleyhine olduğu gerekçesiyle eleştiren bir sistem muhafızıdır. J.J Rousseau’nun *“İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı”* isimli eserinden yorumlama yapan İsmet Emre, *“Kazanımlarını güce dönüştürenler, daha sonra bu güçlerini ötekiler üzerinde baskı yapmaya dönüştürmüşlerdir; dolayısıyla insanın doğasına yabancılaşması kendiliğinden bir sonuç olup çıkmıştır.”* (Emre,

2010: 76) diyerek, bir anlamda kapitalizmi benimsemiş olan kurulu dünya düzeninin ezen ve ezilen ilişkisini yansıtmıştır. Ayrıca şehirleşmenin insan üzerinde kurduğu sistem ve toplum baskısını da bu ifadeleriyle yansıtan İsmet Emre, böylece Sevgi Soysal romanlarında aktarılan dönemin toplumsal yapısının şehirleşme karşısındaki sorununu ve biatçılığının kaynağını da açıklamış olur.

Ali, olaylara bir işçi gözüyle yaklaşmaktadır. Romanın olay örgüsünün başladığı nokta, Ali için de bir dönüşüm noktasıdır. Yazar, Ali üzerinden toplumdaki işçi sınıfının dönem içerisindeki düşünce değişimlerini iletmektedir. Başlangıçta kendi halinde, sistem tarafından haksızlığa uğrayıp emekliliğiyle ilgili pürüz yaşamasına rağmen hukukî yollardan çözüm aramaya çalışıp direniş göstermeyen bir Ali'den; olayların merkezinde, zorunluluktan da olsa devrimci kimliği kazanan bir Ali'ye dönüşmüştür. Artık o, haksızlığa ve işkenceye maruz kalıp sonrasında alay eder gibi hemşehricilik yapmaya çalışan bir polise *“Ha siktir len!”* (Soysal, 1980: 174) diyebilecek durumdadır. Bununla birlikte fizikî anlamda baskı altından kurtulduğunda, her ne kadar öfkeli dahi olsa yine de hemen fabrikadaki işine gitmiş, gündelik azarını işitmiş ve yevmiye kesintisine boyun eğmeye devam etmiştir. (Soysal, 1980: 204-206) Muzaffer Bey gibiler, toplumu bir sömürü unsuru olarak görürler. Onlar için her şey bir bakıma ast-üst ilişkisinden ibarettir ve ast her zaman üst olanın hizmetinde bir köle, bir metadır. Bu da kapital sistemin bireyi metalaştırması demektir. Nitekim Akdeniz Sanayi'nin kapıcısı olarak çalışan Rüstem'e; *“Kaç kişinin ekmeğini beklediğini biliyor musun ulan it? Yıkıl ! Başka ekme kapısı bul kendine.”* (Soysal, 1980: 204) demesi ve *“Adamın hayatı senin elinde olacak ki itaat etsin.”* (Soysal, 1980: 170) sözleri, dönem içerisinde hakim olan kapital sistemin insan hayatı üzerindeki iki dudağın arasında olma etkisini açıkça göstermektedir. Elbette edebiyatın doğası gereği yazarın kişisel görüşleri, romanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sevgi Soysal'ın iki romanının da içinde değerlendirildiği, işçi eylemleri hususuyla ilgili yazılan *“12 Mart Romanlarında Dönemin İşçi Eylemleri”* isimli makalede, bu hususla ilgili *“Sancı adlı roman dışındaki bütün eserlerde işçi eylemleri desteklenirken bu romanda, yazarın sağ görüşü temsil etmesine bağlı olarak eylemlerin doğru bulunmadığı ve işçilerin tahriklere kapıldığı belirtilmektedir.”* denilmektedir. (Fırat, 2009: 42) Buradan yapılacak iki çıkarımdan birisi Sevgi Soysal'ın romanlarında devrimci hareketin değerli gösterildiği ve eylemlerin meşrulaştırıldığı; diğer çıkarım ise edebiyatın

doğasındaki yazar merkezli sosyolojik anlatıların, taraflı bir aktarıma neden olduğu yönündedir. Nitekim sol görüşe yakın bir yazar olan Sevgi Soysal'ın da devrimci hareketin karşısında yer alması beklenemezdi. Bu nedenle *Şafak* isimli romanda da Soysal'ın diğer romanlarındaki gibi devrimci hareket yüceltilerek kapitalist sistem hedef tahtasına koyulmuştur.

Romanda sıklıkla karşılaşılan konu ise 12 Mart döneminde şüphesiz büyük bir yer kaplamış olan karşıt düşüncelerin savaşıdır. Yazar bu konuda polisleri milliyetçi cephede gösterirken hak arayan ve mağdur durumda olanları devrimci cephede göstermektedir. Bu durumda da kurulu dünya düzenini temsil edenler milliyetçi kesim olurken; halk devrimci kesim olmaktadır. *Şafak* romanında çizilen rollerde sistemin devrimcilere vatan haini olarak bakışı, bunun en net belirleyicisidir. Yazar bu hususta, edebiyatın doğası gereği tarafsızlığını koruyamayıp devrimcilere daha sempatik ve haksızlığa uğrayan taraf olarak rol çizerken; milliyetçi kimlik olarak çizdiği sistem insanına daha zalim bir rol belirlemiştir. Pol. Mem. Abdullah'ın, Pol. Md. Zekâi Bey'in ve Em. Alb. Muzaffer Bey'in düşüncesine göre, hakkını arayan herkes vatan hainidir. Özellikle Muzaffer Bey'in "*Bunların kafası bölücü.*" (Soysal, 1980: 168) söyleminde ve Polis Abdullah'ın "*Şimdi evine komünistleri doldurmak Maraş ruhuna sığar mı? (...) Bu komünistlik gavurluktan bin kötüyken, Ruslukken; Rus zaten gavurun en kötüsü.*" (Soysal, 1980: 175-176) söyleminde ve Zekâi Bey'in "...Sizin vatan millet düşmanlığı ekmenize göz mü yumalım şimdi?" (Soysal, 1980: 120) söyleminde bu husus açıkça görülmektedir.

Son olarak Oya ve Mustafa'yı bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Oya'nın gerçek bir devrimci olarak haksızlığa uğrayanların serbest kalmaması durumunda, kendisinin bedenlen serbest olsa da ruhen onların hakları uğruna vereceği savaşta, en azından onları hatırlayarak ve onlar için mücadele ederek özgür olacağının çıkarımını yapmaktadır. Aksi takdirde ruhen özgürlüğe ulaşamayacağına inanmaktadır. Bu durumda, özgürlüğü ile arasındaki en büyük engel ise şüphesiz kapitalist sistemdir. (Soysal, 1980: 215) Aynı durum değerlendirmesi Mustafa için de geçerlidir. Siyasi suçlar kapsamında tutuklanan Mustafa, serbest bırakıldığında da devrimciliğinden ödün vermemeye gayret etmektedir. Bununla birlikte genel çerçeveden değerlendirildiğinde her ikisi de devrimci olma yolunda çaba sarf etseler dahi pratikte tökezlemeler yaşamaktadır. Oya'nın bu aşamadaki tökezleyişi, ezilen ve sömürüye

maruz bırakılan toplumun hak ve özgürlüklerini savunma çabasına rağmen yine de roman içerisinde ara sıra toplum ile arasına ince bir sınır çekmesidir. Sınır çekişinin nedeni her ne kadar farklı düşüncelere sahip olması olsa da diğer bir nedeni hakkını savunduğu toplumsal sınıflarda bir parçasının olmayışıdır. (Furrer, 2004: 158) Bu konuda Oya tıpkı Soysal’a benzemektedir. (Doğan, 2003: 186-188) Mustafa’nın tökezlemesi ise inandığı değerleri işkenceden zarar görmemek için bırakan dava arkadaşları ve bizzat kendisini görmesiyle başlamaktadır. “*Beni ele verdiler. Yaptıklarımı biliniyordu. Ben de söyledim. Fazlasını söyledim. Nerde başlayıp nerede bitiyordu ihanet?*” (Soysal, 1980: 23) derken dava arkadaşları tarafından uğradığı ihanete ihanetle karşılık vermiş; işkenceden kurtulmak uğruna onların yaptığı gibi bildiklerini anlatmıştır. Tüm bunlara karşılık yine de her ikisi de olaylara devrimci kimlikleriyle yaklaşmaya gayret etmişlerdir.

6.4. Toplumsal Yapıda Kadına Yaklaşım, Kurulu Dünya Düzeninin Uyguladığı Cinsel İşkenceler ve Cinsiyetçi Söylemler

Cinsiyetçi söylemlerle sıklıkla karşılaşan karakterimiz Oya’dır. Nitekim tutuklandığı günden itibaren sürekli ‘orospu’ damgası yiyerek kimliklenen ve bu kimliği layık gören toplumun dayanak olarak gösterdiği; ahlâkî değer yargıları, kurulu dünya düzeni ve toplumun bireyi nasıl gördüğü, kadına yakıştırdığı küçük düşürücü ifadelerden anlaşılmaktadır. Devrimci kimliğiyle sisteme muhalif bir görüşe sahip olduğundan sistem yanlıları tarafından orospu denilerek küçük düşürülmeye çalışılmıştır. Sosyal hayatta kötü kadın veya iyi kadın belirlemeleri, toplumun kadına biçtiği konumu, cinsellikle bağdaştırışını ve kadın bedenini bir meta haline getirdiğini göstermektedir. Bu bakımdan ahlâkî anlamda bir kimlikleme yapılarak namuslu kadın ya da kötü kadın belirlemesi yapılmaktadır. (Bilgin, 2016: 224) “*Toplumlar kadın ve erkek cinsiyetine yönelik birtakım sınırlar çizmiştir. Cinsiyetlere bağlı olarak farklı roller, beklentiler, hak ve sorumluluklar belirlenir. Kadınlardan ev işleri, kocasına, ailesine bağlı olması, namusuna söz gelmeyecek şekilde davranmaları beklenirken, erkeklerden ise ailesinin ihtiyaçlarını karşılaması, koruyup kollaması, ev dışı işlerde yer alması beklenir.*” (Akkaş, 2019: 115) Toplumun belirlediği bu cinsiyetçi çizgide Oya, erkeklerle eşitçe konuşup oturabildiği ve evde oturup çocuk bakarak veya eşine hizmet ederek bir hayat sürmek yerine doğru bildiğinin arkasında durduğu için sistem

ve dolayısıyla sistem yanlısı toplum tarafından ötekileştirilmiştir. Böylece toplum nezdinde yabancılaşmaya maruz bırakılmıştır. Anti modernist düşünen toplum kesimi, ataerkil düzenin oluşturduğu zemine dayanarak, kadının erkek meclisinde bulunmasını orospuluk olarak atfetmiştir. Öyle ki romanda bu konuda Zekâi Bey'in Mustafa'yı sorgularken kullandığı “*Niye kıızıyorsun? Sevgilin mi yoksa? Siz zaten birbirinizin karısıyla...*” (Soysal, 1980: 122) ifadesi, hem kadının erkekler meclisinde bulunmasının abes olduğuna hem de devrim hareketinin ucuzlaştırılma çabasına işaret eder. Bu durum, kültürel kodlarımızda yer alan kadın-erkek eşitsizliğini ve kadın eşittir namus anlayışını bizlere yansıtmaktadır. Dönemin bu husustaki anlayışı, Zekâi Bey ve Oya'nın arasında geçen şu diyalogdan anlaşılmaktadır:

“

- *Ne işiniz var onca erkek arasında?*
- *Kadınlar da vardı?*
- ...
- *Ahlak zabıtası mısınız yoksa?*
- ...
- *Akşam akşam orospuluğa ha?”* (Soysal, 1980: 76)

Tüm bu farklı ve dik duruşunun gerçekleşmesinde, feminist bir birey olması da önemli bir etkidir. Bununla birlikte yine de “*Ya bu gece hastalanırsam? ... Bir vücudu bile, nice gizleri olan, utandırıcı bir şey gibi taşıyan kişi, çoğunluğun kavrayamadığı, ayıpladığı, kötü gördüğü düşünceleri, inançları nasıl savunabilir?... Az sonra Abdullah beni burdan çıkarıp aydınlık bir yere götürdüğünde rezil olacağım. Benden orospu diye söz eden Abdullah'ın karşısında. Durumun utancıyla kendimi savunamayacağım.*” (Soysal, 1980: 72) ifadelerini kullanarak toplumun bu konudaki bakış açısını ortaya koyduğu gibi cinsiyetçi yaklaşımın kendisini dahi bastırdığını gözler önüne sermektedir. Toplum, regl olmayı ayıplanacak ve utanılacak bir hastalık olarak gördüğünden, kadınlar bu konunun gizil kalması gerektiğini düşünmektedir. Oya da bu konuyu hastalanmak olarak nitelendirip içinde olduğu duruma dahi aldırmadan regl olup olmadığına dair genel kontrol yapmaktadır. Bunun nedeni ise toplum tarafından ayıplanmamak, mahcup olmamak içindir. “*Doğum ve regl bir anormallik ve hastalık olarak değerlendirilmektedir. Kadın bu bedeni ile zillet*

(düşkünlük), pislik, kirlilik, bulaşıcılığa göndermede bulunan bir kavram, eşiğe ilişkin bir kategori olarak da temiz ve düzgün eril kimliğin sınırlarının dışındaki bir alana işaret etmektedir.” (Bilgin, 2016: 223) olarak yorumlayan Rıfat Bilgin, toplumun kadına ve onun biyolojik döngüsüne olan yaklaşımını aktarmaktadır. Bu durumda Sevgi Soysal’ın romanındaki Oya karakteri üzerinden, konuyla ilgili toplumsal yaklaşıma da değinilmiş olur. Regl döneminin diğer bir cinsiyetçi yansıması ise Zekâi Bey ve Oya arasındadır. Zekâi Bey, Oya’nın sorgusunun hemen ardından koltuğa bakınca aklından geçirdiği şu sözler, bize kadının cinsel anlamda şehvet duyulması bir araç olarak görüldüğünün kanıtıdır: *“Odada bir iki gezindi. Az önce Oya’nın oturduğu koltuğun önünde durakladı. Kan lekesi vardı koltukta. Bir an korktu. Yoksa bileğini falan gizliden. Yok canım turp gibi, domuz gibiydi. Hemen ne olduğunu kavrayıverdi. Sırttı. Karnında bir kıpırtı duydu. Orospu! (...) Alacaksın böylesini, tutacaksın saçlarından... İçinde kabaran şehveti güçlülükle bastırdı.”* (Soysal, 1980: 113)

Oya dışında cinsiyetçilikten etkilenen bir diğer karakterimiz Ziynet’tir. Onun gördüğü muamele hem toplumun hem de erkek hegemonyasının izlerini taşımaktadır. Ataerkil toplumlarda sıklıkla gözlenen bu husus, kadın bedenini namusla ilişkilendirmekte ve kadının bakireliğini koruyup eşine saklaması gerektiği anlayışını benimsemektedir. Ziynet’in evlendiği ilk gün eşiyle cinsel ilişkileri aktarılırken bahsi geçen şu ifadeler, kadının evlenene kadar bekâretini koruması ve evlendikten sonra eşinin hizmetinde bir birey olması gerektiği algısının hakim olduğu anlaşılmaktadır: *“İlk gece Ziynet’i soymamıştı bile Zekeriya. Önce orasını kabaca çimdiklemiş, sonra, zorlamasıyla boşalması bir olmuştu. Ardından ‘az yana çekil kız’ diye Ziynet’i iteleyip çarşaftaki kanı incelemişti.”*. (Soysal, 1980: 54) Edilgen birey olan kadın karakteri yani Ziynet, etken birey olan Zekeriya’nın bir metası olmaktan ileri gidememektedir. Bu durumda Rıfat Bilgin’in yorumuyla aktarılan toplumsal kabullenişlerden, beden en kendisine sahip olması gereken ve erkeğin bu anlamda bir muhafız olduğu anlayışı Ziynet ve Zekeriya’da da kendisini belli etmektedir. (Bilgin, 2016: 221-224)

Değerlendirmenin bir diğer unsuru da toplum nazarında kadının görev ve sorumluluklarının erkeğe bakmak ve onu beslemek olduğu algısının yatmasıdır. Bu algının anlaşıldığı *“Ziynet’le ikisi oturmadılar sofraya. Ziynet’in mangalda pişirdiği köfteleri erkeklerin önüne doldurdu. Hasan’a da ayırdı köfte. Kendisiyle Ziynet’e ayırmadı. Hele bir erkekler yesin. Yemeği iştahla çiğneyen erkek avurtlarını*

seyretmek, görevini yapmışlık duygusu verir Gülşah'a." (Soysal, 1980: 25) sözleri, toplumsal yapımızda ataerkil bir kültürün mirasından mütevellit kadının dönem şartlarında ikinci sınıf insan muamelesi görmesi anlamını taşımaktadır. Bu sorunu kabulleniş ise toplumun sorunlara çözüm bulmasına engel olmaktadır. Romanda eşitsizliğe ve kadın bedeninin bir araç olarak edilgenleştirilmesine karşı durmak yerine bunu kullanan kadınlar da yer almaktadır. Mahkumlardan Asuman ve diğer hayat kadınları, kadını metalaştırıp cinsel bir obje olarak lanse edip ucuzlaştıran bir tavır sergilemektedirler. Kadın ve erkek arasındaki diyalogu seks tabanlı bir alışverişe indirgeyerek hemcinsleri hakkında kullandığı "*orospu kısmısı*" ve "*karı*" tabiri ile kadın cinsel organı hakkında kullandığı "*...cık*" kelimesi genel anlamda kadının aciz gösterilmesine sebebiyet vermiştir. (Soysal, 1980: 100-101) Buradan hareketle dönem içerisinde kadınların da büyük bir ikilemi olduğunu anlaşılmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra dönem şartları bakımından toplumun sessiz kalarak destekçisi olduğu kurulu dünya düzeni yani askerî vesayet, cinsiyeti kadın olan suçlulara cinsiyetleriyle ilişkili aşağılayıcı yöntemler kullanarak işkence etmektedir. Örneğin üç polis tarafından makatına cop sokularak işkenceye maruz bırakılmış Sema'nın durumu (Soysal, 1980: 86) ve mahkumlar arasında konuşulan "*Askeriyede seni de copladılar mı abla?*" (Soysal, 1980: 87) cümlesinden anlaşıldığı üzere, daha niceleri bu aşağılayıcı tutuma maruz kalmıştır. İşkencecilerin bu eylemi gerçekleştirirken copla erkek cinsel organı anlamını yüklemesi ise kadın cinsiyetinin aşağılandığının açık bir göstergesidir. (Soysal, 1980: 86) Darbeci idarenin işkenceci tavrı, onur kırıcı ve tacizci yanı, cinselliğe dayandırılarak kadın ve erkek ayrımcılığının izlerini taşımaktadır. Sema'nın ifadeleriyle; "*...o üç herif, copu zorla makatıma sokmaya kalktıklarında, doğa da cinsellik de korkunç şeyler olarak göründüler gözüme. Cinsellik insanın en bayağı yanıymış gibi. Cinsellik olmasa, beni döverler evet, elektrik verirler, tırnaklarımı sökerler... Ama bunlar atlatılabilir, bunlardan sonra, şimdi duyduğum tiksinti duyulmaz asla. Böyle utanılmaz... Sonra istekleri olunca... bayılmadan önce...bir alkış sesi duydum... Sonra biri... 'cooooooop!' diye bağırdı. Aynı, hani maçlarda, çılgın kalabalığın, kendinden geçerek 'gooooool!' diye bağıışı gibi*" (Soysal, 1980: 86-87) yaşanan bu taciz ve işkencenin birleşim olayı hem dönemin işkenceci yapısını hem de sapkın bir işkence modeli geliştirmesini gözler önüne serer. Öyle ki yapılan bu cinsiyetçi ve küçük düşürücü

işkenceyi bir oyun haline getirerek başkasının acısı ve utancı üzerinden bir eğlence aracı çıkartırlar. Nitekim bu işkence stiliyle yalnızca sapıkça bir eylem olarak Sema'nın ırzına geçmek değil aynı zamanda fikirlerinin de ırzına geçmek ve böylece fikirlerini aşağılamanın peşindedirler.

Sevgi Soysal'ın dönem şartlarında dikkat çektiği kadının konumu hususu, çocuklarda da kendisini göstermektedir. Dönemin baskın erkek kültürü, temel hak ve özgürlüklerimiz arasında yer alan eğitim hakkında da etkisini hissettirmektedir. Anadolu'da sıklıkla karşılaşılan bu sorunun, romanın yazıldığı dönemde de izlerini görmekteyiz. Yıldırım, Beltekin ve Oral'ın ortak çalışmasında yapılan saha araştırmasında, elde edilen verilerden birinde belirttikleri “*Özellikle kırsal bölgelerde aileler kız çocuklarını okula gönderme taraftarı değiller, ailelerin kızlara kıyasla erkek çocuklar konusunda daha fazla beklenti içinde oldukları gözlemlendi. Bu tercih bölgede kızların erken evlendirmeleri ile ilgili olduğu dolayısıyla zaten evlenecek olan kızların okula gitmeleri gereksiz görülmektedir.*” (Yıldırım, Beltekin ve Oral, 2018: 792) ifadesi, özellikle Anadolu'da kadın ve erkek arasındaki ayrımın daha çocuk yaşta başladığına işaret etmektedir. Bu durumu destekleyen görüşlerden bir diğeri de Akif Emiroğlu'na aittir. O da bu konuda, “*Eğitim konusunda cinsiyet ayrımının yapılması ve kırsal kesimdeki eğitim hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle kız çocuklarının eğitim düzeyi düşüktür. Gerçekten, geleneksel geniş ailede artan eğitim olanaklarından öncelikle erkekler yararlanmaktadır.*” (Emiroğlu, 2006: 87) ifadelerini kullanarak eğitimde cinsiyet eşitsizliğinden bahsetmektedir. Yazarımız; Ali'nin kendi kızını ortaokula göndermek yerine Mustafa'yı okutmasını, toplumsal yapıda erkek çocuğunun daha fazla desteklendiğini, erkek çocuğunun bir umut olarak görüldüğünü ve refah dolu bir geleceğin teminatı olarak erkek çocuğun kabul görüldüğü bir tablo çizerek dönemin Türk aile sisteminin kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik politikasını vurgulamaktadır. (Soysal, 1980: 19)

Romanda kadın konusunda vurgulanan bir diğer nokta ise hayat kadınları ve toplumdaki konumlarıdır. Cezaevindeki hayat kadınlarının söylemleri dışında, romanda Adana'daki hayat kadınları üzerinden Türkiye'de hayat kadını ve onun toplum nazarında gördüğü değer anlatılmaktadır. Adanalı erkeklerin, karılarına karşı vicdanlarını rahatlatmak için sus payı niteliğinde aldığı altın bilezikler, roman içerisinde kendisine yer bulmaktadır. “*Adana erkeklerini memnun etmek için*

sarışınlığa zorlanan kadınların teni daha da esmer şimdi. ... Beyrut yolcusu iş adamları Koza otelinden çıkıp arabalarına bindiler. Geceyi ve viskiyi paylaştıkları kadınları görmezden gelerek.” (Soysal, 1980: 158) ifadeleri üzerinden hayat kadınlarının yaşamları ve kadın bedeninin metalaşması aktarılırken, yine kadın ve erkek üzerine dönem değerlendirmesi yapılmaktadır.

Romanın son bölümünde Oya’nın tacize uğraması da toplumun kadını arzulanacak bir araç olarak gördüğünün kanıtıdır. Ensesinden “*Tatlı ye de tatlı tatlı si..l!*” (Soysal, 1980: 212) şeklinde laf atan ve hemen arkasına kadar sokularak onu taciz etmek için yol arayan bir sapık, dönemin problemlerinden birine parmak basmaktadır. Toplumsal bir problem olan ve gerçekleştiği toplumdaki kadınları etkileyen taciz, hem toplumsal bir suç hem de bireyin kimlikli bakışı anlamına gelmektedir. Cinsel taciz olarak adlandırılan bu şiddet türünün içeriği, çok geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Yelpaze içerisinde; fiziksel temas, küçük düşürücü söylemler, cinsel şakalar, sarkıntılık gibi unsurlar yer almaktadır. Peki bu duruma sebep olabilecek husus nedir? Bu soru için yapılabilecek sosyokültürel çıkarım, bizleri yine ataerkil yapıya ve cinsiyet ayrımcılığına götürecektir. (Durmuş, 2013: 20) Erkeğe toplumsal yapıda daha fazla özgürlük bahşedilmesi, bu durumu sonuna kadar kullanabileceği gibi yanlış bir algıyı da beraberinde getirmektedir. Böylece bu haksız özgürlüğünü kadın üzerinde de kullanan bir cinsiyet modeli ortaya çıkmaktadır. Oya’nın tacize maruz kalması, bu konuda Soysal tarafından dönem için yapılmış güçlü bir eleştiridir. Kadını kullanılabilir bir araç olarak gören kesim, sırf istediği için birine tacizde bulunma hakkını kendinde görebilmektedir.

Muzaffer Bey’in eşi de edilgen bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Kocasının hizmetinde, isimsiz, sadakat ve itaat duygusuyla, adeta bir emir eri gibi ben olmaktan sıyrılıp kendini adayın bir kadındır. Muzaffer Bey’in gündeliklik sarmalıyla dolanmış bir gününün aktarıldığı bölümde geçen şu sözcükler, bize kadının değersizleştirildiğini göstermektedir: “*Elinde kahve tepsisiyle karısı. Yıllardır, yıllardır olduğu gibi. Sevgisiz ama alışık köpekler gibi. Uykulu gözleriyle bir günaydın bile demeden, ama hiç unutmadan kocasının sabah kahvesini. Muzaffer bey için önemli olan da sadece kahve (...) Karısını, sabah kahvesi gelmeden önce düşünür. Kahveyi getirip getirmeyeceğini, görevini şaşırp şaşırmayacağını saptamak için.*” (Soysal, 1980: 167) Aynı durum Zekâi Bey’in karısı için de geçerlidir. O da isimsiz ve

etkisizdir ancak aralarındaki önemli fark Zekâi Bey'in karısını sevmemesidir. Buna rağmen sevmediği karısıyla cinsel ilişki kurarak kocalık vazifesi düşüncesini pekiştirmektedir. (Soysal, 1980: 113)

Tüm örneklerde görüldüğü üzere kadın, toplumda erkeğin hizmetinde ikinci sınıf bir birey olarak yer almaktadır. Toplumsal bir soruna parmak basan Sevgi Soysal, kadının Oya gibi kendi kimliği için savaşmasını ve Oya gibi kendi iç hesaplaşmasını vermesi gerektiğini, yarattığı kadın rol model üzerinden göstermektedir.

6.5. Dönemin Romana Yansıyan Siyasi Zemini

Romadaki siyasi zemine, özellikle kapital sistem eleştirileri üzerinden değinilmiştir. Kapital düzenin yansımaları olarak görülen kurulu dünya düzeni, sistem karşıtları ile sıklıkla bir mücadele içerisinde. Bu bağlamda 12 Mart'ın derin izlerinin görüldüğü romanda, kapitalizm ve dış güçlerin sistem üzerindeki etkisi görülmektedir. Karakolda Zekâi Bey'in Mustafa'ya ifadesini yazması için bıraktığı kâğıt ve kalem, bu eleştirinin sembolik olarak varlığını gösterdiği andır. Mustafa'nın, üzerinde "*Made in USA damgasına*" (Soysal, 1980: 130) takıldığı kalemle ifade yazmak istememesi ve "*USA damgalı kalemi bırakıp sehpa, kendi kalemiyle...*" (Soysal, 1980: 130) ifadesini yazması, 12 Mart dönemine etki eden ABD ve kapitalist düzene işaret etmektedir. 12 Mart Muhtırası'nda ABD'nin etkisi olduğu konusu, sol cenahın savunduğu bir husustur ve Türk Hükümeti yetkilileri ile muhalefet partilerine mensup milletvekilleri tarafından ABD'nin, dönemin hükümetinin düşmesinde etkisi olduğu savunulmaktadır. (Başlamışlı, 2018: 357 ve 370-374)

Adnan Menderes'in asılması hadisesini değerlendirmek üzere devreye giren cuntanın savunucusu Em. Alb. Muzaffer Bey, bunu meşrulaştırma çabasıdadır. Muzaffer Bey, dönemin cunta idaresinin alkışçısı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bakımdan cuntacı idare bir anlamda Muzaffer Bey ile eşleştirilebilir. Bu düşünce sistemine göre işçilerin özlük hakları uğruna eylem yapmaları, vatana ihanet olarak değerlendirilmektedir. Olaylara köylüler ve işçiler gözüyle bakmak yerine sistem muhafızı olarak bakmayı yeğleyen Muzaffer Bey, köyden kente göçün ve hakkını aramanın suçlusu olarak gördüğü Adnan Menderes'in idamını doğru bulmaktadır. (Soysal, 1980: 166-167) 12 Mart döneminde yapılan yargılamalarda Menderes'in idamına karar verilmesi, askerî idarelerin keyfî kararlarını ve mutlak iktidar olma

mücadelesini yansıtmaktadır. Tuğçe Erdoğan'ın şu yorumu dönemin önemli bir yansımasıdır: *“Türk siyasal tarihin dönüm noktası olan bu idamlar etkilerini günümüze kadar taşımıştır. Yönetimden memnun olmayan askeri kanadın, seçimle başa gelmiş olan bir hükümeti devirmeye çalışması ve iktidarın başındakileri idamla cezalandırması Türk demokrasi tarihinin bir buhranı olmuş nitekim daha sonra da askerler yönetime el koymayı istedikleri gibi şekillendirmeyi kendilerinde hak görmüşlerdir.”*. (Erdoğan, 2017: 104) Kendisinin emekli de olsa asker kökenli olmasından ve bulunduğu konuma bu statüsü sayesinde ulaşmasından dolayı, askeri ve askerin kanunsuz idamlarını meşrulaştırma çabası içine girmektedir. Dönemde karşılaşılan askerî yönetimler halkı sindirmiş, keyfî gözaltı ve idamlar patronun kim olduğunu halka hatırlatmıştır. Onun Akdeniz Sanayi Fabrikası'nda müdür olması da bu nedene dayandırılmaktadır. *“Bu memlekette her işin başına asker getireceksin, bak nasıl yürür işler. Herkes görevini, sırasını, rütbesini, haddini bilir. Astın üste itirazı yoktur ve olamaz da askerlikte.”* (Soysal, 1980: 168) ve *“Sen işçiysen bu topografyadaki yerini bileceksin.”* (Soysal, 1980: 168) sözlerinden hem kendisini halktan üstün gördüğünü hem de fabrika müdürü oluş gerekçesini anlaşılmaktadır.

12 Mart, döneme öyle çok damgasını vurmuştur ki roman içerisinde yer alan çocuk oyunlarında dahi polis ile devrimci arasındaki kovalamaca ve dönemin bu ayrılmaz kutupları arasındaki kavga hakimdir. Hüsrev ve Hasan arasında gerçekleşen oyunda geçen şu diyalog, siyasetin toplum üzerinde bıraktığı etkiyi göstermektedir:

“

- Teslim ol!
- Kimsin len?.
- Sıkıyönetim.
- Tabancayı nereden kopturdun?
- Teslim ol len anarşik!
- Şuu baa virse bir!
- Kıpırdama len! Hakkat tabanca bu!
- Essah mı? Vursaa!
- Essah vallaa. Amcam getirdi.
- Amcan pulis mi?

- *Yok len, anarşik. Deniz Gezmişgil’le Yılmaz Güneygil’in dostu. Bu tabancayı onlar virmiş.*
- *Yok deve.*
- *Yalan diyel lan! İnanmazsan gel de Mustafa amcama sor.”* (Soysal, 1980: 49)

Çocuk oyunlarında dahi sıkıyönetim ve demokrasi yanlılarının savaşı görülmektedir. “*Anarşik*” (Soysal, 1980: 49) olarak nitelendirilen devrimci kişiler, dönemin devrim hareketiyle anılmış isimlerdir.

Siyasi gerilim, ülke içerisinde o denli artmıştır ki insanlar görüşlerine ve ırklarına göre kimliklenmeye başlanmıştır. Nitekim içilen sigaranın markasından dahi bir siyasi ideoloji mesajı verilmektedir. Romandan edinilen izlenime ve yazar tarafından karakterlere çizilen siyasi imajlara göre bir değerlendirme yapıldığında Pol. Md. Zekâi Bey’in Öğretmen Mustafa’ya “*Birinci ha? Komünist sigarası?*” (Soysal, 1980: 118) demesi ve Mustafa’nın sergilediği “... *Zekâi Bey’in içtiği Kent’e şöyle bir göz atıyor. Bakışını yeterli bulup susuyor.*” (Soysal, 1980: 119) şeklindeki davranışı, metaya anlam yükleme yapıldığını ve siyasetin toplumdaki her şeyi ele geçirdiği gibi materyalleri de ele geçirdiğini göstermektedir. Yine roman içerisinde yer alan Kürt tipi için kullanılan önyargılı ifadeler, toplumun ırk temelli bir kimliklemeyi benimsediğini göstermektedir.

7. BÖLÜM: HOŞ GELDİN ÖLÜM ROMANINA EDEBİYAT SOSYOLOJİSİYLE BAKIŞ

Hoş geldin Ölüm isimli roman, Soysal'ın tamamlayamadan vefat ettiği eseridir. Bundan dolayıdır ki eser ilk olarak her ne kadar 1980 yılında basılmış olsa da roman tamamlanamadan vefat ettiği göz önünde bulundurularak 1976 yılı ve öncesinde yazıldığı varsayılmaktadır. Dönem şartları değerlendirilirken de bu tarihler dikkate alınacaktır. Ayrıca yazar, romanı tamamlayamadan vefat ettiğinden ve roman üzerine yapılmış çalışmaların sayısal olarak az olması nedeniyle eldeki veriler yetersizdir. Bu nedenle çalışmada bu roman için ayrı ayrı başlıklar açmadan tek çatı altında değerlendirme yapılacaktır. Çalışmada romanın 1988 yılında yapılan üçüncü baskısından faydalanılacaktır.

Romanda yer alan dönemin sosyolojik öğeleri; öğrenci eylemleri, kadın-erkek eşitsizliği, gecekondu hayatı ve devrimci kimliktir. Tüm bunların etkileşim içerisinde olduğu konu ise toplumsal yaşam şartları ve dönemin ikilem doğuran yapısıdır. Sevgi Soysal'ın tüm romanlarında ustaca uyguladığı toplumsal eleştiriler, bu romanda yukarıdaki öğeler üzerinde şekillenmektedir.

Siyasi anlamda askerî müdahalelerle dolu olan bu dönemde gerçekleşen olaylar, yaşanan öğrenci eylemlerini de açıklamaktadır. Devrimci kimlikle eşlenebilecek eylemler, dönem için bir kimlik kavramına da yol açmaktadır. *Hoş Geldin Ölüm* romanının yansıttığı döneme daha yakından baktığımızda Ömer'in "*Mitinglerde başımıza gelenleri unutmayalım. Sendikalar, çığ gibi büyüyen bir gençlik kitlesini tamamıyla karşılarına alamazlar.*" (Soysal, 1988: 54) sözlerinden, sendikalaşma ve mitinglerin ivme kazandığı anlaşılmaktadır. M. Kubilay Akman bu durumla ilgili, dönem içerisinde sendikacılığın hızlandığını ve bunun da ülkedeki tüm kesimlerce toplumsal sorunların çözümü için bir zemin oluşturduğunu ifade etmektedir. (Akman, 2009: 168) Romanın kahramanlarından Ömer ve Sema, devrimci gençlerin toplumdaki yansımalarıdır. Hemen hemen tüm olaylar bu iki devrimci karakter üzerinden aktarılmaktadır.

Sema, dönem içerisinde yaşanan orantısız askerî gücü anlatmak ve polisle askerinin eş zamanlı olarak müdahaleleri için “... her şey onca yürüyüp gidiyor bu öğlen de. Ömer’in polis, komando kollaması bile. (...) Sema artık öğrendi bunu. Komandoların ne zaman ve niçin dehşet saçtıklarını da” (Soysal, 1988: 12) cümlesinde geçen “dehşet” ifadesini kullanmış; ayrıca polis ve askerinin görev alanlarını aynı sınırlar içerisinde belirtmiştir. Dönem içerisinde sıklıkla karşılaşılan bu durumla ilgili Seda Yıldız, doktora tezinde “Suçu önleme ve suça müdahalenin yerini suçla savaş mentalitesinin aldığı yarı askeri biçimli polislik bürokrasisinde bu yüzden polisin suça ve suçluya müdahalesinde orantısız güç kullanımı ve şiddet artışı gibi sonuçlarla karşılaşmak olasıdır.” ifadesini kullanmıştır. (Yıldız, 2015: 42) Nitekim Sevgi Soysal’ın bu romanında da diğerlerinde olduğu gibi işkence konusu kendisine yer bulmuştur. Roman içerisinde, bir başka işkence yansıması olarak Ömer’in işkencede Sema’yla oturdukları evin adresini söylemesi ve aynı sayfada yer alan “Sema, Ömer’in daha önce işkencede konuşmuş arkadaşları hakkında neler söylediğini unutmamıştı oysa, daha o kadar zamanı olmamıştı.” (Soysal, 1988: 14) cümlesi örnek gösterilebilir. Bu durumda romandaki olaylar her ne kadar tamamlanmamış olsa da Sevgi Soysal, yazılarındaki geleneğini bozmayarak sıklıkla devrimciler ile kurulu dünya düzeninin dönem şartlarındaki yöneticileri olan askerî idareyi karşı karşıya getirmektedir. Toplumla halkın karşı karşıya getirilişlerinden bir diğeri ise Hatice’nin “(...) biz oğlumuzu esker ocağına gönderdik mi? Şimdi kendi uşağım nasıl esir almış bu ocak?” (Soysal, 1988: 31) sözlerinden anlaşıldığı üzere dönem içerisinde yapılan tutuklamalardan halk yeterince rahatsızdır. Aktarılan rahatsızlık, bir anlamda sözlü olarak kurulu düzeni sorgulama ve başkaldırı olarak da görülebilir. Zira sorgulayan birey, düzene karşı gelmektedir.

Dönemin devrimci kimliği ile eşleştirilebilecek bir diğer konu ise bireyin içinde olduğu durumla savaşı yani değişim ve dönüşüme olan direncidir. Dönemin devrimci yapısını temsil eden Ömer ve arkadaşları, kendi burjuva yaşam standartlarıyla sıkı bir mücadele içerisine girerek gecekondu hayatını öğrenmek üzere orada yaşamaya ve onların hayat standartlarını paylaşmaya karar verirler. Böylece hem ezen-ezilen ilişkisini bozup haklı olarak gördükleri ezilen sınıfı daha yakından tanıyıp savunmakta hem de kendi değer yargılarını uygulayıp içsel bir çelişkiye düşmenin önüne geçmek amacındadırlar. “Oradaki yaşantıya ayak uydurmak asıl amacımız,

birbirimizle birlikte olmak değil, oradakilerle kaynaşmak yavaş yavaş... (...) Onlarla aynı işlere gidebilmek aynı yaşam kavgasını paylaşabilmektir amacımız. Bu olmadıkça...” (Soysal, 1988: 47) cümlesinden anlaşıldığı üzere, dönemin devrimcileri gerek fikirsel gerek ekonomik anlamda, standart bir hayata sahip olan halk ile ortak bir paydada buluşmanın gerekliliğine inanmaktadır. Bununla birlikte her ne kadar Ömer’de bariz olmasa da devrimci arkadaşlarında görülen burjuva standartları ile savunduğu düşünceler arasındaki çatışma, Sevgi Soysal’ın diğer romanlarında da sıkça başvurduğu bir toplumsal eleştiridir. Nitekim Ömer’in arkadaşlarının gecekonduda oturup mantı yemesi hadisesinde, Ömer’in temsil ettiği devrimci grup için yaptığı öz eleştiride; *“Biz istediğimiz kadar onlarla sınıfsal bağlarımızı koparmağa çalışalım, en azından tencere tencere mantımlarla peşimizdeler.”* (Soysal, 1988: 51) ifadelerini kullanması, devrimcilerin sınıfsal bağlarını koparmaya çalışma isteklerinin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir. Zira içinde yer almadığı bir topluluğu savunması, inanmadığı değerler uğruna yaptığı bir mücadeleyi gösterir.

Kadın erkek eşitsizliği konusu Sevgi Soysal’ın tüm romanlarında izlenen ortak bir konudur. Bu romanda ise Sema ile Ömer’in evliliğinde hem devrimcilik rolüyle hem de aile reisi rolüyle Ömer’in etkin söz hakkı olduğunu görülmektedir. Öyle ki arkadaşları Cem dahi bu konuda *“Sema’nın göstereceği davranışı, Ömer’in kararı olarak yorumlar, o kadar.”* (Soysal, 1988: 17) diyerek bu tür bir eşitsizliği benimsemektedir. Bu anlamda yapılan eşitsizliği, Akif Emiroğlu şu cümlelerle ifade eder: *“Güçlü bir aile reisi otoritesi ve disiplinin var olması nedeniyle, aile reisi konumundaki erkek, üretim sürecinde ve aileyle alınacak kararlarda tek söz sahibidir.”* (Emiroğlu, 2006: 88). Emiroğlu bu tespitiyle, geleneksel aile yapısında erkeğin konumu ve karar alma mekanizmasındaki etkinliğine işaret eder. Romanda karşılaşılan bir diğer eşitsizlik olayı Hayriye Hanım ile eşi Sefer Bey arasında yaşananlardır. Hayriye Hanım, her ne kadar eşinin yaptığı mesleği bırakması gerektiğini düşünse de bunu açıkça dile getirmekten korkmaktadır. Bu eşitsizlik, saygı kimliğine bürünmüş bir korkudur. Eserde, gelenekselleştirilmiş bir kabulleniş olarak kadına şiddetin ve her konuda söz hakkı olmayışının birer yansıması anlamında *“Hayriye, kocasına, «Herif bu işi bırak, bunda yarar yok.» diyemez; kocasına yol çizemez, hele hele söylenemez. Bunu yaparsa, Sefer, o kimselere kolay el kaldırmayan, gecekonduda kadınlarında paralarını toparlamayı bir türlü beceremeyen, onların*

sövgülerini, yalanlarını kurnazlıklarını sineye çeken Sefer, Hayriye'ye bir tokat patlatıverir. Böyle, bunun böyle olması gerektiğinden inandığından sadece. Köyde böyleydi, erkek işine karışan kadına, bu tokat atılmalı. İçi yansa da atar bu tokatı Sefer. Ve bunca yıldır, kimse engelleyememiştir bunu. Tokatı atar, sonra arkasını dönerek uyur, yemek yemez.” (Soysal, 1988: 23-24) satırlarına yer verilmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere, özellikle dönemin köy ve gecekondu yaşamında kadın ikinci plana ötelenmiş, eşitlik anlamında etkenliği azaltılarak erkeğin boyunduruğu altına girmiştir. Kadın kendi fikrini söylediği anda erkek tarafından şiddet uygulanarak erkek otoritesi yeniden tesis edilmiş ve böylece baskın güç erkek cinsiyeti olacak şekilde bir cinsiyet eşitsizliği kültürü dayatılmıştır. Bu dayatma ise gelenekçi toplum tarafından bir kabullenışı de beraberinde getirmiştir. Akif Emiroğlu, bu konuda “*Kırsal yörelerde (...) kadının erkek tarafından gerek aşağılama, azarlama, tehdit etme gibi sözselsel, gerekse tokatlama, dövme, itip kalkma ve yaralama gibi fiziksel şiddete maruz kalması doğal karşılanmaktadır.*” (Emiroğlu, 2006: 88) ifadelerini kullanmıştır.

Sosyolojik bir olgu olarak kadın- erkek ilişkileri hakkında diğer bir eşitsizlik meselesi ise kadının bir namus ve cinsellik objesi olarak görülmesidir. Anadolu insanının yaklaşımını temsil eden Hasan’ın; “*Bıraktı seni değil mi? Seni almayacağını biliyorsun baci, o burjuva piçinin!*” (Soysal, 1988: 34) sözlerinden hareketle, kadının alınabilecek bir meta olarak görüldüğü toplumun, kadın ve erkeğin nikâhsız birlikte yaşamasını hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. Krizi fırsata çeviren Hasan ise zaten âşık olduğu kadının içinde bulunduğu şartlardan faydalanarak hem evlenip duygusal anlamda tatmin sağlamak hem de Sema’nın toplum gözündeki namusunu temizlemektedir. Nitekim toplumsal yapıda hiçbir aile nikâhsız olarak birlikte yaşamış bir kıza namuslu gözüyle bakmamaktadır. Soysal’ın bu romanında geçen şu ifadede, toplumsal yapıda kadına yaklaşım ve kadının namus ile ilişkilendirilmesi aktarılmaktadır:

“*Ömer'in ailesi, almaz bu kızı alır mı? Hasan, elinde olsun olmasın, Sema'nın Ömer'le evlenmesi ne kadar işine gelmezse gelsesin, soruna, burjuva oğlunun bir masum bacıyı kirletmesi açısından bakmadan edemiyor; bunu bilip daha da öfkeleniyordu.*” (Soysal, 1988: 35)

Toplumsal yapıda kadına yüklenen sorumluluklar, erkeklere göre farklılıklar göstermektedir. Kadına yüklenen sorumluluklara bakıldığında bebek doğurmak, bebeğe bakmak, ev temizliği gibi işler yüklendiği görülmekte, böylece kadının sosyal hayattaki etkinliği de azaltılmaktadır. Bu azaltma, Sema'nın yaşam şekli üzerinden aksettirilir. *“Sonra Ali'nin doğuşu, Sema'nın üniversiteye gitmeyişi, bebe bezlerini kendi yıkayışı, Hayriye isteyken evin yükünü sırtlamaya kalkışı, bütün bunlar, daha nice ufak şey, Sema'nın, bir fiyatı önceden ödemeye kalkışmasından başka neydi?”* (Soysal, 1988: 41) sözlerinden hareketle, Sema çocuk doğurunca üniversiteyi bırakıp hayatını görmezden gelerek kendisini ailesine adamaktadır. Bununla birlikte Sema'nın bu evliliği bir anlamda mecburiyet ve duygu boşluğundan kaynaklıdır. Sema toplumsal baskıdan ve sevgi eksikliğinden kurtulmak adına evlenmiş, böylece evliliği karşılığında edineceği menfaatler için bir alışverişe çevirmiştir. Sığınma, sevgi, sosyal destek ve toplumsal baskıdan kurtulma karşılığında; evlenip, çocuk yapıp, ev temizleyerek bu menfaatlerin bedelini ödemektedir.

Eserde kadına yaklaşım hususunda Sema'nın babası Hüsrev Bey'in yaklaşımı romanda kendisine daha fazla unsurla yer bulmuştur. Onun kadına yaklaşımı, toplumdaki kimliği nedeniyle ayrıca değerlendirilmelidir. Bu anlamda, toplumsal yapıda karşıladığı anlayış tipi referans alınabilir. Hüsrev Bey kapitalist bir pragmacıyı temsil ettiğinden, onun için her şey para olarak görünmektedir. Bu kimliği ise sorgulayıcı tavrı nedeniyle elde etmektedir. Hüsrev Bey'in ikilemi, bu kimliği üzerinden ilişkilendirilebilir. Zira beş vakit namaz kılan birisi olarak bir genelev satın alması başlı başına bir ikilemdir. Bunun yanı sıra genelevdeki kadınlarını değerlendirirken kullandığı *“Geliri iyi bu evin, önemi burda, yatan kalkan o değil ya, bozuk beyaz peynir tenekesi satmakla kadın satmak arasında hiçbir ayrım olamaz; öyle ilkel bir şeydir ticaret, Hüsrev bey için.”* (Soysal, 1988: 56-57) cümlesindeki *‘bozuk beyaz peynir tenekesi’* benzetmesinde, kadın bedeninin metalaştırılması görülmekte ve bu metanın bozuk oluşuyla kadının ahlâken bozuk olması arasında bağ kurulmaktadır. Ayrıca buranın bir genelev olması ve satılanların cinsel bir meta olarak yansıtılan kadın bedeni olmasının kapitalist ve pragmatik bir bireyin gözünde önemi olmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlayışı temsil eden bireyler için genelev, her ne olursa olsun bir ticarethane olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Tüm bunların yanı sıra karısının yaklaşımı işine gelmediği için ona hem erkeğin işine hem de ticari işlere

aklının ermeyeceğini, “*Ne yani, benim orayla işim bir kira, ucuza düşürmüşüm almışım. Senin akılsız kafan ermez; bir şey ucuza satıldı mı, tavuk da olsa, ölmüş fare de olsa alacaksın.*” (Soysal, 1988: 57) sözleriyle vurgulaması, onun romandaki diğer kahramanlardan ayrılmasını sağlar.

Son olarak romanda kendisine yer bulan eşitsizlik, toplumsal yapıda -özellikle gecekondü hayatında- kendisini sıkça gösteren bir konu olarak kız çocuklarının okutulmaması hususudur. Sema’nın yapısı gereği uysallığı vurgulanırken kullanılan; “*Hiç direndi mi Sema, bir tek konuda, okula gitme konusunda (...)*” (Soysal, 1988: 58) cümlesi, dönem içerisinde kız çocuklarının okula gitmesi için direnmesi gerektiğini, aksi takdirde okula gönderilmeyeceğini göstermektedir.

8.BÖLÜM: SOYSAL'IN TÜM ROMANLARINDA YER ALAN İKİ YÖNLÜ YABANCILAŞMANIN VE TOPLUMSAL BİÇİMLENDİRMENİN İZLERİ

Sevgi Soysal'ın, romanlarında sıklıkla yer verdiği 12 Mart dönemini, siyasi karmaşayı, askerî yönetim ile polis arasındaki yönetim bocalamasını, halka uygulanan baskıları, iki yönlü toplumsal yabancılaşmayı, bireyin kimlik arayışını, romanda anlatılan toplumun dönem bazlı kültürel yapısını ele aldığını ve tüm bunlara eleştirel bir tutumla yaklaştığını gözlemlemekteyiz. Soysal, bu anlamda bir dönemin simgesi olma özelliği taşımaktadır. Zira kendisi de dönem içerisinde tutuklanmış, sürgün edilmiş ve sıkıyönetimi eleştirmiş devrimci kimliğe sahip bir bireydir. Bu nedenle de romanlarında kısmen taraflı söylemlere yer vermiştir.

Kurulu dünya düzenini sıklıkla eleştiren yazar, düzenin insanı zorunlu bir biçimlendirmeye ittiğini ve böylece toplumsal bir biçimlendirmeye sebep olduğunu gösterme çabası içerisinde. Dönemimizin de ortak bir problemi olan toplumsal biçimlendirme ve yabancılaştırma, bireyin pragmatist ve konformist yapısından ileri gelmektedir.

İki yönlü yabancılaşıma hususuna baktığımızda sıklıkla kimlikli bakış açısı ve cinsiyetçi yaklaşımla karşılaşmaktayız. Yazarın okurlara özellikle Mustafa ve Doğan üzerinden aksettirdiği bu husus, kurulu dünya düzeninin toplumsal hayata bir yansımasıdır. Mustafa, devrimcilikle burjuva standartlarına sahip hayat şartları arasında sıklıkla kendi iç savaşını vermektedir. Her iki yaşam şeklini de benimsemekle birlikte devrimci ruha aykırı olan burjuva hayat tarzını da benimsemesi onun menfaatkâr bir yaşam stilini benimsediği hissini uyandırmaktadır. Bu nedenle kendisini her iki topluluğa da yabancı hissetmekte ve iki yönlü yabancılaşmasını yaşamaktadır. (Soysal, 1980: 58)

Sistem olarak adlandırılan kurulu dünya düzeni, toplumsal yapının temel taşı olan bireyin kararlarını kendi menfaatine uygun bir şekilde düzenleyerek biçimlendirmeye sebep olmaktadır. Bu durumda kişinin özgürlüğüyle arasındaki en büyük engel olarak yerini almaktadır. Yazılı olmayan ancak varlığı toplumun bazı

kesimlerince zorunluluktan bazı kesimlerince de kayıtsız kalmaktan dolayı kabul gören ve toplumu biçimlendirmeye yönelik bu kurallar, insan üzerinde oluşturulan baskının da bir göstergesidir. Yazılı olmasa da toplumsal yapıda kanun niteliği taşıyan bu kurallar, bireyin içinde bulunduğu ancak farkında olmadığı durumu yani özgürlüğüyle arasındaki en büyük engeli doğurmaktadır.

Soysal, romanlarında sıklıkla ele aldığı sistem eleştirileri nedeniyle sömürüyü esas almış bir sistemin hedefinde olmuş; düşünce suçuyla cezaevine girmiştir. Kapitalist sistem ve toplumsal kültürümüzün mirası olarak lanse edilen gelenekler üzerinden bireyi baskılayarak düşünme mekanizmasını devre dışı bırakıp, kişiliğinden taviz vermesine neden olmuştur. Romanlarında sıklıkla cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal sınıf sistemi, kurulu dünya düzeni ve onun dayattığı kuralları işleyen yazar, bu anlamda dönem halkını karanlıktan aydınlığa ulaştırma çabası içindeki bir ışık görevi üstlenmektedir.

Toplumsal biçimlendirme ve yabancılaşma konusunu ele alan Soysal, bunu yaparken özellikle cinsiyetçilik zemini üzerinde durup romanda belirlediği ana kadın karakter üzerinden, dönemin toplumsal yapısında kadına karşı tutum ve davranışlarını reddederek eleştirir. (Zeytin, 2018: 807) Ataerkil yapının bir ürünü olarak karşımıza çıkan kadın erkek eşitsizliği, bir anlamda namus, saygınlık, eşitlik ve cinsellik anlamında ayırıştırımcı bir tutumu bize miras bırakmıştır. Tüm bu ögeler *Yürümek* isimli romanında Elâ, Mehmet ve onların toplumla olan ilişkileri, *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* isimli romanında Ahmet, Şükran, Ali, Olcay ve Doğan üzerinden, *Şafak* romanında ise Oya, Zekâi Bey ve Mustafa üzerinden açığa çıkartır. Romanların tamamında görülen ortak unsur; kadının yalnızca cinsellik olarak görülüp metalaştırılması ve toplum nezdinde bunun normal karşılanmasıdır. Bilgin, kadının cinsellik metası haline getirilişi için “*Toplumsal yapıdaki tüketimci kültür, kadınları moda ya aykırı düşme ile korkutmakta ve kendilerini erkeklerin gözünde cinsel açıdan çekici hale getirmeleri için güzellik ve bakım ürünlerini almaya teşvik etmektedir. Böyle bir yapısal alanda kadın bedeninin daha fazla cinselleştiği ve estetik bir obje olarak görüldüğünü...*” ifadelerini kullanmaktadır. (Bilgin, 2016: 236-237) Bu anlamda Soysal, eserlerinde kadının kendisini erkeğe beğendirme çabasını ve sonucunda erkeğin şehvet duyduğu bir varlık haline gelişini işlemektedir.

Sevgi Soysal romanlarındaki biçimlendirme durumlarından diğeri ise toplumu kültürel, eğitim, siyasi ve sosyal anlamda sınıflandırmak ve biatçılıktan ileri gelir. Kurulu dünya düzeninin belirlediği kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmanın, onların değiştirilmesinin veya doğruluğunun sorgulanmasının büyük tehlike doğuracağını kabul edildiği bireyler, romanların biatçı kesimini oluşturmaktadır. Yazar tüm romanlarında iki cephe oluşturmaktadır. Cephelerden birisini *Yürümek*'te Elâ ve Mehmet, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*'nde Olcay, Ali ve Doğan, *Şafak*'ta ise Oya, Mustafa ve Hüseyin'in bulunduğu düzen karşıtı karakterler temsil ederken; diğer cepheyi ise sistemin varlığını muhafaza etmesinin tüm topluma faydalı olacağına inanan düzen yanlısı kesim temsil etmektedir. Sistem varlığını muhafaza eden cephe, biatçı yapısı ve muhafazakâr tavrı nedeniyle kendini ileriye fırlatamamıştır. Böylece haksızlığın karşısında durmak yerine ezilmeyi tercih etmişlerdir. Zira insan tercihleriyle vardır. Paulo Freire'in, araştırmanın önceki bölümlerinde de bahsi geçen düşüncesinden hareketle *"Her kural belirleyiş, bir insanın başka bir insana seçimini dayatması demektir, bu da belirlenen insanın bilincini, belirleyeninkiyle uyumlu bir bilince dönüştürür. Böylelikle ezilenleri davranışı belirlenmiş davranıştır; ezenin ilkelerini izler."* (Freire, 1991: 24) sözleri bir anlamda toplumsal biçimlendirmeyi ve bunun gerçekleşme şeklini açıklar. Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* isimli romanında *"Düşünme yeri değildir burası. Seyretme ve gözleme yeri de değil. Haksız bir iş bölümünün kırbacıyla ağırlığı üzerinde düşünmedikleri bir yükü aylarca ve yıllarca taşımaya mahkûm kölelerdi hepsi."* (Soysal, 2001: 7) olarak belirtilen pasajda, halkın köleleştirilerek fikirlerinin alıkoyulma çabasını görmekteyiz. Zaten distopik toplumların bir gereği olarak sistem tarafından bireyin düşünmesi istenmemiştir. Bu durumda yönetilenlerin özgür olmak için yönetenlere mutlak bağlılığı esas almaları gerekmektedir. (Ağkaya, 2016: 32)

Ağkaya, makalesinde ele aldığı kapitalizm kavramını, *"...bireye özgürlük, bağımsızlık ve usallık vaat etmesine karşın, onu soyutlamış, dolayısıyla kaygılı ve güçsüz kılmıştır. Bu özgürlük sanrısının bedeli, bireyin nesneleşmesi ve kendi benliğinden uzaklaşması olmuştur."* (Ağkaya, 2016: 40-41) Kavramı özetlemek gerekirse, kısmen elde edilebilecek bir özgürlük için fikirlerini tutsak etme olarak düşünülebilir. Bu durumda birey bir bakıma alışveriş içerisinde. Terazinin bir kefesinde geçimini sağlamak üzere ihtiyaç duyduğu para, diğer kefesinde

ise düşünce özgürlüğü ve sorgulayıcı tavrı bulunan birey; kendi seçimleriyle kararını vermektedir. Böylece sus payını tercih eden birey, esareti kabullenerek biatçı olmayı tercih eder. Sistem sömürsünü, bilerek veya zorunluluklarından dolayı kabullenenler romanların tamamında kendisine yer bulmaktadır. Bu kahramanlardan *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* romanında Ali’nin babası, Ahmet, kapıcı, Mehtap ve Mehtap’ın babası; *Şafak* romanında Ali, fabrika işçileri; *Yürümek* romanında ise genelev işçileri, Elâ’nın işyerinden arkadaşları örnek gösterilebilir. *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* isimli romanda Mehtap’ın, babasıyla savaştırdığı vahşi kurt, kapitalist dünya düzeninin bir yansımasıdır. “*Mehtap’ın bütün çocukluğunu, inanç ve çabalarını hiçe indirgeyen, gözünü bile kırpmadan düşündeki yaşlı kurdu babasının üzerine salan birileri vardı.*” (Soysal, 2001: 67) cümlesindeki kurt benzetmesi, sistemin insana yapıp etmelerini ve yok edici yapısını yansıtmaktadır. Bu yok ediciliği ve karanlığı kabul etmek istemeyenler veya görmeyenler, toplumun biçimlendirilmiş kesimini oluşturmaktadır.

Tüm romanlarda yer alan son toplumsal biçimlendirme ise şüphesiz geleneklere aşırı bağlılıktır. Gelenek kavramı çok geniş bir yelpazeye sahip olmakla birlikte, yazar bu kavram eleştirisini romanlarında cinsellik üzerinden aktarmıştır. Cinsellik, toplumun kadın ve erkek arasında uyguladığı eşitsizliğin bir uzvudur. Nitekim bu kavram kadınlar için namus, bakirelik, tek eşlilik gibi kavramları karşılarken; erkekler için iktidar sembolü, bekâret muhafızlığı, erkeklik göstergesi olarak kabul görmektedir. Bu farklılıklar ise toplumda bir biçimlenmeye sebep olmaktadır. Toplumsal yapıda erkeklerin cinselliği yaşaması, hemcinsleri arasında bir saygınlık göstergesi ve bir kabul töreni gibi görülmektedir. Ataerkil yapıda görülen bu ayrımcılık, erkeklere ayrıcalıklar tanımıştır. (Topçu ve Baş, 2018: 177) Cinsel anlamdaki biçimlendirmeler ise bireye cinsel kimliklerini kazandırma yönünde bir merhaleler zincirini oluşturmaktadır. (Tunçok, 2019: 51) Toplumun cinsellik adına belirlediği kurallar kadın ve erkek tipinin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Sevgi Soysal, *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* isimli romanında yer alan Mevhibe Hanım, katı ve hane içerisinde iktidar yapısıyla belirse de söylemlerindeki ataerkil toplum yapısının izleri onun da toplumsal biçimlendirmeye maruz kaldığını gösterir. Biçimlendirildiğinin bariz görüldüğü cümle ise yazar tarafından şu şekilde aktarılmıştır: “*Kocasına hiç vermezdi bu paradan. Evine bakmak onun işiydi.*” (Soysal,2001:106) Belirtilen bu söylemden hareketle yazar, toplumun kadın için

çizdiği çocuk bakmak, ev işleriyle ilgilenmek; erkekler için de para kazanmak, evde baskın söz sahibi olmak gibi rollere dikkat çeker. Çizilen roller de kadını ve erkeği ayrı ayrı biçimlendirerek, toplumsal bir profil oluşturmaktadır. (Sultana, 2019: 421-423)

Bir başka Sevgi Soysal romanı olan *Yürümek*'te ise yazarımız, Mehmet ve Elâ üzerinden toplumun cinselliğe bakış açısını aktarmaktadır. Toplumda cinsellik hakkında konuşulması hemcins akranlar arasında övünülesi bir şeyken gerek aile içi gerekse yabancılar arasında konuşulması ayıplanacak bir durum, bir tabu olarak görülmektedir. Mehmet de tam da bu nedenden arkadaşları arasında itibar kazanmak için geneleve gittiği yalanını söylemiş ve yine bu nedenden ailesinden dayak yemiştir. Mehmet'in bu davranışı araştırmanın önceki bölümlerinde de aktardığımız Clouse'nin şu sözüyle açıklanabilir: "*Cinsellikle meşgul olma, ergenler tarafından kendilerine yönelik ilginin artmasının bir yolu olarak görülmektedir.*" (Clouse, 2000: 736) Cinsel hisleri toplum tarafından bastırılıp biçimlendirilmeye çalışılmış bir ergen olan Mehmet de bu yüzden kendisini ispatlama ve iktidarlık hissini tatma amacıyla kendisinden yaşça büyük olan komşusu ile cinsel ilişkiye girmiş; sonrasında yalanını gerçekleştirerek geneleve gidip özgüven tazelemesi yapmıştır. (Soysal, 1983: 44- 47 ve 70)

Elâ da tıpkı Mehmet gibi toplumun biçimlendirmeye çalıştığı bireyler arasındadır. Toplum baskısıyla evlenen Elâ, evliliği bir nevi alışveriş olarak görüp bunun cinsel kutlaması olan balayına da toplumsal biçimlendirme olarak yaklaşır. Romanda geçen "*Kendini bilen, yani toplumdaki yerini bilen bütün yeni evliler balayını orada geçirmeye can atıyorlardı. ... buraya niçin geldim? Aleko'dan, Bülent'ten esirgediğimi Hakkı'ya vermek için mi? Bunu onlara beni Hilton'a getirmedikleri için mi vermedim? Nikâh ve Hilton'da balayıyla şartlanmış biriyim demek ki.*" (Soysal, 1983: 71) pasajı, bizlere bu toplumsal biçimlendirmeyi ve biçimlendirildiğinin farkına vardığını gösterir. Balayını ve düğünü bir bakıma alışveriş olarak nitelendiren Elâ, bu alışverişin sınırlarını; parası önceden ödenerek hazırlıkları yapılan düğünün karşılığında gerçekleştirilen cinsel birliktelik olarak belirler. Bu anlamda da kendisini bir arabaya veya bir oyuncağa benzeten Elâ, bedenini metalaştırarak bu ritüeli ve toplumsal biçimlendirmeyi tanımlar. (Soysal, 1983: 72-73)

Yürümek'te yer alan Türk toplumsal yapına genel hatlarıyla yaklaşıldığında kızların elbiselerini düzeltmeleri, erkeklerle etkileşimlerinde dikkatli davranması ve ahlâk kurallarını daha fazla ciddiye aldıkları gözlemlenirken; erkeklerin duygusal anlamda kızlarla bir yakınlık kurma isteği içerisinde oldukları ve ahlâkî anlamda toplumsal yapının tanıdığı serbestliği kullandıkları görülmektedir. Edinilen bu izlenimler, toplumun cinsiyetçi bakış açısını oluşturmaktadır.

Toplumun cinselliği bir tabu olarak görmesi, bireyleri zorunlu bir biçimlendirilmeye itmiş, bu biçimlendirilmeden kurtulmak isteyen bireyler ise gelenek olarak kabullenilen kurallara aykırı hareket ederek, ben olma savaşına girmişlerdir. Girilen savaşın gerekleri olarak Elâ'nın ergenlik zamanındaki lezbiyen ilişkisi ve ileriki dönemlerde eşini aldatması; Mehmet'in ise geneleve gittiği yalanını söylemesi ve sonrasında bu yalanı gerçekleştirme arzusu, olgun bir kadınla cinsel birlikteliğini, *Playboy* dergisine bir kızın yanında bakmaktan utanması eylemleri gerçekleşmiştir.

Şafak romanında gözlemlenen toplumsal biçimlendirme ise kimlikleme temellidir. Biçimlendirmenin sağlayıcısı sistem ise bu sefer geleneklerden değil şiddet, makam, ekonomik güç, siyasi görüş ve memleketçilikten yararlanmıştır. 12 Mart döneminde gerçekleşen olayların yer bulduğu romanda görülen; başta Pol. Md. Zekâi Bey ve Pol. Me. Abdullah olmak üzere askerî yönetimin tutuklulara uyguladıkları fiziksel ve sözle şiddeti, Fabrikatör Tuğrul Bey'in grev hakkı için Zekâi Bey'e söylediği "*Gelmiş karşıma kanun diye geveliyor. Sizi niçin besliyoruz ha? Kervan yürüyecekse, sizin gibi itlere ne gerek var ha?*" (Soysal, 1980: 126) sözlerini, dönemin halk üzerinde yarattığı korku egemenliğini ve baskıcı yapısını, kanunların sistem yanlıları menfaatine esnetilmesini ve Oya ile Mustafa'nın düşünce suçundan hapse atılmalarını bir bakıma toplumsal biçimlendirme zinciri olarak düşünebiliriz. Yeri geldiğinde kanunları kendi menfaatine de esneten Zekâi Bey, bu durumun ilerleyen süreçte olumsuz cepheden kendisine de dokunabileceğini düşünmekte; "*Her zaman kanunlara yaslanan, kanunlarla rahat, güvenli yaşadığını sanan Zekâi Bey, kanunların artık kendisini bile korumadığını sezivermişti.*" (Soysal, 1980: 165) ifadesiyle, içinde bulunduğu dönemin güvensizlik ortamını tanımlamaktadır. Soysal, böylece romanında kapital sistemin toplum üzerinde kurduğu baskı ve korku ile kararlarına yön verdiği işaret eder. (Belge, 1976: 40)

Esasen roman hem toplumsal biçimlendirilişi hem de dönüşümü işaret etmektedir. Polis Abdullah ve İşçi Ali arasında roman başında görülen diyaloglarda Ali'nin ılıman, korkan ve hemşehricilik yapan tarafı ağır basıp “*Nereye gidiyorlarmış? Bunlar benim misafirim hemşerim. Otur kardaş, siz de oturun. Mustafa hadi. Hüseyin oğlum, oturun şuraya. Böyle sofranın ortasında gitmek var mıdır?*” (Soysal, 1980: 60) dedikten sonra gördüğü işkencelerin ve haksızlıkların sonucunda yine aynı polise “*Ha siktir len!*” (Soysal, 1980: 174) demesi toplumsal biçimlendirmeye bir başkaldırı, bu uğurda bir dönüşüm niteliğindedir.

Yapılan tüm çıkarımlardan hareketle, bireyin kurulu dünya düzeni ve onun kabul ettiği gelenekler yoluyla hiçleştirildiği bir biçimlendirme düzeni görülmektedir. Dönemin iktidarı konumundaki cunta idaresi de toplumsal yapıyı gerek mecburiyete koşarak gerekse halka kendi fikirlerini kabullenmek zorundaymış gibi hissettirerek bir biatçı kültür oluşturmuştur. Böylece menfaatine olan tüm fikirleri normalleştirmiş, sorgulayıcı yapıyı köreltmıştır.

İki yönlü yabancılaşma hususuna geldiğimizde ise öncelikle yabancılaşma kavramının tanımını yapılmak ardından da bu kavramın bir türevi olan iki yönlü yabancılaşmayı açıklamak yerinde olacaktır. Ahmet Cevizci, yabancılaşma kelimesini “*Çağdaş psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissine işaret eder.*” şeklinde tanımlanmıştır. (Cevizci, 1999: 906) Tanımdan hareketle birey ve onun oluşturduğu toplum ile ilişkili olduğundan sosyolojik bir değer de kazanmaktadır. (Tezcan, 1985: 121)

İki yönlü yabancılaşma olarak isimlendirdiğimiz kavram ise şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

- 1) Bireyin kendisini toplumsal yapı ve sisteme ait hissetmeyerek, bu kavramlara karşı gelmesi ve kendisini gerek sistemden gerekse toplumdan soyutlaması.
- 2) Toplumun biatçı kesiminin, sisteme aykırı davranan bireyleri uyumsuz ilan edip dışlaması

Yukarıda bahsi geçen alt başlıkların her ikisine de aynı anda maruz kalan birey iki yönlü yabancılaşmaya uğramaktadır. Sevgi Soysal romanlarında karşılaşılan iki yönlü

yabancılaşmanın faktörleri arasında siyasi, ekonomik ve statü kaynaklı sınıflandırmalar ile düzen karşıtı davranan bireyin dışlanması yer almaktadır. Marx’a göre toplumun sınıflara ayrılmadığı bir komünal sistemin bulunduğu toplum ideali yer almaktadır. Bu durumda her ne sebepten olursa olsun birey yabancılaştırılmayacak ve herkes sosyal denge içerisinde bulunacaktır. (Demir, 2018: 72) Bu fikrin en büyük düşmanı ise kapitalizmdir. Kapital düzen her bireyi yarış içerisinde sokarak, sistemin bir parçası haline getirmiş ve böylece bireyler arasında bir kutuplaşma, bir yarış yaratmıştır.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti isimli romandaki tüm karakterler bir şekilde yabancılaşmaya uğramışlardır. Özellikle Mevhibe Hanım, babası ve Ahmet, bunun açık bir yansımasıdır. Mevhibe Hanım, babasından kalan toplumsal statü, maddi imkanlar ve saygınlık ile övünerek toplumdaki diğer insanları ötekileştiren bir yapıya sahiptir. Roman boyunca en çok ötekileştirdiği isim ise hizmetçisi Nurten Hanım’dır. Onunla yaptığı konuşmalarda sıklıkla sınıf farklılıklarını hissettirmiş, böylece toplumsal yapıdaki sınıfsal konumunu göstermeye çabalamıştır. Babasından kalan eşyalar için kullanılan “... özellikle vekil beybabadan kalma ev eşyalarını, bir anlamda sürdürmek istedikleri durumlarının bir simgesi olarak, değiştirmeye niyetleri yoktu hiç.” (Soysal, 2001: 99) sözleri ise eşyaları toplumsal sınıfının bir simgesi olarak kabul ettiğini gösterir. Ahmet’in kıyafetle toplumsal statü kazanma ve sınıfından kurtulma çabası ile Necip Bey’in konumunu muhafaza etmek için gösterdiği çabalar bizi yine yabancılaşmaya götürmektedir. (Soysal, 2001: 12 ve 44) Bununla birlikte her yabancılaşma, iki yönlü yabancılaşma değildir.

Roman boyunca iki yönlü yabancılaşmaya uğrayan birey ise Doğan ve Olcay’dır. Her ikisi de içinde oldukları durumdan ortak arkadaşları Ali rehberliğinde kurtulma çabası içerisinde. Buna karşın her ne kadar çaba sarf etseler de yine de birçok engelle karşılaşır. Olcay’ın burjuvalara karşı savaş açıp yine de içindeki burjuvayı öldürememesi bunu açıklamaktadır. Romanın bir bölümünde geçen “sıcak köpüklü banyo, anası babasıyla operaya gitmek, bazen pantolon giymek. Sonra operaya giderken saçlarını yaptırmak. Anasıyla birlikte terziye gitmek. ...pedikür yaptırmak ansızın.” (Soysal, 2001: 212) ifadeleri Olcay’ın burjuva hayatına duyduğu özlemi aktarırken, roman boyunca kendisinin farkına varıp gerçekleştirdiği öz hesaplaşma ve Ali ile el ele verip sisteme başkaldırması iki yönlü yabancılaşmasının örneğidir.

Sıklıkla bir iç muhasebeye giren Olcay, hem burjuvalara karşı bir savaş vermekte hem de içindeki burjuvayı öldürememektedir. Örneğin *“sıcak köpüklü banyo, anası babasıyla operaya gitmek, bazen pantolon giymek. Sonra operaya giderken saçlarını yaptırmak. Anasıyla birlikte terziye gitmek. ...pedikür yaptırmak ansızın.* “ ifadeleri ise bize içindeki burjuvayı hâlâ öldüremediğini gösterirken, tüm olay boyunca Ali ile birlikte hareket ederek empati yapıp düzene başkaldırması iki yönlü yabancılaşmasının örneğidir. (Soysal, 2001: 212) İki yönlü yabancılaşmasını pekiştiren olay ise Olcay’ın Ali hakkındaki yorumudur. *"Beni, yoz bir düzenin yoz bir uzantısı olarak görüyor, onun için güvenmiyor bana" diyordu. Bu karşılıklı rahatsızlık dostluklarına gölge düşürüyordu.*” (Soysal, 2001: 186) sözlerinden anlaşıldığı gibi kendisini ait hissetmeye çabaladığı toplum kesimi tarafından kabul edilmemiştir.

Benzer durum Doğan için de geçerlidir. O da kardeşi gibi Ali’nin rehberliğinde iç yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculuğunda içinde olduğu durumun farkına vararak yaşadığı toplumsal kesimi karanlık taraf olarak nitelendirmiş ve kendisini bu taraftan soyutlama isteği içerisinde hareket etmiştir. Söylediği, *“Yok, öğrendim. Karanlığı öğrendim anne. Alacakaranlığı. Tam karanlık olmasa da alacakaranlık çok kötü bir şey. İnsan oraya buraya çarpıyor. Şimdi karanlığı öğreniyorum, zifiri karanlığı... Bu gece biri bana, Tam karanlığı bilmeyenler, dünyayı aydınlatacak bir ışığın da ne olduğunu bilmezler, bunu aramazlar.*” (Soysal, 2001: 181) sözleri onun kendisini içinde yaşadığı toplumsal kesime ait hissetmediğinin göstergesidir. Bununla birlikte o da kardeşi gibi ait hissetmeye çabaladığı toplumsal kesim tarafından kabul edilmez. Ali’nin Doğan’a söylediği şu sözler bunun net bir karşılığıdır: *“Biliyor musun Doğan, ne düşünüyorum? Örneğin senin gibi biri, ne kadar kitap okursan oku, ne kadar düşünürsen düşün, hatta ne kadar meseleye bulaşırsan bulaş, bu düzenle bağıını kolay kolay koparamaz.*” (Soysal, 2001: 217) Her iki kardeş de karşılaşılan bu kimlik bunalımı, onlardaki iki yönlü yabancılaşmayı bizlere sunmaktadır. Zira ne içine doğdukları burjuva hayatını kabul etmişlerdir ne de ait hissettikleri toplumsal anlayış olan özgür ve devrimci kesimin aralarına dahil edilmişlerdir. Bu onların bir anlamda kimliksizleştiğini de gösterir.

Son olarak *Şafak*’ı ele aldığımızda ise Mustafa ve fabrikatörün oğlu olan Doğan ile karşılaşmaktayız. Romanın temelini oluşturan sistem karşıtı hareketler ile siyasi gerilim, bu iki ismin romanda çizilen rolleri gereği kendisini toplumun biatçı kesimine

ait hissetmemesine neden olur. Mustafa, roman boyunca devrimci bir yapıya sahip olduğu vurgulanan bir karakter olmasına rağmen aynı zamanda burjuvanın rahat hayatını arzulamakta, bu durum da onun kendisini nereye ait hissettiği konusunda çelişki yaşamasına neden olmaktadır. (Soysal, 1980: 58) Devrimci birinin savaş açtığı kesimin şartlarına özeniyor oluşu onun iki yönlü yabancılaşmasını doğurmaktadır. Nitekim romanda devrimciliğini sorguladığı anlar bulunmakta, bu anlarda fikirsel bir bocalamaya düşmektedir.

Bu romanda yer alan iki yönlü yabancılaşmalardan diğeri ise Doğan'ındır. Doğan babası nedeniyle burjuva bir hayatın içine doğmuş ancak bu hayatı kendisi reddederek devrimci bir kimliğe uygun davranmaya çalışmıştır. Bu tavrı nedeniyle de dönemin düşünce suçuyla yargılanarak hapse atılmıştır. Lakin kendisini ait hissettiği devrimci toplumsal kesim, onu arasına almayarak iki yönlü yabancılaşmaya uğratmıştır. Aynı suçtan hapis yatan koğuş arkadaşlarından Sivaslı Nuri'nin *"Ulan sen bizim orayı bilir misin? Bizim hapse düşmemiz için mahalle bakkalının iki sözü kafidir. Bizim, senin gibiler gibi bilmem kaç cilt Marks, Lenin falan paralamamız gerekmez hapse düşmemiz için. Birinin az nasırına bas, biraz göze bat, yeter."* sözleri bunun açık bir kanıtıdır. (Soysal, 1980: 144) Elbette Doğan'ın devrimci bir çizgi için mücadele vermesi bu harekete ait olabileceği anlamı taşımamaktadır. Zira devrim mücadelesi verip kapitalist babasından para alması ve harekete bununla destek vermesi, onun her iki kesimle de bağını koparmak istemeyişinden ileri gelmektedir. (Soysal, 1980: 145)

SONUÇ

Edebiyat ile sosyoloji, insan ve onun yapıp etmelerini ele alması nedeniyle ortak bir çatı altında bulunmaktadır. Her ne kadar kullandıkları yöntemler ve üslup konusunda farklılıkları olsa da birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Edebiyatın objektif olmadığı görüşünden hareketle bir bilim dalı olamayacağı veya bir bilim dalına kaynaklık edemeyeceği algısı, edebiyat sosyolojisinin ilerlemesindeki önemli bir sorundur. Bununla birlikte edebiyat; insanı, dönemin yapısını, kabul gören anlayışları, gelenekleri ve toplumsal sorunları yansıtmaları nedeniyle yazarından ve toplumundan bağımsız düşünülemez. Yazarların, toplumun en küçük parçasını oluşturan bireyler olarak eserlerine bu unsurları ince ince dokuduğu için toplumbilime katkı sağlaması olağandır.

Çalışmanın amacı, edebiyatın sosyolojiyle olan organik bağını gözler önüne sermek ve hakkında yeterli sayıda eser bulunmayan edebiyat sosyolojisi disiplinine katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda tercih edilen Sevgi Soysal'ın romanları hem bireyin kendini olumlama çabası ve toplumsal çeşitlilik yönü hem de 12 Mart dönemi ile bu dönemin öncesi ve sonrası hakkında detaylı bir analiz yapması bakımından edebiyat sosyolojisiyle değerlendirildiğinde, toplumun şartlarını ayrıntılı bir şekilde görme olanağı sunmaktadır. Bu bakımdan yazarın romanlarını tercih etmemiz, araştırmanın daha verimli ilerlemesini sağlanmıştır. Edebiyatın ve sosyolojinin sağlamış olduğu olanaklardan faydalandığımız ve metin analizini etkili bir şekilde kullandığımız zaman elde ettiğimiz bulgular, bizi sistem olarak adlandırabileceğimiz dönemin mevcut düzeninin insan üzerindeki etkisine ve toplumsal yapının davranış modellerine ulaştırmaktadır. Çalışmayı edebiyatçı kimliğiyle gerçekleştirdiğimiz için eserler ve karakterleri bağımsız olarak ele alınmış, bu gerçekleştirilirken de yansıttığı sosyokültürel ve sosyoekonomik unsurlar değerlendirilerek aktarılmıştır.

Sevgi Soysal romanlarında sıkça karşılaşılan toplumsal eleştiri unsurları detaylı bir şekilde incelenmiş ve bunun sonucunda karakterlerin hemen hepsinin, bilerek ya da bilmeyerek sistemin bir yansıması olarak görev yapan kişiler, toplumun

biatçı kesimi ve gelenekler tarafından kimliklenmeye maruz bırakıldığı görülmüştür. Böylece birey, mutlak bir kabulleniş ya da yabancılaşma seçenekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle de 12 Mart öncesi, 12 Mart sonrası ve döneminin işleyişi anlamında; askerî vesayetlerin ve siyasi otoritelerin toplum üzerinde uyguladığı baskı, sistemin toplumu biçimlendirme isteği ve nakşedilen zorlamayla itaat bilinci romanların hepsinde gözlenmektedir. Sevgi Soysal bu unsurları; *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*’nde tüm karakterlerin, *Yürümek*’te Elâ ve Mehmet’in, *Şafak*’ta özellikle Mustafa, Oya, Hüseyin ve Ali’nin, *Hoş Geldin Ölüm*’de ise her ne kadar roman tamamlanmadığı için net bir karar verilemese de baş karakterler Sema, Ömer ve temsil ettikleri devrimci gençliğin üzerinden aktarmıştır. Araştırmada yapılan incelemeler sonucu elde edilen ortak veri bizleri, sistem karşıtı davranışlar sergileyen ve bu nedenle biatçı bir kültürü reddederek özgürlüğünün önündeki en büyük engeli kaldırma çabası içindeki birey ile sistem yanlısı veya sistem çarkı olarak adlandırılabilir bireyin arasındaki fiziksel ve zihinsel mücadeleye ulaştırmaktadır. Böylece aykırı birey ya kendisini soyutlayarak topluma kapatır ya da toplum onu aykırı olduğu gerekçesiyle arasına kabul etmez.

Sevgi Soysal’ın romanları, yazarının da 12 Mart mağduru olması nedeniyle içerisinde pek çok sosyolojik öge barındırmaktadır. O, toplumsal yapıdaki kendince aksayan yönleri daha yakından görmüş ve eserlerine içinde bulunduğu dönemi bir toplumbilimci gözüyle aktarmıştır. Böylece romanları, yazıldığı dönem şartlarını ve dönem insanının bakış açılarını betimleyici unsurlarla pekiştirerek edebiyat sosyolojisine hizmet etmiştir. Tüm romanlarında işlenen ortak temalardan kapital düzen, ezen ve ezilen ilişkisi, iki yönlü yabancılaşma ve toplumsal biçimlendirme; dönem şartlarıyla da eşleştirildiğinde şartların birey üzerinde yaptığı baskı ve kabulleniş, karakterler üzerinden eleştirilmiştir. Özellikle *Şafak* romanında yazar, bu romandaki karakterlerden olan Em. Alb. Muzaffer Bey, Pol. Müd. Zekâi Bey ve Fabrikatör Turgut Bey üzerinden bizleri; sistem çarkının işleme şekline ve 12 Mart’ın halk üzerinde bıraktığı korku hegemonyasına ulaştırmaktadır. Askerî otoriteler tarafından gerçekleştirilen keyfî tutuklamaların görüldüğü, siyasi otoritelerin keyfî uygulamalarının bulunduğu ve her ikisinin de kanunları kendine göre esnettiği, ikilem içeren dönem yapısı ve görüşler arasında gerçekleşen kutuplaşmaların bulunduğu *Şafak* ve *Hoş Geldin Ölüm* romanları; ikili insan ilişkileri, toplumsal yapı,

gelenekçilik, sistem muhafazakârları, kapital düzenin sistem çarkları arasında ezilen insanın hayatının, içinde olduğu durumun farkında olmayan bireyin veya farkında olsa dahi çeşitli zorunluluklar nedeniyle kurulu dünya düzeni cephesinden dayatılan şeylerin birey tarafından kabullenişinin yer aldığı ve bu unsurların karakterler üzerinden eleştirildiği *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* ile *Yürümek* romanları hem okurlara hem de araştırmacılara, bu dönemdeki bireyin konformist ve pragmatist yapısını da göz önüne aldığımızda dönem şartları ile ilgili detaylı analiz fırsatı tanımıştır.

Romanlarda; sistemin birey ve dolayısıyla toplumun davranışlarını biçimlendirdiğine, davranışların sistemin menfaatine düzenlendiğine, bunun sonucunda da bireye çeşitli kimlikler yüklediğine ulaşmaktayız. Ayrıca yazar olayları detaylandırırken bir yandan da gelenekçiliğe, ataerkil düzenin toplum nezdinde benimsenmesi sonucu oluşan kadın-erkek eşitsizliğine, aile yapısındaki bozulmaya, sınıfsal anlamdaki ayrımlara sıklıkla yer vererek eleştirmiş; bu hususları ise en temelde iki farklı cephe oluşturarak yansıtmıştır. Elbette edebiyatın doğası gereği yazarın yanlı görüşlerinin yer alması durumu yüksek seviyede olsa da dönem bakımından yapılan diğer araştırmalar incelendiğinde bu yanlı düşünceler minimal düzeye getirilmiştir. Bunun yanı sıra, yapılan bu disiplinler arası çalışmada bireylerin toplumsal yapıda karşıladığı anlayış tiplerine ve içinde bulundukları durumlara değinilerek; dönem romanı veya Sevgi Soysal denilince akla sadece siyasi olayların gelmemesi gerektiği de gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Abuzar, Celil, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 26, 2011, s. 143-153.

Açıkgöz, Reşat, “Yoksulluk ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25, Sayı 1, 2015, s. 251-265

Ağkaya, Onur, “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 4, 2016, s. 23-48.

Akça, Gürsoy, Hülür, Himmet, “Osmanlı-Türk Düşüncesindeki Doğu-Batı İmgelerini Küreselleşme Tartışmaları Bağlamında Yeniden Düşünmek”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 16, 2004, s. 259-282.

Akın, Banu Ayten, “İslamiyet’in Yarattığı Dünyada Sanatın Yeri”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22, 2009, s.1-10.

Akın, Mahmut H., Aydemir, Mehmet Ali, “Üniversitede Okuyan Kız Öğrencilerin Cinsiyet Rolü Tutumları Bağlamında Aile ve Evlilik Kurumlarına Bakışları (Selçuk Üniversitesi Örneği)”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı 18, 2007, s.43-60.

Aktaş, Şerif, “Edebî Metin ve Özellikleri”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 39, 2009, s. 187-200.

Akkaş, İbrahim, “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı”, **EKEV Akademi Dergisi**, ICOAEF Özel Sayısı 2019, 2019, s.97-118.

Akman, M. Kubilay, “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti: Sevgi Soysal”, **Edebiyat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama**, Ömer Naci Soykan (der.), Dönence Yayınları, İstanbul, 2009.

Alver, Ahmet, “12 Mart Romanlarında Aile Yarın Yarın, 47’liler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Mayıs 2009, s.133-148.

Alver, Köksal, “Edebiyat Sosyolojisinin İmkânı”, **Edebiyat Sosyolojisi**, Köksal Alver (der.), Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.11-20.

Alver, Köksal, “Edebiyat Sosyolojiye Ne Anlatır?”, **Sosyoloji Seminerleri 1: Edebiyat ve Sosyoloji**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2018, s. 13-36.

Atay, Oğuz, **Tutunamayanlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Atik, Egem, “Günü Gelecek be Olcay”: Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde Değişim Umudu”, **Monograf**, Sayı 12, 2019, s.43-69.

Aytaç, Gürsel, **Genel Edebiyat Bilimi**, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1999.

Babül, Elif, “İmroz’da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve Toplumsal Hafıza”, **İmroz Rumları: Gökçeada Üzerine**, çev. Sibel Şentürk, Feryal Tansuğ (der.), Heyamola Yayınları, İstanbul, 2012.

Bakır, Kemal, “Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları”, **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 14, 2006, s. 49-68.

Başaran, Anıl, “Sınıf Kavramının Kökeni ve Politik Ekonomik Bir Mukayese”, **Politik Ekonomik Kuram Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s.214-237.

Başlamışlı, Macide, “Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırası’na Giden Yolda Haşhaş Sorunu”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt 5, Sayı 14, İlkbahar 2018, s.351-376.

Belge, Murat, “Şafak Üstüne”, **Birikim**, Sayı 17, 1976, s.35-42.

Bilgin, Rıfat, “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, 2016, s. 219-243.

Bingöl, Orhan, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Özel Sayı 1 ,2014, s.108-114.

Bozkurt, “Anılarda 12 Mart Muhtırası: “Bizden Başka Herkesin İktidarda Olduğu O Dönem”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, 2018, s.209-243.

Büyükokutan, Aslı, “Geleneksel Altın Günlerine Halkbilimsel Bir Yaklaşım: “Muğla Örneği”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Sayı 14, 2012, s. 117-133.

Can, Bilal, Özbay, Fatih, “Edebiyata Sosyolojik Bakmak: Mustafa Kutlu'nun “Uzun Hikâye” Adlı Eserindeki Anlamlar ve İdeolojik Yansımalar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 39, 2004, s. 61-72.

Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

Clouse, Bonnidell, “Ergenlerde Ahlak Gelişimi ve Cinsellik”, çev. Turgay Gündüz, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 9, 2000, s.715-753.

Cuma, Ahmet, “Edebiyat Sosyolojisi Ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi - Sanat Ve Bilimin Sınır Ötesi Etkileşimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22, 2009, s.81-94.

Çağ, Pınar, Yıldırım, İbrahim, “Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyum Düzeyleri: Bir Profil Çalışması”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 67, Yaz 2018, s.1027-1042.

Çavlin Bozbeyoğlu, Alanur, Koyuncu, Ece, Kardam, Filiz, Sungur, Altan, “Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye’de Ensest”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, Bahar 2010, s.1-37.

Demir, Zafer, “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, 2018, s. 63-74.

Demirbilek, Sevda, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt 44, Sayı 511, 2007, s.12-27.

Dikici, Ali, “12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatı’nın Durumu (1977-1980)”, **Tarih ve Günce**, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s.87-124.

Doğan, Erdal, **Sevgi Soysal: Yaşasaydı Âşık Olurdum**, Everest Yayınları, İstanbul, 2003.

Doğru, M. Sefa, “Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sinemanın Kadına Bakışı”, **Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, Kış.2017, s.1-28.

https://www.academia.edu/32555588/C%C4%B0NSELL%C4%B0K_VE_TOPLUMSAL_C%C4%B0NS%C4%B0YET_BA%C4%9ELAMINDA_S%C4%B0NEMANIN_KADINA_BAKI%C5%9EI_THE_PLACE_OF_WOMEN_IN_CINEMA_IN_THE_CONTEXT_OF_SEXUALITY_AND_GENDER (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

Durmuş, Emine, “Cinsel Taciz: Üniversite Öğrencilerinin Algı ve Tepkileri”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.15-30.

Dursun, Cansu, “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Türkiye’de Popüler Romanlara Bakış”, **USBİK**, 2018, s. 61-90.

Duru, Orhan, **Milliyet Sanat Dergisi**, 1973, s.3-49.

Eagleton, Terry, **Edebiyat Kuramı**, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Emiroğlu, Akif, **Toplumbilimsel Siyasa**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2006.

Emre, İsmet, “**Edebiyat Bilimi Teoriler- Yöntemler- Uygulamalar Cilt 1**”, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

Emre, İsmet, **Roman ve Siyaset: Metin Tahlilleri 1**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010

Ergül Topçu, Aysun, “Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Doğası Üzerine Bir Derleme”, **Kriz Dergisi**, Cilt 26, Sayı 2, s. 0-0.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kriz/issue/41895/505251> (Erişim Tarihi: 04.01.2020)

Erol Çalışkan, Şerife Seher, “Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 3, 2016, s.103-126.

Erdoğan, Tuğçe, “Demokrasi Sürecinde Türkiye: 27 Mayıs’tan 12 Mart’a”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)**, Sayı 6, Güz 2017, s.91-115.

Ertem, Beyza, “Umut-Umitsuzluk Diyalektiği Bağlamında Hasan Ali Toptaş’ın Romanlarında Kuş Motifi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt 59, Sayı 2, 2019, s.285-314

Ertoyl, Muhammet, **Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?**, Lotus Yayınları, Ankara, 2007.

Eryılmaz, Ali, Kara, Ahmet, “Mükemmeliyetçilik Kişilik Özelliğinin Motivasyonel Yönü: Amaçlar İçin Mücadele Etmeyle İlişkisi”, **Journal of Mood Disorders**, Cilt 6, Sayı 1, 2016, s. 14-19.

Escarpit, Robert, **Edebiyat Sosyolojisi**, çev. Hüseyin Portakal, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Escarpit, Robert, **Edebiyat Sosyolojisi**, çev. Salih Özer, Köksal Alver (Ed.), **Edebiyat Sosyolojisi, iz Yayıncılık**, İstanbul, 2018, s. 77-96.

Fırat, Hatice, “12 Mart Romanlarında Dönemin İşçi Eylemleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 11, Güz 2009, s.37-54.

Fichter, Joseph, **Sosyoloji Nedir?**, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitapevi, Ankara, 2001.

Freire, Paulo, **Ezilenlerin Pedagojisi**, çev. Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1991.

Furrer, Priska, **Sevgi Soysal Bireysellikten Toplumsallığa**, çev. Yasemin Bayer, Papirüs Yayınları, İstanbul, 2004.

Gökçen, Ahmet, Ulutaş, Ejder, “Toplumsal Bir Tip: Misafir”, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2019, s.115-138.

Gökler, Rıza, “Okullarda akran zorbalığı”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2009, s.511-537.

Göktürk, İsmail, Yılmaz, Mehmet, “Kahramanmaraş Şehir Kimliği Üzerine Toplumsal Yapı Çözümlemesi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2018, s.19-34.

Güçlü, Sevinç, “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, **Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 1 Özel, 2016, s.1-22.

Gül, Fikri, “İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 14, 2013, s. 17-21.

Gümüş, Musa, Türk Ailesi ve Modernleşme, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 24, 1993, s. 85-90.

Hamzaoglu, Mehtap, Konuralp, Emrah, “Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneği”, **İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 18, 2019, s.51-65.

Holton, Robert, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, çev. Kasım Karaman, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 47, 2013, s.59-75.

Işık, Şerife, Kaynak, Ümre, Uz Denizli, Burcu, Deligözoğlu, Dilek, Çağlar, Özkan, Lermioğlu, Seda, “**Zorba ya da Mağdur: Bizim Çocuklarımız**”, <http://webftp.gazi.edu.tr/kolej/ysf/pdf/yayinlarimiz/AkranZorbaligi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2019)

İdil, A. Mümtaz, **Bir Sevgi'nin Öyküsü**, Kavram Yayınları, İstanbul, 1990.

Kongar, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye** (35. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

Kabaklı Çimen, Latife, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2019, s. 88-110

Kaplan, Ramazan, **Edebiyat Bilgi ve Kuramları**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998.

Karaaziz, Meryem, Erdem Atak, İrem, “Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme”, **Nesne Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2013, s.44-59.

Kara, Halil, Kaçar, Murat, “Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi: İki Olgu Sunumu”, **Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi**, Cilt 22, Sayı 2, Mayıs 2017, s.114-118.

Karataş, Murat, “Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme”, **Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, 2019, s. 69-110.

Karpat, Kemal, **Türk Edebiyatında Sosyal Konular**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1962.

Kırık, Ali Murat, Öztürk, Fatma Esra, Saltık, Rabiya, Orujova, Arzu, “Bir Tutum ve Davranış Biçimi Olarak Irkçılığın Pekiştirilmesinde Reklamcının Rolü”, **Asya Studies**, Cilt 4, Sayı 4, 2018, s.15-22.

Koç, Mustafa, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 17, 2004, s.231-238.

Köse, Hüseyin, Kültürel Siyasal Kimlikleşme Aracı Olarak Giyim Kuşam Modası, **38. ICANAS (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı)**, Cilt 2, 2011, Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.457-472.

Kösemihal, Nurettin Şazi, “Edebiyat Sosyolojisine Giriş”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt 2, Sayı. 19-20, 1964, s. 1-37.

Kurtoğlu, Ayça, “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, **European Journal of Turkish Studies**, Cilt 2, 2005, <https://journals.openedition.org/ejts/375>

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Meriç, Cemil, **Umrandan Uygarlığa**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1974.

Mill, John Stuart, **Faydacılık**, çev. Gökhan Murteza, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Moran, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Moran, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

Ozankaya, Özer, **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984.

Öcal, Oğuz, “Gündeliklik-Tarihsellik Kavramları ve Yenişehir’de Bir Öğle Vakti Romanı”, **Turkish Studies**, Cilt 6, Sayı 3, Yaz 2011, s. 1477- 1486.

Özbudun, Sibel, **Yabancılaşma ve ...**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008.

Sayın, Eylem, Candan, Hakan, “Küresel Irkçılığın Yükselişi”, **Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 4, Güz 2016, s. 35-46.

Solak, Ömer, **Kuramdan Uygulamaya Edebiyat Çalışmaları**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

Soykan, Ömer Naci, **Edebiyat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama**, Ömer Naci Soykan (der.), Dönence Yayınları, İstanbul, 2009.

Soysal, Sevgi (2001) *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Soysal, Sevgi (1983) *Yürümek*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Soysal, Sevgi (1980) *Şafak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Sultana, Abeda, Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz, çev. Saadet Altay, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1 (23), Nisan 2019, s.417-427.

Swingewood, Alan, “Edebiyat Sosyolojisine Yaklaşımlar”, **Edebiyat Sosyolojisi**, Köksal Alver (Ed.), çev. Kaya Bayraktar, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

Şatıroğlu, Ayşen, **Aile Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Lisans Programı,
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf.
(Erişim Tarihi: 15.11.2020)

Şatıroğlu, Ayşen, “Edebiyat Sosyolojisi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 11, 2005, s.173-177.

Şentürk, Aylin, Gülersoy, Nuran Zeren, “Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği”, **Megaron Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2019, s. 145-159.

Tayyar, Ayşegül, Çetin, Birol, “Liberal İktisadi Düşünce Devlet”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s. 107-120.

TDK, **Türkçe Sözlük**, Cilt 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

TDK, **Türkçe Sözlük**, Cilt 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Tezcan, Mahmut, “Gençlik ve Yabancılaşma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, 1985, s. 121-127.

Therborn, Göran, "Sonuçlar ve Ötesi: Tarihsel Materyalizm ve Sosyolojinin Eleştirisi", çev. Nihat Erdoğan, **Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 8-9, 2001, s.195-208.

Timur, Sermin, Ok, Şenay, “Kadın ve Çocuklarda Cinsel Taciz”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2001, s.68-74.

Tunçok, Güzel Zeynep, “Sevgi Soysal'ın "Yürümek" Adlı Romanını Bildungsroman ve Kadın Bildungsromanı Olarak Okumak”, **Söylem Filoloji Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2019, s. 44-56.

Turan, Medet, **12 Mart’ın Türk Romanına Yansıması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2010.

Türkeş, A. Ömer, **Sevgi Soysal 68’liydi. Seval Şahin (Ed.), Ne Güzel Suçluyuz Biz Hepimiz!” Sevgi Soysal İçin Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.75-88.

Topakkaya, Arslan, “Tarihsel Materyalizm ve Diyalektik”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 27, 2009, s.65-78.

Topçu, Büşra, Baş, Elif, “Sosyolojik Açıdan Namus Kavramına Bakış: Trabzon İli Örneği”, **Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 38, 2018, s. 173-196.

Topuz, Senem Kurt, Erkanlı, Hülya, “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkeğe Atfedilen Anlamların Metafor Yöntemiyle Analizi”, **Alternatif Politika**, Cilt 8, Sayı 2, 2016, s.300-321.

Uğurlu, Seyit Battal, “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde Yapı, Tema ve Metafor” **BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 46, Kış 2008, s. 153-178.

Ülken, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

Yalçın, Alemdar, **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Yaşar, M. Ruhat, “Yoksulluk, Akademik Başarı ve Kültürel Sermaye İlişkisi”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2016, s.202-237.

Yaşaroğlu, Hasan, “İslam’da Resim-Heykel Yasağı ve Ahmet Hamdi Akseki’nin Konu Hakkındaki Görüşleri”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2016, s.82-96.

Yazıcı, Hasan, “Edebiyat Sosyolojisine Toplu Bir Bakış Sosyolojinin Tanımı ve Diğer İlimlerle İlişkisi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 39, 41-52.

Yeniçırak, Hasan, “Sosyoloji Neliği Üzerine Bir İnceleme”, **Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, Aralık, 2015 s.137-146.

Yeşilyaprak, Binnur, “Kuşak Çatışması”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Sayı: 72, 1989, s.50-53.

Yıldırım, Arzu, “Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya İli Örneği”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Özel Sayı 1 ,2014, s.1-7.

Yıldırım, Remzi, “Akran Zorbalığı”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, Ekim 2012, s.39-51.

Yıldırım, M. Cevat, Beltekin, Nurettin, Oral, Tülay Talay, “Kızların Okula Erişim ve Devam Oranlarının Artırılması: İkna Süreci”, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2(20), Mayıs 2018, s.783-804.

Yıldız, Seda, **Türkiye’de Polis-Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2015.

Yüce, Sefa, “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti”, **Turkish Studies**, Cilt 5, Sayı 2, İlkbahar 2010, s.1405-1433.

Yüce, Sefa, “Yürümek Romanı Üzerine”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, İlkbahar 2008, s.485-493.

Zafır, Ceran Zeynep, “Neoliberalizmin Minimal Devlet Yaklaşımına Bir Eleştiri”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2009, s.65-82.

Zeytin, Şenay Meral, “Sevgi Soysal’ın Yürümek Romanından Hareketle Kadın Sorunlarına Bakış”, **V. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyum Kitabı**, 2018, s.801-827.

Wilde, Oscar, **Sosyalizm ve İnsan Ruhu**, Siyah Kuğu Yayınları, İstanbul, 2018.

Elektronik Kaynaklar:

<https://www.britannica.com/art/deus-ex-machina> (Erişim Tarihi: 15.11.2019)

<http://www.tmmob.org.tr/sayfa/cinsiyet-ayrimciligi-hakkinda>
(Erişim Tarihi: 25.02.2019)

<https://www.cnnturk.com/turkiye/sendikacilik-tarihinde-15-16-haziranin-yeri?page=1> (Erişim Tarihi: 23.07.2020)

https://www.academia.edu/12221550/IMROZ_IMBROS_G%C3%96K%C3%87EADA_KITABI?email_work_card=view-paper (Erişim Tarihi: 13.08.2020)

<http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 24.10.2020)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28.09.2020)